

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ



АДАССАМ
ЕЛІМ ДЕП
АДАСТЫМ





**«AMANAT» кітапханасының
редакциялық кеңесі**

**Роллан Сейсенбаев
Қазақстан
Бас редактор —
Кеңес басшысы**

**Әбіш Кекілбаев
(Қазақстан)
Ак Вельсапар
(Швеция)
Аятолла Хьюбш
(Германия)
Виктор Баранов
(Украина)
Владимир Берязев
(Ресей)
Иманғали Тасмағамбетов
(Қазақстан)
Клара Серікбаева
(Қазақстан)
Кэндзабуро Оэ
(Жапония)
Леон Робель
(Франция)
Мұхтар Құл-Мұхаммед
(Қазақстан)
Олжас Сүлейменов
(Қазақстан)
Пенти Холоппа
(Финляндия)
Петр Дуткевич
(Канада)
Рауль Мир-Хайдаров
(Татарстан)
Ричард Мак Кейн
(Ұлыбритания)
Рустем Джангужин
(Украина)
Синтара Исихара
(Жапония)**

**МАҒЖАН
ЖҰМАБАЕВ**

**АДАССАМ
ЕЛІМ
ДЕП
АДАСТЫМ**

Өлеңдер



РОЛЛАН СЕЙСЕНБАЕВ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АБАЙ КЛУБЫ
ЖИДЕБАЙ • 2012

УДК 821.512.122

ББК 84 Қаз 7-5

Ж 81

«АМАНАТ» ЖУРНАЛЫНЫҢ КІТАПХАНАСЫ

Әлем халықтарының әдебиеті, өнері,
тарихы, фәлсафасы, білімі, һәм діні

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті және
Халықаралық Абай клубы жанындағы
ӘЛЕМ ХАЛЫҚТАРЫ ӘДЕБИЕТІНІҢ ИНСТИТУТЫ

ҰЛЫ АҚЫН-ЖАЗУШЫЛАР МЕН ОЙШЫЛАР АЛЛЕЯСЫ

ПОЭЗИЯ

I — XXI ғғ. СЕРИЯСЫ

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Арыстанбек Мұхамедиұлы, Әбіш Кекілбаев, Әбдұмұталип Әбжаппаров,
Бахытжан Жұмағұлов, Бағдат Шаяхметов, Ғалым Мұтанов, Ерқара
Аймағанбетов, Жексенбек Әділов, Иманғали Тасмағамбетов, Клара
Серікбаева, Қайрат Закирьянов, Мырзатай Жолдасбеков, Темірхан
Бердімұратов, Роллан Сейсенбаев (төраға).

Серияның негізін салушы, көркемдік ойдың жетекшісі,
жалпы жобаның авторы: *Роллан Сейсенбаев*

Құрастырушы һәм жауапты редакторы: *Клара Серікбаева*

Баспа орталығының меңгерушісі: *Батима Малаева*

Көркемдеуші редактор: *Назар Оралбай*

Техникалық редактор: *Асқар Сейітбеков*

Корректор: *Назым Роллан*

Беттеуші: *Жансая Мұсабекова*

Кітапта берілген суреттер Л. Гатыч, В. Денисов, А. Каримова,
В. Смирнов, С. Устинов, Р. Абдрафиковтың шығармаларынан.

Ж 81 Жұмабаев Мағжан

АДАССАМ ЕЛІМ ДЕП АДАСТЫМ. Өлеңдер.

Алматы: RS, Халықаралық Абай клубы, 2012. — 288 бет.

ISBN 978-601-7294-07-6

© Мағжан Жұмабаев, 2012

© Халықаралық Абай клубы, 2012

© ИП «RS», 2012



*Не көрсем де, Алаш үшін көргенім,
Маған атақ — ұлтым үшін өлгенім!
Мен өлсем де, Алаш өлмес, көркейер,
Істей берсін қолдарынан келгенін.*

КІТАП — ЕҢ САБЫРЛЫ ҰСТАЗ

Адамзат баласының алдында үш айғақты зор міндет тұр: бірі — бейбітшілікті, екіншісі — руханиятты, үшіншісі — табиғатты қорғау һәм сақтап қалу. Бұлардың қай-қайсысы да біздің тіршілігіміздің басты бағдары. Бір-бірін толықтыратын ұғымдар. Осы үш бастауға Қазақстанның ғана емес, бүкіл әлемнің болашағы байлаулы.

Бола ма, жоқ па деген Адамзат тіршілігіне бағытталған Гамлет күмәні: егер біз оған мән беріп, құлақ аспасақ, адамзат алдында мәңгі шешілмес сұрақ болып қалатыны сөзсіз. Техникалық даму әлемде құлашын кеңге жайды, осыған орай адам да табиғатты құл қылуға барын салуда. Ұлы бабаларымыз қолдан соққан әлемдік мәдениет пен ойдың көзсіз мұхитын меңгеруде біздер олқы түсіп жатырмыз. Өкінішке орай, әлем халықтары бастарына төнген қатерді аңғаруда мешеулік танытуда. Интеллектуалдық және идеологиялық көзсіздік қоғамда болып жатқан ақиқаттан алыстатып, адамды — моральдық, адамгершілік, рухани дағдарысқа белшесінен батырды.

Үшінші мыңжылдық біздің ортақ үйіміз — Жер-бесігімізде төтенше өзгертулер енгізуді талап етеді.

Өзінің биік, таза, рухани қасиетімен Кітап — мәдениет пен руханиятты қорғауда теңдесі жоқ қару болып табылады.

Кітап — адамзат баласына ағарту, білім сыйлай береді.

Кітап беттерінде адамзат тіршілігінің сан қилы құпия сырлары сақталған.

Кітап — уақыт пен кеңістіктің тынысына толы адамзат ойының жемісі.

Адамзат кітапқа өзінің қасиетті сезімі мен жан жылуын сеніп тапсырған. Кітап біздің алға жылжуымызда, катаклизмдерден арылуымызда, адамгершіліктің биік шыңына көтерілуде өлшеусіз ақыл қосады.

Кітап — ең сабырлы ұстаз.

Тек кітап қана қайырымдылық пен айуандықтың, ақиқат пен жалғанның ара жігін айнытпай танып білуге үйретеді.

Мен Абай клубының адамгершілік әрекетін қолдаймын. Қазақтың көрнекті жазушысы Роллан Сейсенбаевтың «АМАНАТ» журналы мен 200 томдық Кітапхана шығарудағы ұлағатты бастамасына шын жүрегіммен қуанатынымды білдіргім келеді. Отанымыздың рухы мен мәдениеті үшін барын салған жазушыны Қазақстанның ұлтжанды, нағыз патриоттары қолдайтынына сенімім зор.

Жаңа басылымға ойшыл да, рахымды оқырман тілеймін.

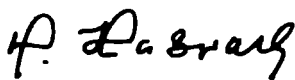
«АМАНАТ» журналының 200 томдық Кітапханасы — Әлем халықтары әдебиетінің, өнерінің, тарихының, философиясының алғашқы томдары — дүниеге келуі тілге тиек етер, шын қуанар, үміт артар үлкен әлеуметтік құбылыс.

Кітапты аялайық, құрметтейік, кітапқа адал болайық!

Нұрсұлтан Назарбаев

Қазақстан Республикасының Президенті

14 наурыз, 2001 жыл. Астана



ҰЛЫЛАР ЕЛІ

Еліміз Тәуелсіздік алғалы ана тіліміз бен ата салт-дәстүрлерімізді қайтадан жаңғыртуға үлкен бетбұрыс жасалып, ұлттық рухымызды көтеруге айрықша көңіл бөлініп, өшкеніміз жанып, өлгеніміз тірілгендей зор рухани өрлеу кезеңін бастан өткеру үстіндеміз. Бұл ретте, әсіресе, Елбасымыз, Тұңғыш Президентіміз Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамашылығымен қолға алынып, ойдағыдай жүзеге асырылып жатқан «Мәдени мұра» бағдарламасы аясында ұлан-ғайыр істер атқарылып, бір кезде ұмыт бола жаздаған ұлттық құндылықтарымыз, ескерусіз қалдырылған тарихи-мәдени ескерткіштеріміз қалпына келтірілуде. Осы орайда біз, солтүстікқазақстандықтар, ел ауызында аңыз боп айтылып келген Абылайдың ақ үйі Мемлекет басшысының тікелей қамқорлығымен облысымыздың орталығында қайтадан бой көтергендігін, сондай-ақ, кеңес билігі кезінде жанашырлық болмай жабылып тынған қазақ драма театры да жаңадан шаңырақ құрып, оған Сәбит Мұқанов есім берілгендігін, оларды Қызылжар өңіріне жасаған іс сапарларының барысында Нұрсұлтан Әбішұлы өз қолымен салтанатты түрде ашқанын ерекше мақтаныш етеміз.

Президентіміз өзінің «Тарих толқынында» атты кітабында: «Құрманғазының ғажайып күйлері, Мағжанның мөп-мөлдір асыл лирикасы, Мұхтардың эпикалық көркем прозасы, Шоқанның барша әлемді таңғалдырған жаңалықтары, ұлы Абайдың философиялық толғаулары ынта-ықылас қойған әрбір адамның ішкі жан дүниесін байыта түсері анық», — деп жазып,

ұлтымыздың біртуар тұлғаларының халқымызға қалдырған баға жеткісіз бай мұраларына айрықша мән-маңыз бергені мәлім.

Елбасымыз есімдерін бөле-жара атаған асқан дарын иелерінің арасында **Қызылжар өңірінің қос арысы — Мағжан мен Шоқанның** әдебиет пен ғылым әлеміндегі ерекше жарық жұлдыздар екендігіне еш талас жоқ.

Ұлылар мекені атанған өлкемізден **Ғабит Мүсірепов, Сәбит Мұқанов, Иван Шухов, Сафуан Шаймерденов, Сәкен Жүнісов** сынды аса көрнекті қаламгерлер, басқа да елімізге белгілі ақын-жазушылар шыққаны мәлім. Олардың есімдерін мәңгі есте қалдыру, өнегелі өмірлері мен өшпес шығармашылығын насихаттау ісі облысымызда Тәуелсіздік жылдарында жүйелі жүзеге асырылып келеді. Сондай игі істердің жалғасы ретінде ұлы Мағжан бастаған жерлес ақын-жазушылардың таңдаулы шығармалары енгізілетін «**Қызылжар Кітапханасы**» сериясын шығаруды жөн көрдік.

Еліміздің Тәуелсіздігінің 20 жылдығына арнаған тартуымыз — «**Қызылжар Кітапханасы**» Сіздердің көңілдеріңізден шығып, халқымыздың игілігіне жаратылсын деген сеніммен —

Серік Біләлов,
Солтүстік Қазақстан облысының әкімі.

ӨЛЕҢ

Тарықса жаным,
Ауырса тәнім,
 «Сүйеуім бар!» — демейтін,
Ол болса менде,
Қозғалса жер де:
 «Бұ не болды?» — демейтін,
Жан сүйгенім — ол да өлең,
Жете алмасам, жолда өлем!
Жанымның жаны,
Тәнімнің қаны,
 Тіршілігім сенімен.
Ойландым — тоймадым,
Іздедім — қоймадым,
 Кеңес біраз менімен.
Естісе сені — жан иір,
Бағаң білмес көп сиыр!



БҰЛБҰЛ

Сайрайсың мұңды күймен жүз құбылтып,
Кейде аяң, кейде желіс, кейде сылтып.
Денені суытасың, ысытасың,
Тұрасың маужыратып кейде жылытып.
 Құясың тәтті дауыс тамылжытып,
 Тұрады жан-жануар дәмін жұтып.
 У-шу жоқ, қарқ-шиқ еткен қарға, торғай
 Ұялып әлдеқайда кеткен жытып.
Ұста сөз, мұңды даусың басты байлар,
Тоқтаған шабуынан құлын-тайлар.
Даусыңнан елжіремес нәрсе бар ма,
Жас төгер бойы балқып терең сайлар.
 Бұлбұл құс! Көзімде жас, кеудемде от,
 Болып, мен саған келдім, ішімде шоқ.
 Дертіме сенен ғана дәрмен болар,
 Басқадан, анық білдім, еш пайда жоқ.
Бұл жерден ұшып кетші сәулем жаққа,
Барып қон нәзік қана бір бұтаққа.
Сөйле оған ашындырып менің жайым,
Көңілін елжіретпей қанат қақпа!
 Жүз құбылт дауысыңды, өрте өзегін,
 Өртенсін, қызыл жалын қыл төсегін.
 Ойын ал, бойын балқыт, сүйдір мені,
 Қалсын ол ойлай алмай өз есебін.
Тез, бұлбұл, мұңды дауыс, сиқыр тілдім,
Дәрменді қалың дертке сенен білдім.
Қылмасаң бір мейірім, сорлы пендең,
Қайғыдан, қолым жетпей, міне, өлдім!

АТАҚТЫ АҚЫН, СӨЗІ АЛТЫН ХАКІМ АБАЙҒА

Шын хакім, сөзің асыл — баға жетпес,
Бір сөзің мың жыл жүрсе дәмі кетпес.
Қарадан хакім болған сендей жанды
Дүние қолын жайып енді күтпес.
Сөзіңе құлақ салып, баға бермей,
Қисайып қыңырайды жұртың иттес!
Бұртиып, теріс қарап: «Аулақ жүр!» — деп,
Болды ғой жақын туған бәрі кектес.
Тыныш ұйықта қабіріңде, уайым жеме,
«Қор болды қайран сөзім босқа!» — деме.
Артыңда қазақтың жас балалары
Сөзіңді көсем қылып, жүрер жөнге!

Ай, жыл өтер, дүние көшін тартар,
Өлтіріп талай жанды, жүгін артар.
Көз ашып, жұртың ояу болған сайын,
Хакім ата, тыныш бол, қадірің артар.



СОРЛЫ ҚАЗАҚ

Сорлы қазақ жан алқымға тығылып,
Қара күн кеп, тіккен туы жығылып,
Алға баспай, біткен ісі кер кетіп,
Нәр тата алмай, күшсіз, әлсіз бүгіліп.

Оқу-білім жақындатпай, жолатпай,
Қырын қарап, қазақ ісін ұнатпай,
Пыр-пыр ұйықтап сорлы қазақ тек жатыр,
Қанды жаспен екі көзін шылатпай.

Қозғал, қазақ, білімге жүгір, кез келді,
Қылышын алып, «надандық» саған кезенді.
Шетке лақтыр, тымақтай алып, тұра кеп,
Ертеңді-кеш басыңа мініп езгенді!

Кітап әпер, оқысын балаң, қолына,
Малды аяма оқу-білім жолына.
Өнер алып, басқалармен қатар бол,
Жер жүзі бір адамзаттың ұлына!



ЖАТЫР

**Басқа жұрт аспан-көкке асып жатыр,
Кілтін өнер-білім ашып жатыр.
Бірі — ай, бірі — жұлдыз, бірі күн боп,
Жалтырап көктен нұрын шашып жатыр.**

**Таласып өнер-білім алып жатыр,
Күнбе-күн алға қарай барып жатыр.
От жегіп, көкте ұшып, суда жүзіп,
Тәңірінің рақметіне қанып жатыр.**

**Ойламай біздің қазақ текке жатыр,
Бір іске жанаса алмай, шетте жатыр.
Азырақ көз жүгіртіп қарап тұрсаң,
Қазекен таң қаларлық кепте жатыр.**

**Байларың мыңды айдаған шалқып жатыр,
Бар малын болыстыққа сарқып жатыр.
Барымта, ұрыс-керіс, кісі өлтіріс —
Ішінде сорлы қазақ қалқып жатыр.**

**Кең жері күннен-күнге құрып жатыр,
Сұр жылан бар қан-сөлін сорып жатыр.
Астана, жұрт билеген адамдарды
Тәңірі күннен күнге ұрып жатыр.**

**Біреулер оқып төре болып жатыр,
Шен алып, бақыт кұсы қонып жатыр.**

Ұмытып өзін өзі бұл сабазың,
Жұртына қарсы таяқ соғып жатыр.

Шәкірттер медреседе шіріп жатыр,
Қайдағы ескі нұсқа көріп жатыр.
Оқыған, дін іздеген байғұс шәкірт
Жемтікші құзғын болып кіріп жатыр.

Әйелдер мал орнына жүріп жатыр,
Жас қызын малға, шалға беріп жатыр,
«Бес байтал — әйел құны» деген бір сөз
Қармаққа талай жасты іліп жатыр.

Дау-жанжал ел арасы толып жатыр,
Өзара талас-тартыс болып жатыр.
Кешегі шешек жарған қазақ гүлі
Сарғайып, бір су тимей солып жатыр.

Мінекей, қазақ солай бітіп жатыр,
Күннен күн артқа қарай кетіп жатыр.
Сезінбей өз өлгенін, өзінікін
Аты өшкір оқығандар нетіп жатыр!



ШЫН СОРЛЫ

Күн суық, қатты аяз, шыдар емес,
Қар борап соққан желмен қылып егес.
Кедейлер үсіп-тоңып, дір қалтырар,
Жылы үйде байлар жатар, уайым жемес.

Түн болып, қара тонын киіп еді,
Қатты жел барлық күшін жиып еді.
Ақтарып астын үст қып, гулеп соғып,
Дөңдегі қарды ойға үйіп еді.

Дүрілдеп сұп-суық жел соққан шақта,
Қар борап, үй айнала тыққан шақта,
Шыдамай жан-жануар жел өтіне,
Бүкшиіп теріс қарап ыққан шақта, —

Балтабай Оразкенді шаштан ұстап,
Нығарлап әр түкпірге сүйреп тастап,
Құт ұшырар естілген қатты дауыс:
«Анаң, енең!.. Шық үйден! Жолыңды тап!»

Бейшара Оразкеннің түсі қашқан,
Жылауға, қозғалуға есі адасқан.
«Аяғым ауыр, қой деймін!» — деп айтқанда,
Дүр қамшы ойнап кеткен қайран бастан.

Балтабай бір қолымен есік ашты,
Тепкен соң, сорлы Оразкен далаға асты.

«Кірме, өл далада, иттің баласы!» — деп,
Бекітіп, іште тұрып есік басты.

Оразкен екпінменен құлай кетті,
Есі ауып, жансыз болып, сұлай кетті.
Әдейі өшіккендей тасбауыр жел
Дүрілдеп, астын үст қып борай кетті.

Оразкен бас көтерді есін жиып,
Көз алды дулап кетті от боп күйіп.
Басынан сорғалаған қап-қара қан
Ағады үлбіреген бетке тиіп.

Дәрмен жоқ, көзі тұнып, тұр балбырап,
«Жасаған, жарылқа!» — деп, жәрдем сұрап.
Қар борап, дүрілдеп жел соққан шақта,
Кетеді сорлы Оразкен дір қалтырап.



ЖАЗҒЫТҰРЫ

Су ақты, жетті сәуір, қырдан ойға,
Секіріп арық-тұрақ кетті тойға.
Жас бала: «Жазғытұры туды», — десіп,
Жабағы, көтерем тай, ақсақ қой да.
Қуанып жан-жануар, алшаң басып,
Қалмады қайғы-уайым ешбір ойда,
Нұрлы күн алтын нұрын шаша бастап,
Шықсын деп қысқы ызғар өткен бойға.

Су ақса, тау жаңғырар сылдыр қағып,
Дәл сұлу бұраңдаған шолпы тағып.
Түрлі үнмен жаңа келген жылдың құсы
Тұрғандай қобыз ойнап, әнге салып.
Ұлы бай жылқы қамап, қыл күзетер,
Белсенген жылқышыға ноқталатып.
Балалар етек түріп, зыр жүгірер,
Батпаққа бірін-бірі домалатып,
Қырдағы жылқышылар ұйқы көрмес,
Қолынан қулық бие құлындатып.

Май кірді, жер құлпырды, гүлдер жайнап,
Жібектей көкорайлар жатқан жайрап,
Сұлудай бұраңдаған бұтақтарда,
Ән салып әр түрлі құс тұрған сайрап.
Суықтан тоңып өлген шыбын-шіркей,
Тіріліп, қанат қағып, быж-быж қайнап.
Аспанда күн күркіреп, от жарқылдап,

Жылы жел қара бұлтты тербеп айдап.
Уызға жаңа тойған жас құлынды
Шыңғыртып жылқышылар ұстап, байлап,
Азырақ күйлі шыққан қысыр тайын
Балалар шапқыласқан, мініп жайдақ.
Қыс қысқан арық-тұрақ, жаман-жәутік
Кетті ғой әлдеқашан тырақайлап.
Жаратқан жанға рахат жазғытұрды
Шүкір қыл бір Аллаға «я, құдайлап».



ЖАС КЕЛІН

Жаңа түскен жас келін,
Кемпірлерге ас келін.
Орамал-шаршы бермесе,
Абұйырсыз тас келін.
Алғанға қабақ шытпаса,
Сонда болар бас келін.
Жаңа түскен келіншек
Болмайды тіпті еріншек.
Құдайдың берген тоқтығы —
Ас болады ірімшік.
Жас келіншек — тоқ қонақ,
Болмайды тіпті сұғанақ.
Арып-талып жүрсе де,
Ойлайтыны жақсы атақ.
Бұрқыраған дауылда,
Сабап құйған жауында,
Ләм деп бір сөз шығармай,
Жас келін жүрер сауында.
Бірін-бірі іздескен,
Қараңғыда кездескен,
«Басым жерге кіргенше,
Жаным — сен!» деп сөздескен.
Жас келіннің күйеуі —
Мұңын ашар сүйеуі.

ӨНЕР-БІЛІМ ҚАЙТСЕ ТАБЫЛАР?

Ер жігіт өнер табар ерте қуса,
Ерініп, шаршамастай, белін буса,
Ыртың-жыртың, жоқ-барға көңіл бермей,
Періште боп анадан қайта туса!

«Жақын туған, бауыр!» — деп айналмаса,
Қатын-сатын дегенге байланбаса,
Тынықпай, дамыл алмай ерте де кеш,
Ізденсе, кідірмесе, жайланбаса.

Дүниенің қайғысынан зарланбаса,
Көз қысып, күлгеніне алданбаса,
Қақ жарар қара қылды тура бөліп
Айтылған сөз жайынан жалғанбаса.

Өсектен ат-тонымен алыс қашса,
Естісе, ұялғаннан бетін басса,
Жамандық — аты өшкірге жақын жүрмей,
Аяғын күндік жерден байқап басса.

Өзінен басқа жанды кем көрмесе,
Құтыртып, шабыстырып жел бермесе,
Табылмас аузына су тамызушы,
Өзінің тар етегін кең көрмесе!

Көзі ашық адамдарға жақын жүрсе,
Олардың әрбір сөзін үлгі көрсе,

Естіген сөз, көргенді бос тастамай,
Құлақ тігіп, көз салып, жиып-терсе.

Көңіл көзі ашық жанды дос деп білсе,
Мылқау, меңіреу, наданды қас деп білсе,
Бейнеттің мұнарланған шөл даласын
Ұжмақта хорлар тіккен қос деп білсе.

Білімсіз қатқан жансыз тас деп білсе,
Өнер-білім — қарны ашқа ас деп білсе,
Дүниенің теңізінде адасқанға
Тура жол көрсететін бас деп білсе!

Осы оймен тура жүрсе, бұлтармаса,
Басқаға мойын бұрса, көз салмаса!
Өнер-білім жер астында болса-дағы,
Бір жетер, жалықтым деп тастамаса.



ТОЛҒАН АЙ

Тұрасың, мейірімді Ай, нұрың шашып,
Бұғып жүр қараңғылық бетін басып.
Толсаң да солсаң-дағы айрылмайтын
Жолдасың — жұлдызыңмен қол ұстасып.
Далада жолаушыға сен жолбасшы,
Егерде жазатайым жүрсе адасып.
Дөңгелек, жарасымды ақ келбетің,
Жүресің жылжып қана әсем басып.
Ажары ақ жамбыдай сұлулардың
Жалғанда тіпті кетпес көркі асып.
Сәулеңнің түскеніне әлдеқандай
Теңіздер жан теңгермес жатқан тасып.
Мәз-мейрам көкте қатар жүргеніне
Жұлдыздар иек қағып жымыңдасып.
Жалғыз-ақ іштен сені жек көреді
Екі жар қол ұстасқан сыбырласып.
«Жарықта қараңдап, бой көрінер!» — деп,
Бір-бірін сүйісе алмас мауқын басып.
Елжіреп көңілдері, құмар қанбай,
Айрылар біраздан соң амандасып.



ЗАРЛЫ СҰЛУ

Қайғыландың, зарландың,
Ісінді тастап, мұңайып,
Ойнамайсың, ойлайсың,
Күлкіңе салды кім айып?

Жалғыз қалсаң бір үйде,
Өзіңді өзің жылаттың,
Мөлдіреген көзіңді
Қайғылы жаспен шылаттың.

Көп ойладың тыншымай,
Түнде де кірпік бір қақпай.
Талмай көзің жұмбайсың,
Ағарып сүттей таң атпай.

Жаңа піскен алмадай
Толып бір тұрған шағыңда,
Жастық қызығын көрместей,
Неге сынды сағың да?

Қайғыға салды кім сені
Тыныштық жүзін көрместей?
Өмір бойы бітпестей,
Зарың мәңгі сөнбестей.

Ерніңді қозғап қайғымен,
Қай жауызды қарғайсың?
Сені бүйткен бейбақтың,
Санадан жүзі сарғайсын!

БАЛАЛЫҚ ШАҒЫ

Балалық шағы —
Патшаның тағы,
Ала алмас оны бағалап.
Көп өтпей жыл,
Тек жүрмей, біл,
Ілгергі күнді сағалап.
Үйрен білім жастықта,
Білмесең, жанға қастық та!

Білімге шөгір,
Жоқ үйден түңіл —
Ерікке қоймай ентелеп.
Қайтпас уақыт,
Қал дәмін татып,
Бос өткізбе, еркелеп!
Жастық деген — бағасыз,
Қадірін білмес санасыз.

Жастық — алтын,
Құрып қал салтын,
Салты оның — үйрену,
Өнер қуып,
Бел бекем буып,
Надандықтан жирену!
Тұрма, қарғам, ұмтыл!
Аты өшкірден құтыл!

«Білімсіз — есек,
Опасыз» десек,
 Сөйлеп, күліп жүрсе де.
Өлікпен тең,
Ит-құсқа жем,
 Тірі боп ғұмыр сүрсе де.
Сондай болма, қарағым,
Даяр болсын жарағың!

Білген жан — көсем!
Сөйлесе — шешен,
 Жұртты аузына қаратар.
Істегені — өрнек,
Қор қылмас ермек,
 Нәрсені іске жаратар.
Білімдінің сөзі — ем,
Мейірімі көп, етек — кең!

Жұртына мақтаулы,
Сыбаға сақтаулы,
 «Пәлі!» деп қарсы алар.
Іс қылар тежеп,
Жан-жүрек өжет,
 Бет келгенді арсалар.
Қайда барса — сыйымды,
Білімі мол — бұйымды!



ТІРШІЛІКТІҢ КӨРКІ — ЕРІК

Тіршіліктің көркі — ерік,
Адамдыққа ол — серік.
Бір кірген соң қақпанға,
Қалар бұрынғы еркелік!
Ойламай барып ұрынып,
Өкінген аз ба ертелік?!

Жүрген жанның артында ізі қалар,
Етікші өлсе, балға мен бізі қалар.
Бір бай өлсе, төрт түлік малы қалар,
Жүйрік өлсе, артында сөзі қалар!

Сұм дүние сылаң беріп көптен өтер,
Сау қалғанның көбісі ертең бітер.
Тоқтамас дүниенің дөңгелегі,
Жүйріктің айтқан сөзі көпке кетер.



ҚАЗАҒЫМ

Қазағым, таянды ғой қылта мойын,
Жер, мал кетіп, бос қалды біздің қойын.
Қарашы өзіңе-өзің көз жүгіртіп,
Жараспас бұдан былай күлкі-ойын.

Жетті енді, қам жер мезгіл, жатпа бекер,
Ойламау келешекті түпке жетер.
Надандық қоршап алған тұс-тұс жақтан,
Жан қорқып, дене тітіреп, есің кетер.

Тасталық болыстыққа таласуды,
Таласып, жаман көзбен қарасуды.
Мың-мыңнан төгілуі жетер енді,
Ізделік аққан бұлақ — қара суды.

Бар жерді күннен-күнге алып жатыр,
Хохолдар алып қала салып жатыр.
Қырылысып өзді-өзімен қазақ сорлы,
Жерінен аузын ашып қалып жатыр.

Кел, қазақ, қолдағыдан құр қалмайық,
Отырайық жиылып, оңдалайық.
Мың жылғы өткен қуам деп ата заңды,
Өнерден кеш қалармыз, ойланайық.

Жер қалар, біз жиылып қала салсақ,
Қайдағы оңды жерді таңдап алсақ,

**«Ауыл болсаң — қоғам бол» деген сөзбен
Бұлтармай, ертеңді-кеш жүріп барсақ.**

**Сол шақта көп түкіріп көл де болар,
Көлде толқын айдаушы жел де болар.
Мектеп, медреселер көп салынып,
Ағайын, тату-тәтті ел де болар.**

**Жиылмай өнерге аяқ баса алмаспыз,
Нық сіңген надандықтан қаша алмаспыз.
«Заман тұлкі болғанда, тазы болмай»,
Биік қырдан алдағы аса алмаспыз!**



МЫСЫҚ ПЕН ЕТ

Қарны ашып, мысық байғұс үйге кірді,
Қарады тіміскілеп әрбір жерді.
Жерден іздеп дәнеңе таба алмады,
Ілулі шаңырақта етті көрді.

Қарады етке мысық көзін сатып,
Алам деп секіреді кейде жатып.
Құдайға өкпелейді: «Қол бермедің,
Алар ем деп бұл етті ағаш атып!»

Не керек, ала алмады, азаптанды,
Ашудан өле жаздап аз-ақ қалды.
Қайтсе де ала алмасын білгеннен соң,
Мысығың өзіне-өзі тоқтау салды:

«Қой, не керек, бұл ісің тіпті ұнамас,
Естісе, бұл қылығың көпке ұнамас.
Сасыған, құрттап кеткен жасық етті,
Ханзада, жегеніңмен, ішке ұнамас».

Асылды қолға түспей жасық деуші,
Қолға түссе жасықты майдай жеуші —
Артынан арқан бойы шығып тұрып,
Өз үйінде сабазың сыр бермеуші.

СҮЙГЕНІМЕ

Жандым-күйдім, сені ойлап, дамыл көрмей,
Еш жанға сенен басқа көңіл бермей.
Сен — бір жақ, жалған — бір жақ, қатар қойып,
Сені іздедім, жалғаннан қолым сермей.

Қайғы жұттым, «аһ» десем, шықты жалын,
Сыртым — сау, ішімде — өрт жанған қалың.
Күйдірген қалың өрттің зардабынан
Өлгелі тұр сүмірейіп сорлы жаным.

Сөзім, көзім айтып тұр сүйгенімді,
Қуарған, сарғайған жүз, күйгенімді,
Талған жүрек, жүдеген, солған дене —
Сүюдің қолына ен тигенімді.

Күні-түн сені іздедім, қайғы жедім,
«Отқа түскен сорлыңды сүйші» дедім.
Төгілген көз жасыма бір иімей,
Дененді аулақ салдың, қоспай жігің.

Жан ұрдым, жаным қидым, қайрылмадың,
Өміріңше «Кет әрменнен!» айрылмадың.
Шырылдап көз алдында отта жандым,
Тіліңмен де бір аяп қайғырмадың.

Күн болған көңілімде сенің сәулең,
Болып ем өмірімше сорлы әурең.

Міне, мен сені тастап кетпекшімін,
Қош енді, жанып-күйіп сүйген сәулем.

Мен таптым, сүймесең де, өзіме жар,
Керегің жоқ, мейірімсіз, жолыңа бар.
Маған енді ол жармен тыныш, рақат,
Бәрібір жазы-күзі жауса да қар.

Өмірінше бірге, тастап кетпегі жоқ,
Сен сықылды қайғылы етпегі жоқ.
Өзгермес бір қалыпта кең тіршілік,
Бірде шаттық, бірде мұң жетпегі жоқ.

Қош, сәулем, бермен қара, сорлыңды көр,
Амандас, мен кетейін, қолыңды бер.
Алдымда құшақ жайып қарсы алатын
Сүйген жарым — мейірімді ол қара жер!



ҚҰР ҚАЛЫППЫН

Сұлу қыз анадайдан сылаңдайды,
Теңімен ойнап-күліп, бұраңдайды.
Адамзат бәрі ғашық, бәрі құмар,
Аһ ұрып, оны көрмей тұра алмайды.

Ептілер ебін тауып, жақындапты,
Болуға ең сүйгені жақын қапты.
Не қылсын өз қолы жеткеннен соң,
Меңіреуді мен сықылды шақырмапты.

Білмеппін дәнеңесін сырт халықтың,
Сөз қатпай, таң атса да, құр жатыппын.
Ойламай, көз жүгіртпей, меңіреу басым,
Жанаспай, жақын жүрмей, құр қалыппын.



ЖОҒАЛҒАН АЛТЫН

«Апалап», уанбастан жылаған күн,
Жүрем деп қаз-қаз тұрып, құлаған күн.
Еркелеп, құр былдырлап, өтірік жылап,
Алдына апам байғұстың сұлаған күн.

«Апа», «мама» деген сөзге тіл келген күн,
Ауызға тозаң-топырақ, күл келген күн.
Сенделіп мас кісідей ырғаң-қиқаң,
Аттап аяқ басуға әл келген күн.

Біреу ұрысса, қамығып, жас келген күн,
Ойға жалғыз емшек пен ас келген күн.
«Болар енді, тойдым», — деп ас қайтармай,
Бере берсе ретпен дес берген күн.

Аяқ басып қотанды, жүгірген күн,
Шешенің емшегінен түңілген күн.
Тыпыр-тыпыр ары-бері жарысқан боп,
«Кімді озды» деп, атаға жүгінген күн.

Тай мініп, желі айнала жарысқан күн,
Тең құрбы, балалармен алысқан күн.
Қымс етсе: «Әке, апа, тиеді!» — деп,
Жұдырықты кезек-кезек салысқан күн.

Батпаққа, қоға тартып, аунаған күн,
Көңілді ылғи ойынмен аулаған күн.

**Ренжу, қабак шыту, мұңаю жоқ,
Жаңбыры қайғы-зардың жаумаған күн.**

**Қымбат күн, қолға түспес сен алтын күн,
Беретін іздеп тауып жоқты бар қып.
Жарқ еттің, көз ашқанша ғайып болдың,
Ашылмас қара тұман қаптады түн.**



ОРАЗАДА

Таң алдында тамылжып,
Тәтті ұйқыға батқан шақ.
Бір тамақтың қамын жеп,
Ұйқылы-ояу жатқан шақ.

Тұра салып төсектен,
Дір қалтырап киініп,
Ойға кірер: «Кешікпен,
Уақыт бар», — деп сүйініп.

Ауыз ашып, қол салып,
Ашылмай жөнді де көзі,
Келгенде қарын құралып,
Көрінді-ау Шолпан жұлдызы.

«Жылдам іш» деп жымыңдап,
Көз қысуын нетерсің?
«Қарбытып іш, тынымдап,
Аштан өліп кетерсің!»

Алдына әкеп қатар қой,
Қай сүйгенін таңдасын.
Шай, қымызға әбден той,
Көңілде іңкәр қалмасын.

Түндік жабық, от жарық,
Үйге сәуле кірмейді.

Іш, той, ындыныңды жарыт,
Таңды үйден көз көрмейді.

Ораза деген қазаққа
Құлшылық емес, әдет қой.
Еріксіз жүрмей азапта —
Пайданы ойла, қам ет, қой.



ТІЛЕГІМ **(Қыздың зары)**

**Қайғылы қыс қар, боранмен қорқытып,
Жанға рақат жайнаған жаз бітпесе,
Сылаңдаған алтын күнім тез өтіп,
Қайғы-мұңмен жас төгер шақ жетпесе.**

**Жасыл шешек, қызарған гүл солмаса,
Қаны қашып, көркі бітіп, қуарып.
Періштедей жас қыз қатын болмаса,
Алмадайын қызыл беті суалып.**

**Алмаспаса, өзгермесе бұ дүние,
Жақсы-жаман тұрса өзінің қалпында!
Бірақ білген, солай қылған Тәңірі ие,
Мен де көндім, басымды идім алдында.**

**Берсін атам, малға сатпай, теңіме,
Маған жолдас ол мал болмас, ер болар!
Құр қызықсаң ата заты, тегіне,
Көзің нұры балаң өмірі шер болар.**

**Мейірімді Ием, таза, нәзік әйелді
Қара жүрек қазаққа неге жараттың?
Аһ, зар қылды, құлағына кім ілді?
Сорлыларды жауыздарға қараттың!..**

КҮЗ

Бұрқырап қара дауыл соғып тұрған,
Көкорай түсі қашып солып тұрған.
Шыдамай қатты ызғарлы жел өтіне,
Бүрісіп ағаш, шөптер тоңып тұрған.

Көрік жоқ ойда-қырда шығып жүрсең,
Естілмес құс, құрт даусы құлақ түрсең.
Қақтанған, жамыла түсіп, от маздатып,
Көресің кемпір-шалды үйге кірсең.

Масатыдай құлпырған жердің жүзі,
Аяқ бассаң — табанға өтер сызы.
Кемпір болған бет-аузы қатпарланып, —
Бұрандаған кешегі сұлу қызы.

Қысқасы, жер жүзінде көрік біткен,
Қарағанда, сұлу қыз қайта кеткен.
Жыламсырап, мұңайып жанды-жансыз,
Қатты аязды, қайырымсыз қысты күткен.

Осы уақыт шаһарға тұрсаң қарап,
Түрлі жұрт түрлі істе жүрген тарап,
Көше бойлап, оқуға шапшаң басып,
Шаттықпен жас балалар боқша арқалап.

Қыс, күз болмас оларға көңілсіз шақ,
Оқу біліп, айырап қара мен ақ.

Өнерленген дүниеге ұстад болған,
Қолдарында олардың тәж бенен тақ.

Қарасаң сонда қазақ арасына,
Ойнаған жалаң аяқ баласына,
Кетеді іш елжіреп, жанып-күйіп,
Көңілдің тұз сепкендей жарасына.

Жас өмір надандықта өткен босқа,
Оқымай, өнер қумай жазы-қыста.
Білімнен ат-тонымен қашқан қазақ,
Сайлауға таласуға қандай ұста.

Баласын оқытумен жоқ жұмысы,
Ел бұзу, малын шашу — барлық ісі.
Ойлаған бір күн бұрын таңдағы істі,
Япырым-ау, айтсаңдаршы, бар ма кісі?

Басқа жұрт балалары оқу қуған,
Біліммен өз жұртының бетін жуған.
Ішіп-жеп, босқа жүрсе хайуан малдай,
Адамзат жер жүзіне не үшін туған?!

Қор болдық, өнер қумай, қайран елім!
Күш кетіп, талай жаннан көрдік керім.
Сұлық боп, жан шыққалы тұр таяулап,
Маңдайдан шып-шып шығып өлім терің.



ОСЫ КҮНГІ КҮЙ

Ойламай отқа түскен неткен жанбыз,
Сөз ұқпас мылқау, меңіреу, жүрген жалғыз.
Көрінбес көзге түртсе қараңғыда,
Япырм-ай, қалдық па енді тіпті таңсыз?!
Тақаулы тамағыңда өткір пышақ,
Тек жатыр тұяқ серіппей сонда да аңсыз.
Тыңдамас, сөзге түспес, ырыққа көнбес,
Болды ма қайран қазақ тастай жансыз?
Жер кетті, жаның кетті, қам жемедің,
Құл болдың қара табан енді малсыз.
Ортаға қамап алып қырып жатыр
Қара жүрек «надандық» қолмен сансыз.
Қазағым, арыстаным, қайратты ерім,
Тұрдың ба қару қылмай, құр амалсыз?
Өзіңдей адамзаттар не ғып жатыр,
Бос жүрсің баспанасыз, үйген тамсыз,
Сандалдың: алдың — боран, артың — тұман,
Түк көрмей сәуле берер шырақ-шамсыз.
Білімсіз ит надандық жеңгені ме?
Буының қалтырайды болып әлсіз.



МЕН СОРЛЫ (Шәкірттің зары)

Талайсыз, бақсыз мен сорлы,
Бір ісім оңға бармаған.
Мен не жаздым о ғұрлы,
Тәңірі мұнша қарғаған?

Талпындым, түстім ізіне,
Ондалмады бір ісім.
Қарамай құлың жүзіне,
Алла-ау, көрсеттің қысым.

Бел будым, түстім әр жолға,
Тілегім қайтсем табам деп.
Қарамадым оң-солға,
Тілегім үшін шабам деп.

Не қылсам да түспеді
Уысыма қуғаным.
Жібермеді, күштеді
Жақын бауыр, туғаным.

Таласқа салды жиғанын,
Барын, арын аямай.
Оқуға бермей тиганын,
Алды-артына қарамай.

Білім іздеп сусаған
Жылайды пендең алдыңда.
Мейірі кең Жасаған,
Құр алақан қалдым ба?..

ТУҒАН ЖЕР

Бұл жарыққа аяқ басып туған жер,
Кіндік кесіп, кірім сенде жуған жер.
Жастық — алтын, қайтып келмес күнімде
Ойын ойнап, шыбын-шіркей қуған жер.

Жаратылдым топырағыңнан, сен — түбім.
Жалғаны жоқ, бәрі сенен жан-тәнім.
Сенен басқа жерде маған қараңғы,
Жарық болар Шолпан, Айым, сен — Күнім.

Тәтті суың дәмі аузымнан еш кетпес,
Қалың нуың, қыр, суыңа жер жетпес.
Кең далаңда ойын ойнап қалсамшы,
Жазу болып адамзатқа ер жетпес!..

Балақ түріп, қозы қуып, жарысып,
Батпағыңда тең құрбымен алысып.
Түнде — ақсүйек, алтыбақан, ал күндіз
Үйретем деп асау тайға жабысып.

«Адам басы — Алла добы» деген рас,
Қалай қуса, солай кетпек сорлы бас.
Кім біледі, мен де шетке кетермін,
Туған жерім, сені тастап басым жас.



КӨҢІЛ

Сұм көңілге разы емен мен,
Тез жанад да, тез сөнед.
Бір тілегін істесең сен,
Оған басқа ой келед.

Жас баладан артық жеңсік
Мұндай нәрсе көрмедім.
Тұрағы жоқ шайтан секек,
Тіпті-ақ сырын білмедім.

Бір жар іздеп, болса әуре,
Таптым, бардым қасына.
«Аш құшағың, — дедім, — сәуле!
Шомылып көз жасыма».

Жанған жүрек, жасты көріп,
Көңілі сенгіш перизат;
«Ақырын, — деді қолын беріп, —
Жанба, сәулем, көрме жат!»

Жанып-күйіп сүйсе таңда,
Кешке сөнген ол отсыз.
Бүгін мұнда, ертең анда,
Тым-ақ нәрсе ұятсыз.



ЖАРЫМА

От жұтқан туысқанның халін көріп,
Күнәсіз судай аққан қанын көріп,
Айрылған ар-намыстан қарындастың
Көз жасы, қалың қайғы, зарын көріп.

Елжіреп жүрек-бауырым, ішім еріп,
Бейнетке белді буып, қолды беріп,
Ант етіп айнымасқа ес білгеннен,
Байлаулы бауырыма тілеп ерік, —

Жан жарым, ұзақ, қиын түстім жолға,
Алдымда түпсіз дария, сор да, ор да.
Бетпақ шөл: сусыз, отсыз, қайнаған құм,
Ысқырған жылан, шаян оң мен солда.

Өткелсіз, қарлы, отты таулар асқар,
Мейірімсіз табан тілер қия тастар...
Кім білед, қуат құрып, арып-талып,
Төгетін күндер болар ыстық жастар.

Сол күнде, алтын сәулем, қолыңды бер,
Жасытпа, жолым бастап, алдымда жүр.
Қара түн қорқынышты қаптағанда,
Жарқырап жұлдызым боп төккейсің нұр.

Айрылса иманынан көңіл құбыл,
Кейін қайт, жапа шекпей, жазым деп жол.

**Жан салып, тура қайтпас жүрек беріп,
Жаңадан жаратып сен Аллаһ да бол!**

**Жол алыс, жақын үшін жаннан кештім,
Бауырдың халін көріп бейнет құштым.
Құшақта, сүй, күл, жыла, қайраттандыр,
Жан жарым, ұзақ, ауыр жолға түстім.**



ЗАР

Күз жетіп, жердің жүзі солғын тартса,
Алтын күн нұры кеміп, салқын артса,
Жер жүзі өлім күтіп тұрса жылап,
Сексенде селкілдеген байғұс қартша.

Қатты қыс кірейін деп есік ашса,
Қызыл гүл қорыққаннан түсі қашса,
Әл кетіп, бұлғақтаған бұтақтарда
Жапырақ: «Ал өлдік!» — деп сыбырласа, —

Қайғырман, сірә, осы қыс жетті екен деп,
Есіл жаз бір күндей боп өтті екен деп,
Артына қатты суық қайғы тастап,
Жолымен «Барсакелмес» кетті екен деп.

Қыс өтер, мезгілімен жаз да болар,
Қар еріп, ойпаң жерлер саз да болар.
Теңіздей толқындаған шалқар көлде
Түрлі құс: үйрек, аққу, қаз да болар.

Алтын күн алтын сәуле жерге шашар,
Жан кіріп, жан-жануар қыбырласар.
Күркіреп қара бұлт аспан-көкте,
Жасаған кең рақметтің кілгін ашар.

Сөзім жоқ дәл осындай болуында,
Бар қайғы, қалың дертім менің мұнда.

**Көңілдің баяғыдай мінезі жоқ,
Соғады жүрек зорға, келші, тыңда.**

**Жоғалды, батты, кетті сәулем-күнім,
Жайнаған жүз құлпырып қызыл гүлім.
Сәулесіз, Айсыз, Күнсіз қараңғыда
Өтермін аһ ұрумен шықпай үнім.**

**Жалғанның бір көрермін көп пен азын,
Өмірімде енді болмас жылы жазым.
Енді бір өлгенім де, жүргенім де,
Қолымнан ұшқаннан соң қоңыр қазым.**



ДІН ҮЙРЕТКЕНГЕ

Қарманбай, қарап жатып бақ күтуге,
Ізденбей аласұрып, тақ күтуге,
Тағдырда, бір тақтайда жазулы деп,
Әр іске кім үйретті шақ күтуге?

Шарқ ұрып ерікке ұмтылған ұшқыр жанды,
Қайнаған тамырдағы ыстық қанды
Тұтқын ғып кім қамады? Кім суытты?
Кім алды қалың қайрат, күшті, әлді?

Кешегі арыстанды айбыны зор,
Жүректі жолбарыстай қайраты мол,
Айырып ар-намыстан, күштен, естен,
Кім қылды шала-жансар бір қорқақ құл?!

Ақылға, жан-жүрекке кісен салды,
Көрмейтін көзді көр ғып артты-алды.
Үйретіп дін деп құлдық, қорқақтықты,
Қандай құл бізге молда бола қалды?!

Ойламай, қорқақ құлдың тіліне еріп,
Жай жатып, тәуекелге тізгін беріп,
Мінекей, айрылдық қой бақтан, тақтан!
Қайтейін, әсіресе, есіл ерік!

Жоқ енді, жату болмас бос еңбексіз,
Жалбарып: «Жасаған!» деп жас төкпеспіз.

Өзің де, сөзің де кет бізден аулақ,
Жаны өлген, жүрегі өлген мұндар кексіз.

Біз жаңа көрдік таңның желі ескенін,
Салқынмен сескендірмек боп ескенін,
Сылдырлап су, сыбырлап жапырақтар:
«Есіңді жи енді, алаш, тұр!» — дескенін!

Міне, Күн! Сәулесі алтын жерді құшты,
Жарыққа қуанысып құстар ұшты.
Ізгі оймен ерік тілеп, жарық тілеп,
Ұшамыз біз де жиып есті, күшті!



ОРАМАЛ

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп...

Күз сарғайтты қайыңды,
Мен де бірге сарғайдым.
Қара бұлт жауып айымды,
Жылаймын, күйем, зарлаймын.

Толып қалды төрт айға,
Күйікпенен күн өтті.
Жарымды өкіріп отарба
Қанды жаққа әкетті.

Елін ойлап қамығып,
Жүрегі толып дерт-шерге,
Жүр екен жаным жабығып
Осы күні қай жерде?

Жарқ-жұрқ сансыз көзі бар,
Бейне жынның ұясы,
Ың-жың, у-шу сөзі бар,
Түсірмес жарық қиясы.

Жылы жүзді жаны жоқ
Қалада жүдеп жүр ме екен ?

Жақыны жоқ, жары жоқ,
Жалған оған көр ме екен ?

Солдатша сымдай киініп,
Шекпені оның сұр ма екен?
Күрегіне сүйеніп,
Суықта жаурап тұр ма екен?

Жатқан шығар ор қазып,
Жауға ма әлде өзіне.
Бұрыла алмай бой жазып,
Қайғы шығып жүзіне...

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?..

Орала берме, жібегім,
Тезірек жүрші, сен де, біз.
Сенсің қымбат керегім,
Алақандай ақ бәтес.

Қайғыдан өлсем, арман жоқ,
Ақиреттік жолдасым.
Көзімде жас қалған жоқ,
Кестеге сіңді бар жасым.

Орамалды алып сорлыңнан,
Көзіңе жасыңды іріккенде,
Күрсініп ауыр, сәулемжан,
Көзіңді ақырын сұрткенде.

Жасаған ие, тілегім:
Аралассын жасқа жас.
Орала берме, жібегім,
Сенсің жаным, ақ бәтес.

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?..

ОРАЛ

Ұзын Орал — күн мен түн шекарасы,
Бір жағы — күн, бір жағы — түн баласы.
Арғы жағы — көк көзді жын ұясы,
Бергі жағы — Түріктің сар даласы.

Асқар Орал — кәрі Алып күзет тұрған,
Күн мен түн арасында «Қытай қорған».
Денесі — тас, қарағай — қою мұрты,
Оң мен сол, түстікке ол мұртын бұрған.

Қарамай еш нәрсеге көзім тоқтап,
Келіп ем алыбымды аңсап-жоқтап.
«Ұйқы — дұшпан» деген сөз дұрыс екен,
Сол Алыптан өтіппін түнде ұйықтап.

Кеш, Алыбым, жүзіңді көре алмадым,
Алдыңда иіліп сәлем бере алмадым.
Амал не, сар даладан сақ елші боп
Күзеттегі Алыпқа келе алмадым.

Ұзын Орал — күн мен түн шекарасы,
Өлім — түн, өмір — гүлді Гун даласы.
Өмір менен өлімнің шекарасын
Ұйықтап озбақ ежелден жер баласы.

Екі дүние: күн мен түн, өмір — өлім,
Бірі — бесік, біреуі — даяр көрің.
Бала болып жата бер бесігіңде,
Сар даланың еркесі — қазақ елім.

ЖЕР ЖҮЗІН ТОПАН БАССА ЕКЕН

Жер жүзін топан басса екен!
Асқар таудан асса екен!
Таудай толқын құтырып,
Улы көбік шашса екен!

Басса екен топан жер жүзін!
Жапса екен көбік күн көзін!
Жанды, жансыз жоқ болып,
Қалсам жалғыз бір өзім!

Жан иесі тұншықса!
Үн иесі үн шықса!
Қараңғы жердің көгіне
Күн болып сонда мен шықсам!

Қандай ойын салар ем!
Жалынмен бәрін жалар ем!
Шегі-шексіз дүниеде
Жалғыз өзім қалар ем!

Заулаған от — жалғыз жан,
Жер мінезді жоқ адам.
Заулап тұрған отымнан
Жаратар ем жаңа адам.

АҚСАҚ ТЕМІР СӨЗІ

«Жиһан деген не нәрсе? —
Алақанның ауданы!
Бір ауданда көп Тәңірі
Болудың тіпті жоқ сәні.

Тәңірі — көктің Тәңірісі
Күңіренсін, көгін билесін!
Жер Тәңірісі Темірмін,
Жеріме Тәңірі тимесін!»

Көк Тәңірісі — Тәңірінің
Тұқымы жоқ, заты жоқ.
Жер Тәңірісі Темірдің
Тұқымы — түрік, заты — от!



ЖАРАЛЫ ЖАН

Сар дала бейне өлік сұлап жатқан,
Кебіндей ақ селеулер бетін жапқан.
Тау да жоқ, орман да жоқ, өзен де жоқ,
Сәуле емес, қан шашып тұр күні батқан.

Жалқау жел өзін-өзі зорға сүйреп,
Жан-жақты жүргендей-ақ жындар билеп.
Ың-жың дауыс келеді құлағыма,
Перілер ән салысып, тұр ма күйлеп?..

Жаралы бір жан жатыр құба жонда,
Бір қисық жалғыз аяқ сүрлеу жолда,
Пернесі, нұры кеткен көзіменен
Қарайды бейшара жан оңға, солға.

Қысылған сорлы адамның шыбын жаны,
Шапшып тұр жүрегінен ыстық қаны.
Ішті өртеп, жүректі елжіретед
Күңіреніп сол сорлының сарнағаны:

«Ойпырым-ай, Алла-ай, Жасаған,
Қысылды ғой шыбын жан!
Қуат кеміп барады,
Көл болды мынау аққан қан.

Тәңірі, өзіңе жылайын,
Хал жоқ, қалай тұрайын!

Жүректі жара жеп барад,
Жасаған-ау, қалай шыдайын?!

Соқпа, сорлы жүрегім,
Шірі енді, ақ білегім!
Мынау қарға, құзғынның
Бердің-ау, Тәңірім, тілегін!

Сауықшыл есіл елім-ай!
Сарыарқа сайран жерім-ай!
Күмістей таза суы бар
Айдын шалқар көлім-ай!

Сол жерде ойнап жүре алмай,
Сауық-сайран құра алмай,
Қарғаға-құзғын жем болып,
Қалғаным ба, бір Алла-ай?!

Қиналдың-ау, шыбын жан,
Тоқталсаңшы, ыстық қан!
Зарлайсың ғой жетім боп,
Бесікте қалған балапан!

Қара шаш қайран жарым-ай,
Қарашығым, жаным-ай!
Құлағыма келеді
Алыстан ащы зарың-ай!

Қиналдың-ау, шыбын жан,
Тоқталсайшы, ыстық қан!
Тұлпарға мініп бір шапсам,
Болмас еді басқа арман!

Хал жоқ, қалай тұрайын?
Тәңірі, өзіңе жылайын.
Жүректі жара жеп барад,
Жасаған-ау, қалай шыдайын!

Түсті ғой қысым жаным,
Тұншықтым ғой қаныма!
Ием болсаң, Жаратқан,
Салсаңшы құлақ зарыма!

Күштісің ғой, Құдірет,
Періштеңе әмір ет!
Қанатпен бір сипасын,
Жазылсын ішкі-тысқы дерт.

Болмаса, өмірді маған көп көрсен,
Лағнет деп мені жек көрсен,
Өлейін, тез өлейін,
Келсін Ібіліс, у берсін!

Түсірме қысым жаным,
Тұншықтым ғой қаныма!
Ием болсаң, Жаратқан,
Салсаңшы құлақ зарыма...

Берді Тәңірім тілегім,
Қуан енді, жүрегім!
Не періште, не Ібіліс
Келеді ұшып — керегім!..

Сауытты оң жақ қолыңа ал!
Сауытта жұмақ суы бар!
(Әйтеуір азап тоқталад),
Не тамұқтың уы бар!»

Жаралы құба жонда кім зарлаған?
Қансырап, қанын жұтып кім сарнаған?
Қайғысы сар даланы күңіrentкен
Зарына адам шыдап тұра алмаған?

Бұл — қазақ, Тәңіріге зар еткен қазақ!
Қиналып, қанды азап шеккен қазақ.
Әйтеуір қанды азаптан құтқарар деп,
Оқыған азаматын күткен қазақ.

Азамат! Анау қазақ қаным десең,
Жұмақтың суын апар, жаным десең.
Болмаса, Ібіліс бол да у алып бар,
Тоқтатам тұншықтырып зарын десең!..



ЖАУҒА ТҮСКЕН ЖАНҒА (М. Д-ға хат)

Дамыл көрмей ерте-кеш,
Жұрттың қамын көп жедің.
Байладың белді, салып күш,
Тыныштық жүзін көрмедің.

Жағаластың жауменен,
«Бермеймін жұртым, жаным», — деп.
Алыспақ болдың тауменен,
«Жұрт үшін төгем қаным», — деп.

«Оян! — дедің жұртыңа, —
Бас көтеріп, тірлік қыл!»
Ақыл айттың ұлтыңа:
«Таста талас, бірлік қыл!»

Бір шешпедің беліңді,
Жұрт үшін уайым-қайғы жеп,
Сақтамақ болып еліңді:
«Қара күн алда, бекін», — деп.

Менменсіген күшті жау
Көздеп тұрды ісіңді.
Қоймады сені есен-сау,
Алды қолдан күшіңді.

Қараңғы үйге қамады,
Мейірімсіз өңшең тасбауыр.

Сорлыға Тәңірі пана-ды,
Болса да бейнет қанша ауыр.

Қиялға ескі бата бер,
Қайра өзіңді, дәрмен не?
Уайымсыз, ойсыз жата бер,
Жұрт үшін түстің. Арман не?

Көзін ашып, артыңда
Жұртың ойлар: «Бұл қалай?
Тайынба, қорықпа, тартынба!» —
Деуші болар бірталай.

Ұмытпаған өз ұлтын
Қайратты жас жігіттер.
Жұрт үшін салар мал-мүлкін,
Бірін-бірі үгіттер.

Ұстасын, жапсын, уайым жоқ:
«Қоймай қуса қорқақты —
Батыр болар» деген көп,
Батыр ғып, одан не тапты?

Өрнек болар мұндай іс
Кейінгі жанған жастарға.
Қайраттанып, күйіп іш,
Азуын шайнар қастарға.

Қараңғы болса қанша түн,
Жұлдыз сонша жарқырар.
Бұлт басса да, алтын Күн
Бір шығар, жерді жарық қылар.

Келешек күнде қағазға
Алтынмен жазар атыңды.
Құшақтап сүйер, қағазды
Көрсө жазған хатыңды.

Уайым-қайғы жұтады
Сені ойлап сорлы жұрт.
Аңдыған жау ұтады,
Тәңірі, соның түбін құрт!

Саған көкте тілектес
Бұралған өңшең нәзік бел —
Періштелер жанында ес.
Қайғырма, рақат. Анық біл...

Мейірімі кең күшті Ием,
Сорлы жұртты оң баста.
Дұшпан — құлаш, біз — сүйем,
Рақмет¹ ұшқынын таста!

Көбейсін елде қайратты ер,
Жұрт үшін болсын қара тер.
Сорлы жұртты бастасын,
Жасаған, соған көмек бер!



¹ Рақмет — арабша Алланың нұры.

ТҮТҚЫН

(М. Д-ға хат)

Кеудеде — от, іште — жалын, көзде — жас,
Күні-түні қайғы жұтқан сорлы бас.
Сабан төсек, дым, қараңғы жатағы,
Наны қара, шайы қара, қарны аш.

Күн түсірмес мейірімі жоқ қара тас,
Ағармай ма мұндай үйде қара шаш?
Жанында жоқ жаны ашитын жақын жүз,
Тасбауырлар ыңғайына қарамас.

Жарық сәуле — не Ай, не Күн көрсетпес,
Жақынының «Ой, бауырымын!» естірмес.
Іс — санаулы, сөз — аңдулы, ерік жоқ,
Өз қолымен ұнамды тон піштірмес.

Қайғыланба, сорлы тұтқын, еш кетпес,
Күн батқанмен, таң атпайтын түн жетпес.
Ер жүректі азаматтың басына
Бұл жалғанда нелер келіп, не кетпес?!



М. Д. АБАҚТЫДАН ШЫҚҚАНДА

Зор қуаныш қара түн өткеніне,
Алтын таңды ашық күн жеткеніне,
Қан аралас төгілген көп көз жасты
Тәңірі қабыл, мейірім ғып еткеніне:

Ерік құсы қайта ұшып келгеніне,
Душар болмай дұшпанның мергеніне.
Қайта шықты батқан Күн, нұр шашылды,
Мың шүкірлік Тәңірінің бергеніне.

Күннің бетін ежелден бұлт жаппақ,
Жапса да, ұзақ тұрмай жөнін таппақ.
Қайғы көрсе, ер жігіт қайраты аспақ,
Қамшы тисе, шын жүйрік үдей шаппақ.

Оңнан есті жел біраз қырын ескен,
Соң туса да, оң туса, қалмас көштен.
Өткен іске — салауат. Күтіп қалдық
Өткір қимыл, ескі үміт, жаңа күшпен.



ЖАЗДЫ КҮНІ ҚАЛАДА

Қала, рас, өнер-білім қайнаған жер,
Тұтқын ғып надандықты байлаған жер,
Егілген ескіде өнер ағашының
Жемісі, қызыл гүлі жайнаған жер.
 Білемін, білсем-дағы көне алмаймын,
 Қалаға шын көңілім бере алмаймын.
 Қаншама өзімді-өзім зорласам да,
 Тән рақат, жаным шат боп жүре алмаймын.
Себебі, жыбырлаған жанын көрсем,
Бір еркін дем алдырмас шаңын көрсем,
Әсіресе, өз еркінмен жүргізбейтін
Құрылған қолайсыз тар заңын көрсем.
 Түседі сол мезгілде ойға дала,
 Жүгірген жалаң аяқ шақта бала,
 Шалқар көл, қалың орман, ну тоғайлар,
 Жайнаған түрлі гүлмен кең-кең сала.
У-шу боп қыбырлаған төрт түлік мал,
Есетін солтүстіктен салқын самал.
Апырм-ай, қандай жауыз тағдыр деген
Бұйырған: «Тұтқын болып жат та қамал!»
 Кең дала мұндағыдай емес тығыз,
 Сапырып күнде ішетін сары қымыз.
 Назбенен жылы жүзді, жұмсақ сөзді,
 Ақ үйде әзілдескен әдемі қыз...
Білмеймін, дала естен шығар ма екен,
Даласыз көңіл шіркін тынар ма екен?!
Ежелден еркін заңға әдет қылған,
Тар заңды қала жанға ұнар ма екен?

ТӘҢІРІ

Зор Тәңірі, күштісің сен, сенеміз біз,
Әділ деп, әр ісіңе көнеміз біз.
Өз құлын өзі еңіретпес тура Ие деп,
Өзіңе ерік тізгінін береміз біз.

Ауыздан Алла атыңды тастамаймыз,
Алласыз ешбір іске бастамаймыз.
«Әділ хан, бұйрығыңа бойсұндық», — деп,
Бұйрықсыз бір адым да аттамаймыз.

Кеш, Тәңірім, болса сөзім пендешілік,
Мінекей, айқын зұлым, қайда әділдік?
Соншама кең рахметтен құр тастайтын,
Баласы алты Алаштың — біз не қылдық?

Басқаға орын бердің жақсы жайдан —
Зенгір тау, түпсіз дария, терең сайдан.
Үмітсіз, тілегі жоқ, тұрағы жоқ,
Қуылған дәрғаһиднан біз бе шайтан?

Бізге отсыз шөл даланы орын қылдың,
Бақ-дәулет, өнер-білім қырын қылдың.
Кесір деп кек алатын өгей балаң
Біз бе едік? Көп төбетке жырым қылдың!

Жібердің басқа жұртқа жолбасшылар,
Әр жұрттың жолбасшымен көзі ашылар,

Не елші, не жол сілтер кітабың жоқ —
Алашқа әлде жазғаны бар да шығар?

Бақытсыз қаңғып жүрген қазақ сорлы,
Әркімге күні кетіп, мазақ сорды.
Бір елші жібермедің, санға алмадың
Жалаңаш түйе баққан араб құрлы!

Кеш, Тәңірім, сорлы құлға қаһар етпе,
Рақым қыл, біз сорлыны шетке теппе.
Сөз шықты жан ашумен, Әділ Тәңірім,
Тиген соң ащы таяқ тұщы етке.



ТІЛЕГІМ

Көрмейін рақат, жанайын,
Жалын болсын маңайым,
Күйейін, азап шегейін.
Жансын денем, күш бітсін,
Күшті жалын ішке өтсін,
Ащы, ыстық жас төгейін.

Көрмейін ерік, тұтқын боп,
Абақтыда жұтып от,
Өтсін өмірім зарменен.
Берік болсын жау қамаған,
Сарғайып санадан,
Көрісе алмай жарменен.

Іште толған қалың дерт,
Жүректегі жалынды от
Зарлатар мені сол уақыт.
Елестеген ерікті,
Үшқыр жанға серікті
Жырлармын мен жан атып.

Көрген сайын көп қысым,
Зарлы, ащы дауысым
Шырқырар Сарыарқада.
Өзегіне өтпей ме,
Зарлы жырым жетпей ме
Қазағыма — қалқама!

Көрмейін рақат, жанайын,
Жалын болсын маңайым,
Күйейін, азап шегейін.
Жырыммен жаным жұбатам,
Жырыммен жұртымды оятам,
Несіне жас төгейін?!



ҚАЗАҚ АЗАМАТЫ

Біреуіне — сен Тәңірім деп табынад,
Біреуіне — мен құлың деп бағынад.
Біреуіне — садақа бер деп жалынад,
Біреуіне — құйрық болып тағылад.

Ылғи сорлы сағым қуып сабылад,
Ылғи түссіз бір сұр нәрсе жамылад.
Қазағы — қой, артынан оның ағылад,
Азаматқа қонақтық қой табылад.



ҰЛАН

— Неге ойлайсың, құлыншағым?
Не мұңың бар, айт, қарағым!
Жассың, ойға әуес болма,
Ой жеткізбес, ол — бір сағым!
Ұлғаярсың, өзі-ақ басар,
Жастық — күліп-ойнар шағың.
Ішің пысса — малды арала,
Жүр ғой шауып құлыншағың!

— Жоқ, бармаймын, апа, малға,
Кетем алыс, шығам аңға!
— Шерің болса, домбыранды ал,
Домбыранды ал, ән шырқап сал.
Даусыңды естіп, жас сұлулар
Талып жұтсын тәтті улы бал.
Беттеріңнен қан тамып тұр,
Тал қызығады бойыңа тал.
Неге ойлысың, ерке марқам,
Бір қаракөз болмай ма жар?

— Қарамаймын, апа, жарға,
Кетем алыс, шығам аңға!
— Сені тапқан мен анаң ғой,
Қарашығым, сен балам ғой!
Алыс жолға кетсең, қозым,
Күтіп, күйіп, мен жанам ғой.
Қарт күнімде сенсіз, сәулем,

Сағынып сені, сарғаям ғой.
Мені десең, еркетайым,
Кетпе алысқа, қой, балам, қой!
— Ренжіме, апа, күтпе, жанба,
Кетем алыс, шығам аңға.

Кетті алысқа — шығып аңға!..
Жолаушылық желге таң ба?
Малың, жарың, туысқаның
Байлау болмас жүйрік жанға!
Кетіп бара жатқанында,
Жау кез келді жалғыз жанға.
Найзаласты, қылыштасты, —
Ұлан өлді батып қанға,
Ұлан өлді батып қанға,
Тыныштық тапты асау жан да.



ЖАУЫНГЕРДІҢ ЖЫРЫ

Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым!
Қолымда найза көк болат —
Ерлігіме айғағым.
Ұлт дегенде көпіріп,
Жарайсың, қаным, қайнадың,
Ұлымнан мен садаға,
Бекіндім, басты байладым.
Көктегі кәрі Күн куә —
Ежелден жаудан таймадым.
Қорқыныш емес нажағай,
Нажағай — сезім, жайнадым.
Білгенін енді істесін,
Өлімменен ойнадым.
Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым.
Қазам жетсе майданда,
Басымда найзам — сайғағым.
Қайратты, қайтпас жан досым —
Ерлігіме айғағым.
Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым!



БАТҚАН КҮН, АТҚАН ТАҢНЫҢ ЖЫРЫ

Алтын күн батып барады,
Күйдіріп көктің жиегін.
Құралай көзді қарағым,
Болдың ба иіріп жібегің?

Құралай көзді қарағым,
Қолыңа қардай бәтесті ал.
Қандай қызыл жібекпен
Ақ бәтеске өрнек сал.

Алтын Күн батып барады,
Алтын Күн ақырын өледі.
Сұр бұлттар — сорлы жар,
Қан жылап күнді көмеді.

Күн өлді. Көк күңіренді.
Жер жамылды қарасын.
Құралай көзді қарағым,
Кестенді қашан боласың?

Сондай сұлу сәулетай,
Бір қарашы. Аңсадым.
Суда ойнаған шабақтай
Сүйреңдейді саусағың.

Қабаққа қатар тізілген
Кірпік пе? Қара жібек пе?

Бір қарашы, қарағым,
У толды ғой жүрекке!

Қалай батыл ойнайды
Сүйрік саусақ бізбенен!
Нең кетеді, еркетай,
Өлтірсең атып көзбенен?

Қарама маған, қарағым,
Болсын көзің кергіште.
Қандай қызыл жібекпен
Ақ бәтесті кестеле!

Жер жарынан айрылып,
Жамылды қара басына,
Бота көзді бұраң бел,
Жіберші жақын қасыңа!

Қараңғылық қаптады,
Қайғы ма басқан, түн бе екен?
Сыбдыр-сыбдыр әлде не?
Жел ме? Жүрген жын ба екен?

Қабағың шытпа, қарағым,
Жаныңа жақын келейін.
Қар бетіне қанменен
Не деп жаздың, — көрейін!

Тым жақындап бармайын,
Жырақтан жарар көз салсам.
Не деп жаздың, қарағым? —
«Ел үшін өл, ер болсаң!»

Құралай көзді қарағым,
Жарылады-ау жас жүрек!
Көзіме қан толтырды
Қар үстінде қан жібек.

«Ел үшін өл. Ел үшін...»
— Өмірді аяп не етейін!
Сүйріктей сұлу саусағың,
Мен садаға кетейін!

Түнерген түн өледі,
Ағарған анау таңы ма?
Ақ бәтестің бетінде
Жүрегіңнің қаны ма?

«Ел үшін өл. Ел үшін...»
— Өлесің, жүрек, дүрсілде!
Құралай көзді қарағым,
Кестеңе қарап күрсінбе!

Құралай көзді қарағым,
Аттанайын таңменен.
Ақ бәтес — ақ жалауым
Кестеленген қанменен.

Қош бол енді, қарағым,
Мені есіңе алғайсың!
Енді бәтес бетіне:
«Иманды бол!» — деп жазғайсың.

Алтын күн шығып келеді,
Алтындап көктің жиегін.
Құралай көзді қарағым,
Иіре бер жібегің!



МЕШІТ ҺӘМ АБАҚТЫ

Бала:

Әкетай, мынау не үй ұзын мойын,
Тым ірі, ұлық ұстап тұрған бойын?
Басына шыққан адам білер еді-ау
Сырын айтпас қаракөк көктің ойын.

Тып-тыныш бұл үйге, әке, кім барады?
Тыныштықта қасиетті кім қалады?
Биікте көк күңіреніп сыр айтқанда,
Бақытты кім көзінен жас тамады?

Әке:

Бұл үйді мешіт дейді, құлыншағым,
Ерігіп, қуған болып ата заңын,
Анда-санда домалап бармағы үшін,
Салдырған өзіне арнап «жуан қарын».

Бес минут «жатып-тұрып», жуып алмақ
Былғанған бұзықтықпен ұят-арын.
Шығатын жоғарыға молдасы да
Азанмен құттықтайды қарын таңын.
Бұл мешіт — Көк үйі емес, қарын үйі,
Көргің келсе, барып көр мал базарын.

Бала:

Әкетай, анау не үй түсі суық?
Жанына жібермейді жанды жуық.

Терезесі темірлі, көр — есігі,
Қабырғасын қойған ба қанмен жуып?
Тас қима, темір қақпа, шойын құлып.
Тым-тырыс. Жалғыз-ақ жел тұр ғой ұлып.
Сасық та, қараңғы да, аш һәм ауру,
Кім жатыр екен, әке, тірі өліп?

Әке:

Жиһанда бір жас жан бар, Қиял аты,
Мәңгі ойнайтын, сөнбейтін сәуле заты.
Жанға жан беретұғын тәтті жырлы,
Меруерттен тізілген қос қанаты.
Ұшып жүріп жырымен жанды ояту —
Жас Қиялдың ежелден бар мұраты.
Тірі жанға жырламақ тәтті жырын,
Адамзаттың жоқ оған жақын-жаты.
Жиһанда бар нәрсені жаратқан сол,
Тәңірі бар бір ғана — Қиял аты...

Анау үйді адамзат абақты дер,
Адам — доңыз, еменнің тамырын жер.
Тәңірісі, жан жары Қиялға арнап,
Сонау үйді салған ол: болсын деп көр.

Көремісің күзетшіні жүрген жарап,
Қабақ түйіп, терезеге қойған қарап?
Есалаң малданып жүр: «Қиялды ұстап,
Тарихтың таңында, — деп, — қойдым қамап!»

Есалаң! Қиял қайда?.. Қиял кезбек,
Жиһанда ақ қанатпен ылғи жүзбек.
Жердегі жары — «жанды» жұбатуға,
Тоқтаусыз Көк үнінен әндер тізбек.

Балам, енді білдің ғой, ол — абақты,
Ашуменен түйіп тұр ол қабақты.
«Қиялды ұстап, жаптым!» — деп бос малданған
Ақымақ деп болмай ма адамзатты?!



МАҒАРРИ СӨЗДЕР

Ақылы асқан данышпандар елінде
Бағаланбай, қырын көзбен қаралар.
Шетке даңқы, атағы асып кеткенде,
Қарсы болар ауылында ағалар!

Жарты жан боп сорлы болған соқырға,
Тілін алып, таяғы алдан жол бастар.
Байқай алмай, құлар байғұс шұқырға,
Ерсе досқа, таршылықта ойқастар.

Мінбелерде үгіт айтқан молдалар
Оңашада нәпсі артынан жүрмесін!
Бөрік киіліп, сандықта қап сәлделер,
Жасырынып бұзық жерге кірмесін!

Риялы¹ ораза, намазбен
Өзінді өзін алдама!
Әдейі қойсаң, онан да
Көп жақынсың Аллаға!

¹ Риялы — арабша: сөз бен істің қабыспауы, екіжүзділік.

ҚАРАҢҒЫ, ДАУЫЛДЫ ТҮН

Қараңғы, дауылды түн сар далада,
Патшалық құрған өлім айналада.
Шыраққа қолымдағы от тұтаттым,
Үмітпен біразырақ деп: «Жана ма?»

Тұрса да қара бұлттар көктен төніп,
Соқса да жел долданып, өршеленіп,
Мың шүкір, әлсіз қолда әлсіз шырақ
Жылтырап жанған боп тұр, қалмай сөніп.

Бұйырса, шырақ сөнбес, ұзақ жанар,
Жарығы болмаса да жан таң қалар.
Сәулелі аспанда алтын, күміс нұрлы
Айбынды Күн мен Айға дәл парапар.

Менсінбес жөпшендіні көп маңғаздар,
Тең таппай, кекеп, мұқар сансыз паңдар.
Қайрылып қарамасын «қап!» демеймін,
Табылар шыраққа көз салар жандар.



КӨБЕЛЕК

Отқа ұшар көбелек,
Қарамай, сорлы, алды-артын.
Ойына кіріп-шықпайды
Күйділер деп от-жалын.

Шырқ айналып ентелеп
Жүрер де, бір уақ ол қонар.
Ұмтылған оты сорлыны
Күйділер де, тез тынар.

Құрбылар, іске бет алсақ,
Ойламай қанат қақпалық,
Анау жарық — алтын деп,
Көрінгенге шаппалық!

Желімен кетсек қанаттың,
Көбелектей күйерміз.
Алам деп алтын барғанда,
Күлден кебін киерміз.



АДАСТЫМ

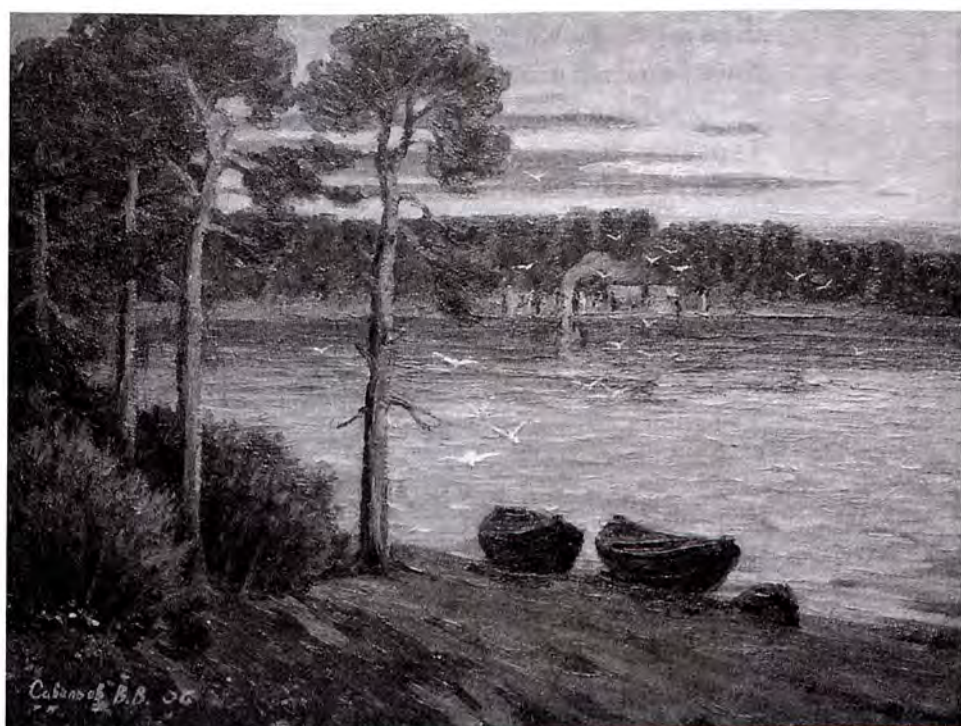
Артымда қазақ қалың ел,
Тақтақ жалғыз қара жол,
Кетіп бара жатыр ем.
Бейнетті, бітпес ұзын жол,
Отсыз, сусыз бетпақ шөл,
Мың мекнатқа батып ем.

Жұбаныш — жол біреу-ақ,
Үмітім алтын айдан да ақ,
Сонымен ойды жоюшы ем.
Далаға өлік, жан салып,
Әлсін-әлсін ән салып,
Өлеңдетіп қоюшы ем...

Әлде қайдан шу шықты,
Қып-қызыл қан ту шықты,
Жердің жүзін түн басты.
Шегір көзді, сары шаш,
Бәрі тырдай жалаңаш, —
Жан-жағымды жын басты.

Әлденені бөлісіп,
Ыржиысып күлісіп,
Ән жер, мін жер жылт-жылт от.
Жел ұлиды, өкіред,
Жындар жалп-жалп секіред...
Қара жолдан сүрлеу жоқ.

Артымда елім бар еді,
Алдымда жолым бар еді,
Ел де жоқ қазір, жол да жоқ...
Табылар жолың, тарылма,
Жылама, жынға жалынба,
Таң атқанша күн де жоқ.



БОСТАНДЫҚ¹

Жер жүзін қан басқанда,
Көбігі шығып аспанға,
Жын жолдас боп адамға,
Туралық, теңдік ұмытылып,
Инжіл, Құран жыртылып,
Жатқанда жерде — табанда.

Қызыл қанға мас болып,
Жүрегі қара тас болып,
Айрылып естен адамзат,
Ұмытып мейрімді иесін,
Сойып саулық түйесін,
Тәңірісі боп Лат, Манат,

Жүргізіп Ібіліс әмірін,
Жауыздық жайып тамырын,
Өршіп өтірік, дұшпандық...
... Көк есігі ашылды,
Жұмақ нұры шашылды,
Келді ұшып бостандық.

Ғарыш нұрлы жүзі бар,
Кәусар, жібек сөзі бар,
Әдемі, алмас ақ қанат.
Жануарлар жердегі,
Ынтасы — жақын көрмегі,
Таңырқады анталап.

¹ 1918 жылы Сібірде реакция дәуірінде жазылған (М. Жұмабаевтың ескертпесі).

Аппақ нұрға оранып,
Ақырын ғана дем алып,
 Құрметпенен тұрысты.
Сәуле көрмей, шеккен зар,
Аш-жалаңаш сорлылар
 Қуанысты, күлісті.

Тез жалындап суынған,
Жұмақтан да қуылған,
 Адамзат бір әуреде.
Есін жиып күйленіп,
Әбден бойы үйреніп
 Алғаннан соң сәулеге

Баяғысын бастады,
Ұжданды былай тастады,
 Бостандықта жоқ жұмыс.
Зар еңіреді талай жан,
Сел боп ақты қызыл қан,
 Өтірік, талау, өлтіріс.

Шірік жүрек сасықтар,
Арамдыққа асықтар
 Жетілді, жетті мұратқа.
Қыбырлаған қоңыздар,
Қорсылдаған доңыздар
 Көктен келген қонаққа

Тілін, қолын тигізді,
«Сасық сайтан» дегізді,
 Жауыздық тағы өрледі.
Ізгі елшісі жұмақтың,
Қасиетті қонақтың
 Ақ қанаты кірледі.

Қыбырлаған қоңыздар,
Қорсылдаған доңыздар,
 Тілегің болды — қуан, күл.
Бостандық — ізгі періште
Кетпекке ұшып ғарышқа
 Ақ қанатын қомдап тұр.

ЖОЛДАСҚА

Әй, әй, жолдас, жас жігіт
Қиқу салған, лепірген,
Кетті ме әлде жын соғып,
Аузың мұнша көпірген!

Дүниенің діңгегі
Қарын дейсің жалғыз-ақ.
Күнді көрмей көктегі,
Болма, жаным, жапалақ.

«Идеал да жоқ, Тәңірде...»
Енді не бар? Доңыз ба?
Адамсың ғой сен енді,
Ұқсама шын доңызға!

Мейлің, мейлің, доңыз бол,
Жүр қорсылдап қорада.
Сасық соқыр қоңыз бол,
Жаныма бірақ жолама.

Мен киелі Алашпын,
Іргемді, сасық, ластама.
Ойнама, жолдас, менімен,
Бар бұзыққа, басқаға.

Кіршіксіз ақ ордамын,
Сала алмассың бір тап та.

Бұзылмаған қордамын,
Бөле алмассың тап-тапқа.

Тапсыз, бүтін бір елмін,
Тәңіріге жалғыз ұсармын.
Көбікті күміс бір селмін,
Сасықты сендей басармын.

Құдықтан ішіп, жас жігіт,
Оған, сірә, түкірме.
Кетер сені сел соғып,
Басыл, жаным, көпірме.



ДОСТЫҚ ҺӘМ КӨЗ ЖАСЫ

Достықты мастық туғызад,
Шын-шын достар — екі мас.
Жүректі мастық өртейді,
Төккізіп көзден ыстық жас.

Достықты ауру туғызад,
Ауру адам — адал дос.
Ауру көз жас төккізед,
Ауырсаң ғана жүрек бос.

Айық адам — аң адам,
Дені сау адам — бейне тас.
Достыққа баға бере алмас,
Төкпес ол көзден ыстық жас.

«Шын дос боп ыстық жас төксін», —
Десең, досқа арақ бер,
Не болмаса, Тәңіріден
Ауру бер деп тілей көр!



СҮЙГЕНІМ АНЫҚ

Көрдім де келдім,
Қолымды бердім:
 «Сүйем сені, сұлу қыз.
Жүрегім жанып,
Сүюім анық,
 Куә болсын көп жұлдыз!» —

Дедім де тілден,
Құшақтап белден,
 Қысып сүйе бастадым.
Жақындай бердің,
Қойныма кірдің,
 «Кет!» — демедің, қашпадың.

«Сүйем» боп сөзің,
Мөлдіреп көзің,
 Тақадың сен бетке бет.
Айрылдың естен,
Күндізгі күштен,
 Тиіп ыстық етке ет...

Ұшуға іңкәр
Тұра ма тұлпар
 Бір жерде ылғи шаң жұтып?!
Жел едім, ұштым,
Талайды құштым,
 Кетіппін сені ұмытып.

Бүгін сен көріп,
Қолыңды беріп,
 Қайғыменен қарайсың:
«Сендім мен жазған,
Сүйгенің жалған,
 Алдадың!» — деп жылайсың.

Алдағаным жоқ,
Арбағаным жоқ,
 Сен сөзіме, сұлу қыз!
Тап сол сағат
Сүйгенім хақ,
 Қуә мынау көп жұлдыз!



КӨҢІЛІҢДІ АШАР

Көңіліңді ашар,
Жалынды басар
 Жоқ жаныңда жолдасың.
Отырсаң аулақ,
Дерт басса қаулап,
 Жұбатар қиял — мұңдасың.
Бейне хор жүзі,
Бейне бал сөзі,
 Жан жарыңмен тұрасың.
Құшақтап белден,
Жалындап тілден
 Сүйіскендей боласың.



ЖӘМИЛА

Жәмила!
Мұнша неге жүдедің?
Бетіңде тамшы қан жоқ қой.
Жаралы ма жүрегің?
Тегінде терең зар көп қой!

Жәмила!
Себебі не? Жалғанда
Серпіліп, ойнап-күлмейсің.
Түнде жұрт ұйқтап қалғанда,
Тыншып бір ұйқы көрмейсің.

Жәмила!
Кеудеңе от толды ма?
Уһілеп Айға қарайсың.
Өмірің у болды ма?
Жұлдыздар неге санайсың?

Жәмила!
Шапаныңды бүркеніп,
Тысқа ақырын шыққанда,
Күрсініп, ауыр күңіреніп,
Айтқаның зар ма я ән бе?

Жәмила!
Жаныңдағы жауызың
Айырды ма жарыңнан?

Сарғаймашы, бауырым,
Бітесің ғой зарыңнан.

Жәмила!
Түскен мынау жүзіңе
Қасірет пе, яки шашың ба?
Қайғылы қара көзіңде
Мөлдіреген жасың ба?

Жәмила!
Бетіңде анау таңба не?
Аһ... имансыз ол хайуан!
Жалын, жаным, Алла де!
Бұдан басқа не хайлаң?!

Жәмила!
Қасіретті, сорлы қарындас,
Қайғыға қалай шыдайсың?
Жыла, бауырым, төгіп жас,
Мен де бірге жылаймын...
Жәмила!.. Жәмила!.. Жәмила!..



ЗУҺРА

Зуһра деген қыз бала,
Беті — алма, жүзі — Ай,
Саусақтары күмістей,
Сүмбіл шаш, көзі — құралай.

Түн сайын көкке қарайды,
Ақырын үнсіз жылайды.
«Жарқырап жұлдыз болсам!» — деп,
Жалынып көктен сұрайды.

Көз жасын көк көреді,
Тілегін Тәңірім береді.
Бір түні ұйықтап жатқанда,
Періште көктен келеді.

Тыныш жатқан сәбиді
Оятуға қимайды.
Жұмсақ, жылы ақ алмас
Қанатпен жүзден сипайды.

Көз ашқанда Зуһра қыз
Болды сұлу бір жұлдыз.
Жарқырап нұрын төгіп тұр,
Төкпейді бірақ нұр күндіз.

Ғазиза, сен де, қарағым,
Жақсы оқып сабағың,
Сұлулыққа ұмтылып,
Тәңіріден тілеп, жас төгіп,
Сұра жалын — Зуһра бол!

ЖАН ЖАРЫМДЫ БІР СҮЙЕЙІН ТҮСІМДЕ

Тұтқын болып, тысқа шығып жүре алмай,
Зарықтым ғой, жан жарымды көре алмай,
Осы күнде алтын сәулем нағып жүр,
Қандай күйде, қайда екенін біле алмай.

Ойлай ма екен тұтқын жарын түн, күндіз?
Жүрек — жара, жасты ма екен қара көз?
Шашын жайып, түн ұйқысын төрт бөліп,
Тілей ме екен: «Жолықтыр, — деп, — Тәңірі, — тез!»

Зарлағаным кетті ме әлде далаға,
«Жар» дегенім әлде жапқан жала ма?
Ойыны — ойын, баяғыдай күлкісі,
Мені есіне еріккенде ала ма?!

Қиын боп тұр көзім жасын тыюым,
Қажытты ғой күндіз-түні күйөім.
Оның қалай ойлауында ісім жоқ,
Бұрынғыдан мың есе артты сүйөім.

Айрылам деп алып па едім есіме,
Амал қанша әзелдегі кесімге?!
Тәңірі ием, ұйқы берші тезірек,
Жан жарымды бір сүйейін түсімде!

ӘЙЕЛ

Қылмыстан жазып Тәңіріге,
Қарсы келіп әміріне,
 Қуылды Адам жұмақтан.
«Қайт, — деген, — қара жеріңе,
Бесігіңе, көріңе!» —
 Бұйрық болды бір хақтан.

Батпас жарық күні жоқ,
Періштелер үні жоқ,
 Айнала — өлім тып-тыныш.
Өткелсіз биік тауы бар,
Есепсіз түрлі жауы бар,
 Қараңғы көрдей қорқыныш.

Жерге түсті жалаңаш,
Көңілде — қасірет, көзде — жас,
 «Кеш, Тәңірі!» — деп сұрады.
Қорықты ма қатты жазадан,
Алда құр жалғыз азадан,
 Зарлады, қатты жылады.

Жерде жалғыз зарығып,
Көктегі жұмақ сағынып,
 Жылады баспай өксігін.
Жасты көріп, Жаратқан,
Ыстық дария боп аққан,
 Ашты рақмет есігін.

Жұмақтың жібек желінен,

Жайнаған мәңгі гүлінен,
Хош иісін аңқытып,
Күміс кәусар суынан,
Суының алтын буынан,
Бетінде нұрын балқытып,

Көктің батпас Күнінен,
Періштелер үнінен,
Жұмақта хорлар лебізінен,
Өз нұрынан нұр бөліп,
Сезгіш, сүйгіш жан беріп,
Махаббат, рахмет теңізінен.

Жаратты Тәңірі әйелді,
Бастасын деп бар ерді
Туралық, шындық жолына.
Адаспассың, азбассың,
Тура жолдан жазбассың,
Ерсең, — деп, — мұның соңына!

«Жұмақтан жырақ кеттім! — деп,
— Кешілмес күнә еттім!» — деп,
Жылама зарлап, налыма!
Жолбасшыңнан өрнек ап,
Сенің де көңілің болса ақ,
Жұмақ даяр тағы да!»

Өтті заман. Жас кепті.
Қорқыныш, қатер, қайғы өтті,
Ұмытты адам Алласын.
Жауыздың жасы жалған ба ед?
Жауыздық оған арман ба ед?
Жер жұтты ма уағдасын?

Кешегі әйел-періште
Адамды бастар ғарышқа,
Жүзі жарқын нұрлы айдан.
Еңіретіп күң ғып сататын,
Еріккенде ойнап жататын
Болды, қалды бір хайуан.

Енді ежелгі көркі жоқ,
Көргені қорлық, еркі жоқ,
Естисің бе зарлы үнін?
Бұл ісінді қоймасаң,
Әйелмен ылғи ойнасаң,
Жүрмесін көп боп бұл күнің!

ТҮС

Жарық сәуле, Айды, Күнді көрмеймін,
Жарты өлік, толық өмір сүрмеймін,
Қуанышты, азат жүрген халықтың
Не істегенін, не дегенін білмеймін.

Қор болды ғой қалың қайрат, есіл күш,
Абақтыда қолдан келер қандай іс?
Ұйқы тілеп, көзді зорға жұмамын,
Амал қанша, жұбанышым жалғыз түс.



САРҒАЙДЫМ

Сарғайдым күннен күнге қуат кеміп,
Қалың ой — қара жылан жүректі еміп.
Ақырын бітіп барам жанған шамдай,
Көзіме ыстық жастар мөлт-мөлт келіп.

Апырм-ай, ауыр болды-ау күнді өткізу,
У жұтып, айдан ұзын түнді өткізу! —
Қозғалып, сөйлеп, ойнап, тірі жатып,
Өлем деп жас өмірден күдер үзу.

Соғасың жиі-жиі, жүрек, неге?
Соққанмен жандана ма солған дене?
Сары су денені улайд тамырларда,
Тазарып енді оны қан етем деме.

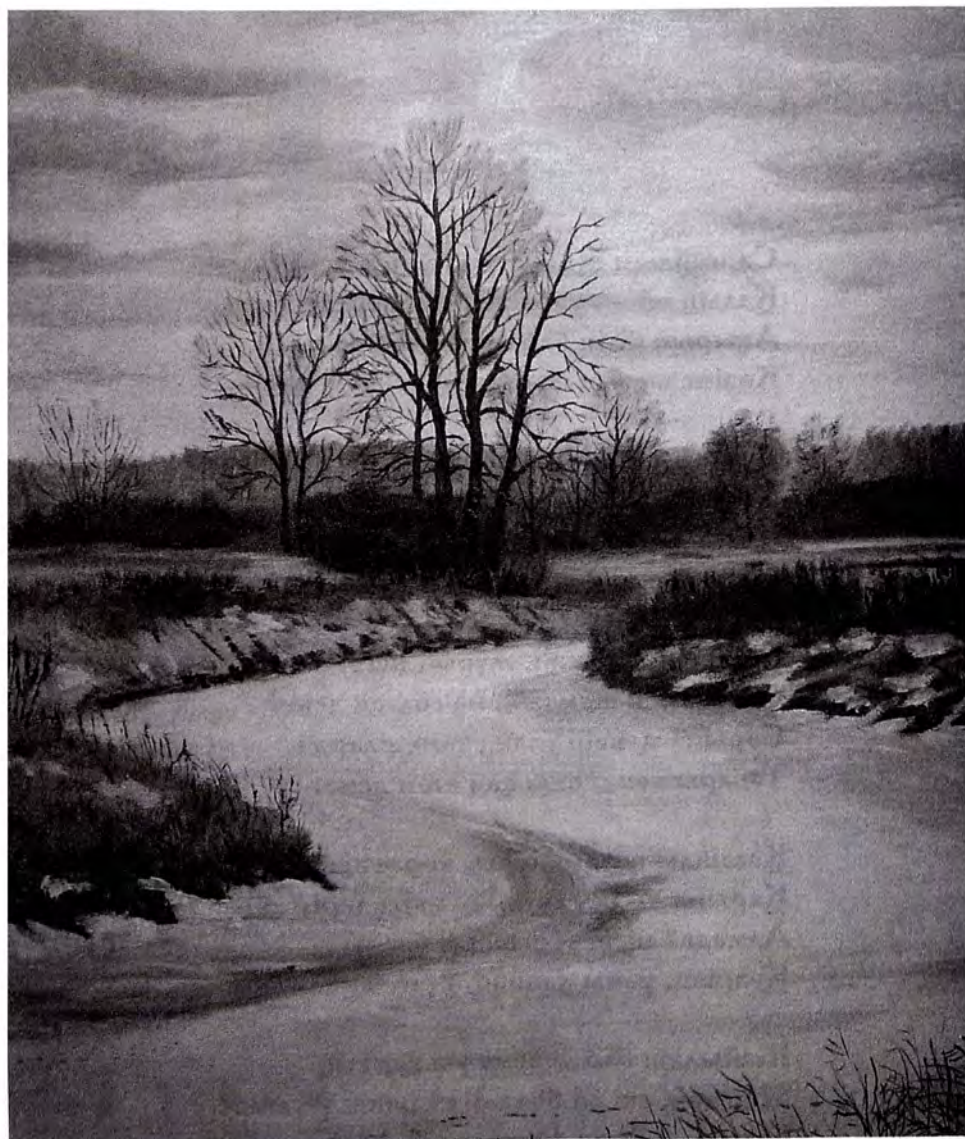
Қалмады көздің нұры, көрге айналдым,
Қараны — ақ, ақты — қара дерге айналдым.
Алмадай пісіп тұрған екі бетім
Қуарып, қаны қашып, күлге айналдым.

Жайылды бар денеме уы дерттің,
Мінекей, екі ай болды жалын жұттым.
Күндіз — Күн, түнде күміс Ай көрмеймін,
Дариға, жаным — азат, денем — тұтқын.

Барады күннен күнге азап асып,
Өлім тұр анадайда қойнын ашып,

**«Қинала түссін әлі!» — дегендей-ақ,
Аяғын күлімсіреп, санап басып.**

**Жасаған! Тез алатын ажал жоқ па?
Қинама, тез өлейін, ұшыр оққа.
Шыжылдап дене, шырқырап жан берейін,
Жалыны көкке шыққан түсір отқа!**



ЖЕЛ

«Тәңірі ие, атпады ғой таңың!» — деп,
Күңіреніп жатыр тұтқын уңілеп.
Естіледі терезеден темірлі,
Тұрса керек тыста жүйрік жел гулеп.

Байқаймын: жел ұзақ жолда жабыққан,
Қасірет басып, Сарыарқадан тарыққан.
Алып келсе керек ауыр аманат
Абақтыдағы азаматқа зарыққан.

Терезеден үйге кірмек болады,
Аманатты қолдан бермек болады.
Жол бермеген қатты қара темірді,
Ызаланып, зуылдап кеп ұрады.

Үй сілкініп, құлағандай болады,
«Жіберші!» — деп сұрағандай болады.
Қуат кеміп, қажыған соң, жүйрік жел,
Өксіп-өксіп жылағандай болады.

Дене күйіп, желге құлақ саламын,
Жанып жүрек, көзіме жас аламын.
Жібермейді қара темір қайырымсыз
Еркін дала, Сарыарқамның сәлемін.

«Тәңірі ием, атпады ғой таңың!» — деп,
Күңіреніп жатыр тұтқын уңілеп.
Естіледі терезеден темірлі,
Тыста соғып жел уілдеп тұр гулеп.

ЖЕЛ

Жел — тым тентек бір бала,
Жан сүйгені — сар дала,
Дамыл алмай жүгіред.
Ерні өтірік қыбырлап,
Сыр айтқан боп сыбырлап,
Кейде аң боп өкіред.

Желге еш нәрсе тең емес,
Тау да жолын бөгемес,
Сақ-сақ күліп секіред.
Жүйрік желім тым сотқар,
Біреу бетін жапса егер,
Әдейі бетке түкіред.

Мазасы жоқ жел ерке,
Оянып ап тым ерте,
Жорғалай басып кетеді.
Тыныш жатқан түс көріп
Көлдің бетін кестелеп,
Оны әуре етеді.

Кәрі орманды оятып,
Бірдеңе деп жұбатып,
Жымиып күліп өтеді.
Жұрттан ойын жасырып,
Алқынып өзі асығып,
Қарақат көзге жетеді.

Дем ала алмай асығып,
Күрсініп ауыр, бас ұрып:
 «Саған, сұлу сәулеге
Келдім ұшып, ғашықпын.
Бір сүйеге асықпын,
 Мойның бұр мендей әуреге!» —

Деді де, сүйіп көзінен,
Шашы, алма жүзінен,
 Қол жіберді кеудеге.
Бақыттысың, Еркежан!
Уа, дариға, Жасаған,
 Жел емеспін мен неге?!



ӨМІР

Мана көкті қаптап еді қара бұлт,
Күн күркіреп қорқытып, ұшырып құт:
Көк тұнжырап мұңайып, қабақ жауып,
Көз ашқанда аспанда жарқылдап от.

Бұрқыратқан екпінді дауыл еді,
Сабап құйған жиіркеніш жауын еді.
Қорқып-сасып, жан-жануар есі шығып,
Бәрі-ақ іздеп баспана тауып еді.

Бұлт айықты, көк жүзі болды ашық,
Бар нәрседен қайғы-мұң кетті қашып.
Күн сәулесі жер жүзін құшақтады,
Қосылуға қашаннан болған асық.

Бейне алтындай көкте бұлт тұр ғой жайнап,
Енді жел жоқ мазалар оны айдап,
Жанға рақат гүлдерден хош иіс аңқып,
Жан беріп кең далаға, құстар сайрап.

Өмір осы — бірде ол болар бұлтты,
Қатты желді, дауылды, кейде отты.
Құрып дымың, қайғырып, жас төгерсің,
Бұлт ашылар — қайғының бәрі бітті.



САҒАТ

**«Шық-шық!» деп соғып тұр
Тоқтаусыз бұл сағат.
Дүниеде неғып тұр
Адамзат бір сағат!**

**Сорлы адам туғанда,
Сұм жалған көңілі шат.
Көз ашып тұрғанда,
Көрінер оған жат.**

**«Шық-шық!» — деп жүз шытар,
Есіктен кірместен.
Сорлы адам тез жытар,
Дән рақат көрместен.**

**Мінекей, бұйырып тұр
Бұл сағат деп: «Шық-шық!»
...мойның бұр,
Сен де шық, сөзін ұқ!**



АУРУ

«Дәрігер, дәрі, бақсы» — деп,
Алмандаршы мазаны.
«Тірліктен өлім жақсы!» — деп,
Сұраймын өзім қазаны.

Дене ауырса, дұрыс-ақ,
Дәрігер, бақсы ем қылар.
Жан ауырса, ойлап бақ,
Жанға емді кім қылар?

Уланды жүрек, жан күйед,
Ішім толған қызыл шоқ.
Не себептен, Тәңірі ие,
Денеге ем бар, жанға — жоқ?!



ЖӘЙ ӘНШЕЙІН ОЙЫН ҒОЙ (Саясатымыз)

1

**Айт! Құйт! Ха, ха, ха-ау!
Петербор, Мәскеу...
Иванов қалқам,
Мә, саған Арқам!..**

**Әй, керек-ау, әй, керек,
Арақ ішсең, асыңа
Май керек.
Төрелерге жем керек,
Оқығанға шен керек.**

2

**Март, апрель, май,
Жорта тұр! Уайдай!
Дүбір шатыр,
Гүбірнатыр — біздің бай.
Керенский Саша! Жаса!
Вся Россия наша!**

3

**Толстов, Колчак,
Давай сюда коньяк.
Ой, Иван аламан,
Мен бит, атаман!**

**Өрледі батыр, өрледі,
Ағаш найза сермеді...**

Қарсы алдында қалтиған
Николайды көрмеді...

Саясат — ағаш ат,
Мінді есер — кемесер.
«Шу, — деді сабаз, — шу!» деді,
«Шу» дегенде гуледі,
Табаны тасқа тимеді,
Туған елін биледі.
«Қызыл ерен — мен», — деді,
«Қазағым, қасым — сен!» — деді.

Шулады қазақ шұрқырап,
Барады «батыр» тырқырап,
Аузынан көбік бұрқырап...
Айтсаңшы иман, молдеке-ау,
Барады ғой қорқырап...



ЕҢБЕК – ӨЛІМ ЖАН ҚАНАТЫН ҚИЯТЫН

Еңбек — өлім жан қанатын қиятын,
Еңбек — өлім жанды ашудан тыятын.
Еңбек деген — еңбектеген мылқау дию,
Жаншып жанның сұлу сынын жоятын.

Ерді, еңбек, от жүректі жерлейді,
Жанға аспанға өрлеуге ерік бермейді.
Еңбек езіп, соқыр қоңызға айналып,
Сорлы адамзат көкте күнді көрмейді.

Еңбек — қарғыс, адамға ашу Алладан,
Адамзатқа — «еңбек қыл» деп қарғаған.
Мәңгі байрам жұмағынан айрылып,
Адам баста «дүние» деп зарлаған.

Өткен заман — малғұн еңбек билеген,
Адамзаттың ой-қиялын илеген,
Сол еңбектен қарын тойып қампиған,
«Тәңірің — мен...» — деп жерге, көрге сүйреген.

Мәңгі байрам, көктегі жұмақ ұмытылған,
«Забур», «Тәурат», «Інжіл», «Құран»¹ жыртылған.
Идеал үлкен, Айса, Мұса — келемеж,
Жалғыз ғана қарын қалған қампиған...

¹ «Забурды» Дәуіт пайғамбар, «Тәуратты» Мұса пайғамбар, «Інжілді» Иса пайғамбар, «Құранды» Мұхаммед пайғамбар жазған (М.Жұмабаев ескертпесі).

Құлдық сіңген адамзаттың бойына,
Мәңгі байрам келмейді оның ойына.
«Жаса, еңбек!» деп жазып алған туына,
Даярлаған азаттықтың тойына.

Еңбек осы ой-қиялды байлайтын,
Еңбек осы қартқа қол сап айдайтын.
Сүйреп жүріп лағнаттың қамытын,
Заман қайда мәңгі байрамды ойлайтын?!

Адамзаттың тәні түгіл, жаны құл,
Адамзаттың ой-иманы, ары құл.
Азған адам қолын ұрмақ құлдыққа,
Адамзаттың бәрі — еңбекшіл, бәрі құл.

Келер ме күн еңбек малғұн өлетін,
Ит қарынды қорылдатып көметін,
Қиялдың ақ қанатына қонып ап,
Мәңгі байрам дүниесіне кіретін?

Келсе сол күн, мен Күн болып күлер ем,
Келсе сол күн, жүйрік желдей жүрер ем...
Келсе сол күн, о, дарига, жұртыма
Судай сұлу жырлар жырлап берер ем.



ШОЙЫН ЖОЛ

Бір қаладан шығарып,
Азғантай елді қақ жарып,
 Шойын жол сала бастап ед.
Өтіп кетті талай жыл,
Бітті ме екен сонау жол?
 Пұл жетпей баста тастап ед.

Өтінішім, інішек,
Сол жаққа барсаң несіп боп,
 Елге де барып қайтқайсың.
Басқан анау жол жайын,
Басылған анау ел жайын,
 Әдейі көріп, айтқайсың.

Қаншама пұл төгіліп,
Неше мың жан жегіліп,
 Бастаған жол бітіп пе?
Қара айғыры ырсылдап,
Қара қабан қорсылдап,
 Елді басып өтіп пе?

Солқылдатып белдерін,
Толқындатып көлдерін,
 Ұшқын бүркіп кетіп пе?
Бұла қырдың бұланы,
Қазағымның құланы —
 Жылқы үркіп кетіп пе?

Ұрандасып Зеңгі ата
Өкіріп пе жиылып?
Құлақтары делдиіп,
Құр аңырып ербиіп,
Қой тұрып па үйіліп?

Өзі ыржаңдап, айқайлап,
Көк шолағын борбайлап,
Қойшы қатар шауып па?
Шапқан күйде ыржиып,
Ат-матымен тырқиып,
Топырақты қауып па?

Азан-қазан ауыл жақ,
Қыз-қатыны дабырлап,
Бірін-бірі түртіп пе?
«Сұмдық екен, ойбай-ау,
Ойбай, көтек, бетім-ау!» —
Деп беттерін жыртып па?

Салынғанға сонау жол
Болып енді біраз жыл,
Ел үйреніп кетіп пе?
Сұраған сенен бір тілек —
Көзіңмен көр, інішек,
Үйренгенде нетіпті?

Кеселді болмай аяғы,
Баяғы байлық — баяғы
Қолында мал бар ма екен?
Болмаса: «Оны ит жеген», — деп,
Өшпес байлық егін», деп,
Қабы толған дән бе екен?

Екеуінің бірі жоқ,
Қалың қайғы, ойға тоқ...
Қайран ел тозып жүр ме екен?
Кемпір, шал, бала, азамат
Станция біткенді аралап,
Көзін сүзіп жүр ме екен?

Сұр кетіп жұрттың жүзінен,
Сары қымыз көзінен
Бір-бір ұшып жүр ме екен?

«Қымызды жасық су ғой...» — деп,
Ендігі жас жеткіншек
Ащы су ішіп жүр ме екен?

Кешегі маңғаз бәйбіше,
Қолында құрттай бір кесе,
Қатық сатып тұр ма екен?
Сорлының жанын жаралап,
Саудалап тұрған бір сар ит
Қалжыңдап, шатып тұр ма екен?!

Алпыстағы Аналық,
Сатарына заты жоқ,
Көзін сатып жүр ме екен?
Көзін сатса, дариға,
Жанында бір қыз бала...
Қызын сатып жүр ме екен?

Өтінішім, інішек,
Бара қалсаң несіп боп,
Елге де барып қайтқайсың.
Басқан анау жол жайын,
Басылған анау ел жайын,
Әдейі көріп, айтқайсың.



ТІРІ БОЛ

Сүмбіл шашы,
Сылқым жасы,
Отағасы

Кәріге.

Сөкпе, жаным,
Тәтті қаным,
Бітті иман

Бәріңе.

Жаның ұсақ
Қоңызға ұсап,
Құшақ, құшақ

Өсек көп.

Шын жаныңмен,
От қаныңмен,
Иманыңмен

ісің жоқ...

Қыбыр-қыбыр,
Жыбыр-жыбыр,
Сыбыр-сыбыр

Мінезің.

Шық, бері шық,
Кінәлайсың жұрт.
Неге жырқ-жырқ

Күлесің?

Кесек-кесек
Артқан өсек
Бір көк есек,
 Көнбейсің!..
«Баспын» дейсің.
«Жаспын» дейсің,
«Қаспын» дейсің,
 «Мен...» дейсің.

Бірін боқтап,
Бірін мақтап,
«Алла хақ...» деп,
 Жалпаңдап,
Ел дегенің,
Қам жегенің,
Мен білемін —
 Бір атақ...

Жылмаң, жыртаң,
Бұртаң-тыртаң,
 Сұм өмір...
Соныменен,
Алла-ай, сенен...
 Әх,ты, дур!..

Мейлі құрысын,
Бәрі құрсын,
Бүлік болсын,
 Ізгі жол...
Мен не дейін?
«Сен» демейін,
«Ол» демейін,
 Тірі бол!..



P...FA¹

Сенсің, досым, жібек мінез жібегім,
Сені ғана сүйем — куә жүрегім.
Суық жолдан сақтайтын сен — періштем,
Сен болмасаң азып-тозып өлемін.

Түрлі жерде, түрлі шақта таңымыз
Атса-дағы, сүйіспеп пе еді жанымыз?
Бізді жан ғой жақын қылған, жібегім,
Бастаған жоқ, ессіз ыстық қанымыз.

Есінде ме? Бір жыл... күздің күні еді,
Күзді күннің салқыншалау түні еді.
Жарың тастап, түнде мені бақшаға
Көру үшін іздеп келген кім еді?

Ол түннен соң талай-талай жыл озды,
Ессіз жарың Айға қолын көп созды.
Аспанға өрлеп, талай құлап мерт болдым
Заман озды, жүрек сөнді. Жан тозды.

Өмір — жапан. Арып, шаршап жүргенім,
Ессіз едім, оңды-солды көрмедім.

¹ Мағжанның қызы Ұ. Жұмабаеваның: «Бұл өлеңді папаң маған үйленердің алдында шығарған еді. Алғашқы жарияланғанда үстіндегі бір нүктесі түсіп қалғандықтан, арабша «З» әрпі «Р» болып кеткен» деп анам Зышқа өлеңді жатқа айтып отыратын», — деген ескертпесін, зерттеушілердің назарын аудару үшін, бұрынғы тақырыбын өзгертпесек те, қоса ұсынып отырмыз (Баспагер).

Тоғыз жолдың торабында тұрғанда,
Жылы — былтыр, сені тағы көргенім.

Көрдің де сен, аштың таза құшағың,
Құшағыңда жас балаға ұсадым.
Сол кезімде бар күнәдән пәк болып,
Дегенім рас: «Сенсің жарым, қосағым».

Сол күннен соң тағы біраз күн өтті,
Ұмытқандай болдым сені — жібекті.
Сен сөзіме, жан-жүрегім, жібегім,
Тоқтата алмай қалып едім жүректі.

Сен жыладың, көзің жасын көрмедім,
Зарладың сен, зарың құлаққа ілмедім.
Мен жел едім, кеттім сонда жел қуып,
Көз жасыңнан садақа боп өлмедім.

Айлар өтті, ай көрінді, өлді жын,
Айлар өтті, айырылды күн мен түн.
Айлар өтті, ішкен удан айныдым,
Айқын болды ақырында жалған, шын.

Білдім: маған жар екенсің сен ғана,
Білдім: саған жар екенмін мен ғана.
Соңғы кезде сені көрмей, жібегім,
Ашып көрші, жүрегімде мың жара.

Сені көрмей, көзім көрге айналды,
Жүрегіме сансыз қасірет байланды.
Көп күн енді көрінбейсің, қашасың,
Жүрегіңнің махаббатын кім алды?

Ессіз жарың зарлап енді қалар ма?
Зарлай-зарлай қара жерге барар ма?
Бір жыл бойы теңіз болып төгілген
Көз жасынан жібегім де танар ма?!



ЖАРЫМ

Кердең-кердең жүресің сен, не таптың?
Мен айтайын — айнымайтын жар таптым.
Күндіз-түні жар қойнында жатамын,
Естімеймін уын-шуын жан-жақтың.

Қанша құшсам-дағы сусын қанбаған,
Жан жарым бар, неге керек мал маған!
Жұрттың бәрі-ақ: «Оңбаған жан!» — дей берсін,
Жан жарым бар, неге керек ар маған?!

Жарым күншіл, көз салдырмайд жан-жаққа,
Жібермейді жұмысқа да, мансапқа.
Сондай ерке, оны құшып, керіліп,
Күндіз-түні күңірене бер тек жат та.

Әкем маған: «Сауда қылып, мал тап!» — дейд,
Жарым маған: «Мал деген не, тек жат!» — дейд.
Елім маған: «Елге еңбек қыл!» — дегенде,
Жарым маған: «Жатқан адам бекзат!» — дейд.

Жар айтқан соң, жаннан жақын көрген жар,
Жардың тілін алмауға не дәтім бар?!
Тілін алдым — үйден, елден айрылдым,
Бірі де жоқ — мал да, ел де, намыс, ар.

Жар жат дейді, жатамын да жатамын,
Мас адамдай бос ойға ылғи батамын.

Ашылғанда ұйқыдан көз, бар ісім —
Қылжалаңдап, жоқты-барды шатамын.

Әрине, енді мені мақтар пенде жоқ,
«Жап-жақсы еді, жар аздырды-ау!» — дейді көп.
Жұрт сөзі не? Жан жарымның қойнында
Жата берем: «Жаным, жаным, жарым!» — деп.

Бұл жарым кім? Тапшы кәне. — «Денсаулық?»
Сен дейсің ғой: «Алма бетті, ақжаулық...»
Жоқ, жолдасым, адасасың, айтайын:
Жарым менің — атышулы жалқаулық!



ҚОҢЫР ЖЫР

1.

Тізілген толқын — меруерт,
Толғанып оқы, тербетер.
Күңірентер оймен кім білед
Тізілген — толқын меруерт.
Оқи білсең күңіrentіп,
Ойыңның бойын өрлетер.
Тізілген толқын — меруерт,
Толғанып оқы, тербетер.

2. ШЕШЕМ

Жерге сауып емшегін,
Шешем қайғы жей ме екен?
Орамал қылып кең жеңін,
Жерге сауып емшегін,
Теріп жүріп шөпшегін,
«Құлыным қайда?» — дей ме екен?
Жерге сауып емшегін,
Шешем қайғы жей ме екен?

3. АНА МЕН БАЛА

Бөбектің балғын білегін
Анасы сорып сүйеді...
Көміп жерге тілегін,

Қарғап талған білегін,
Таяныш қып күрегін,
Баласы оймен күйеді...
Бөбектің балғын білегін
Анасы сорып сүйеді...

4.

Әлдеқайда бір қара
Елбең-елбең етеді.
Айды күткен жас бала,
Әлдеқайда бір қара.
Күте-күте жан жара...
Дарига, қашан жетеді?!
Әлдеқайда бір қара
Елбең-елбең етеді!

5. ӨМІР

Өмір — түлкі, сен — төбет,
Арсалаңдап келесің.
Тақымда тез, дөңгелет,
Өмір — түлкі, сен — төбет.
Артыңнан аңдып кім келед,
Түлкіңді соған бересің...
Өмір — түлкі, сен — төбет,
Арсалаңдап келесің...

6. «КҮНӨ» АЙТҚЫЗДЫ

«Тәңірі» де жоқ, «тәубе» жоқ,
Жаным қалай тазарсын?
Тұрмыста нәпсіз сәуле жоқ,
«Тәңірі» де жоқ, «тәубе» жоқ.
Өмір деген — шірік шөп,
Қай үмітпен қазарсың?
«Тәңірі» де жоқ, «тәубе» жоқ,
Жаным қалай тазарсын?

7. ТҮН АЙТҚЫЗДЫ

Тауда түнде үн берген
Тәңірі ме, әлде байғыз ба?

Үнді естіп, жаным күңіренген,
Тауда түнде үн берген
Тәңірі болсаң, кел бермен,
Қолымды көкке жайғызба!
Тауда түнде үн берген
Тәңірі ме, әлде байғыз ба?

8. «КЕЛЕШЕК», «КЕШЕ», «БҮГІН»

«Келешек» пенен «кеше» — анық,
«Бүгін» деген бір бу ғой.
Бұлт басқан беті нұрланып,
«Келешек» деген күн анық.
Өткен «кеше» ұрланып,
Естен кетпес бір у ғой.
«Келешек» пенен «кеше» — анық,
«Бүгін» деген бір бу ғой.



ЕСКІ ТҮРКІСТАН

1. ЕСКІ ШӘҺАР

Ескі шәһар — таң дүние,
Салар болсаң назарың,
Не көресің?
Көресің —
Майдан сайын мазарын.
Мазар сайын мың сопы
Саулатып тұрған ғазалын.
Не көресің?
Көресің —
Мөлиген мешіт ажарын.
Мешіт сайын сан молда
Аңыратып тұрған азанын.
Не көресің?
Көресің —
Ыңыл-жыңыл базарын —
Бүлкілдетіп әр жерде
Қайнатып жатқан қазанын.
Не көресің?
Көресің...
Тоқтайын, талар назарың!

2. АРБАКЕШ

Ыңылдайды арбакеш,
Арбаңдайды арбасы.

Ырғалады ол, ырғалад
Астындағы жорғасы.
Қойнында бар қауыны,
Қолында қызыл алмасы.
Құлаққа гүл қыстырған,
Берген шығар қарғасы.
Сағыздай созар сәлемін,
Қарсы келсе молдасы.
Мешіт көрсе, мөлиед
Тұрғандай төніп Алласы.
Өте берсе орыстың
Бүлкіл бөксе маржасы —
Ыңылдайды арбакеш,
Арбаңдайды арбасы!

3. ӘЙЕЛ

Пәренжі үсте — бітеу қап,
Бетінде перде — шімбеті.
Шімбетінің астында
Гүл шырайлы шын беті.
Желпіне алмай, жамылып,
Быршып тұрған тер беті.
Шаңырақ сырға құлақта,
Мөлт-мөлт еткен меруерті.
Зәмзәм құйған құтыдай
Домаланған келбеті.
Тарта беру тымпиып —
Көшеде оның міндеті.
«Ағузы біллені, әйелге
Мұтлак харам ер беті».
Түркістанның тақсыры-ай,
Құдіреттен күшті-ау құдіреті!





Мағжан Жұмабаев



«Аттар». А. Каримова



«Әңгіме». С. Устинов



«Қыркүйек». В. Смирнов



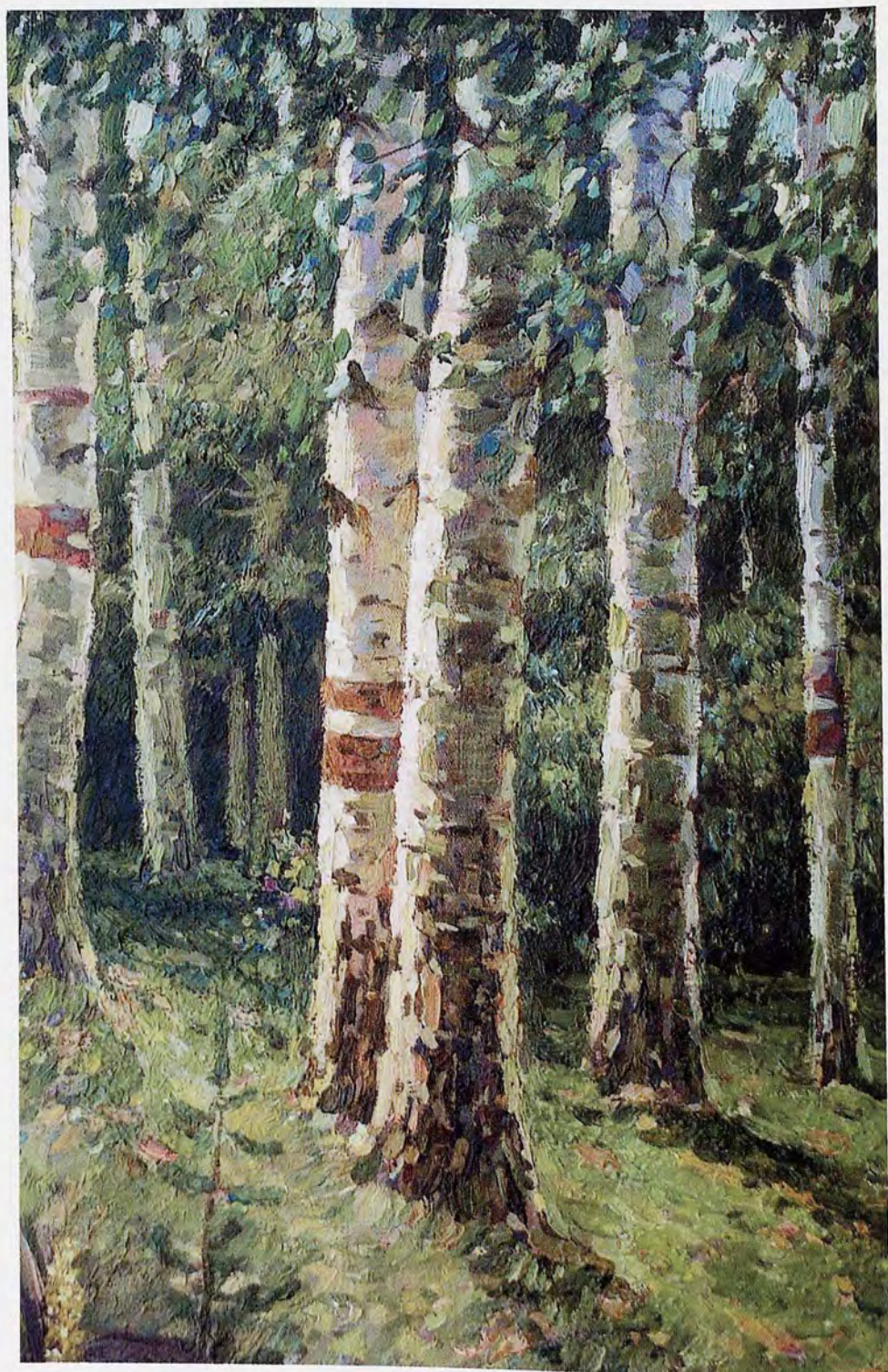
«Томирис». С. Устинов



«Хан Аблай». С. Устинов



«Абай». Қ. Айтбаев



«Қайыңдар». В. Савельев

ҚЫРҒЫЗ, ҚАЗАҚҚА («Қосшы» ұйымының тобы туралы)

Арқар менен құлжадай
Қойындасқан ежелден.
Екі тентек тетелес
Сойылдасқан екі елден.
Түн заманды төңкерген
Топан-заман не күтед?

Қырғыз — таудың тарпаңы,
Қазақ — қырдың құланы.
Екеуіне топанның
Тартқан мынау ұраны:
Екі тарлан табысып,
Шұрқырасқай деп күтед.

Алатау, Арқа күңіренген
Күні кеше зарыңнан.
Сендерді солай сорлатқан
Албастыдан арылған.
Бүгінгі тұңғыш тойыңда
Той ұласқай деп күтед.

Енді алдым ашық деп,
Ілгері басқай деп күтед.
Елмен қатар елдіктен
Үмітті болғай деп күтед.
Ұйымдарың сол жолда
Ұйытқы болғай деп күтед.

Соққы жеген жетім ел
Балаулы болғай деп күтед.
Сондықтан қызыл жалындай
Жалаулы болғай деп күтед.



ҚЫЗЫЛ ЖАЛАУ

— Жалынды жалау кімдікі?

— Тұрағы тарғыл тас қия,

Арбаңдаған Азия —

Жалындай жалау соныкі —

Ендеше, қазақ, сенікі!

— Қызыл шоқ жалау кімдікі?

— Кім де кім: «Тәңірім — от» — десе,

«Басқа Тәңірім жоқ», — десе,

Қызыл шоқ жалау соныкі.

Ендеше, қазақ, сенікі!

— Қызыл шоқ жалау кімдікі?

— Кім де кім шикі қан жұтса,

Қан аңсап жүріп шаң жұтса, —

Қызыл қан жалау соныкі!

Ендеше, қазақ, сенікі!

— Қанды жас жалау кімдікі?

— Кімнің ұлы құл болса,

Тұлымдысы тұл болса,

Қанды жас жалау соныкі,

Ендеше, қазақ, сенікі!

— Өртенген жалау кімдікі?

— Кім өртенген гүлдемей,

Кім таланған, кім кедей.

Өртенген жалау соныкі, —
Ендеше, қазақ, сенікі!

— Азаттық жалау кімдікі?
— Көре алмаса кім теңдік,
Тепкі көрсе кім кемдік,
Азаттық жалау соныкі, —
Ендеше, қазақ, сенікі!



ҚОЙШЫ БАЛА МЕН КҮШІК

Бір бағыланды сойғызып,
Іргеге жастық қойғызып,
 Үйіне болыс кеп отыр.
Құйрыққа бауырды астарлап,
Пыс-пыс етіп қос қолдап,
 Сылқылдатып жеп отыр.

Қасындағы хатшысы,
Алаңғасар атшысы —
 Олар да асап жатыр-ау.
Поштабайың — пақырың,
(Асасаңшы ақырын!)
 Қақалдың ғой, батыр-ау!

Бәйбіше мен бай да тоқ,
Қонақтан күтіп пайда жоқ.
 Өз табағы өзінде...
Бір бала отыр анадай,
Беті-қолы қара май,
 Көзі болыс көзінде.

Қатқан тоны қаудырап,
Табаққа көзі жаудырап,
 Отыр бала есікте.
Аузы толған түкірік,
«Кет!» — деп қояды жекіріп
 Қатар тұрған күшікке.

Бір мезгілде хатшы Иван,
Бір жілік ап атшыдан,
Есікке қарай лақтырды.
Жілік жерге жалп берді,
Жалп бергенде, тап берді,
Тап бергенде, шап берді.

Не күтіп болар күшіктен?
Тістей салып, есіктен
Сып етіп шықты далаға.
Күшікке қайнап зығыры,
Артынан шықты жүгіре
Іле-шала бала да.

Қойшы да болса бала еді...
Баланы не деп болады?!
Көңіліне қатты алғаны.
Шынымен көзге жас алып,
Үйді барып тасалап,
Күшікті теуіп қалғаны.

Үйде отырған бәйбіше:
«А, жүгірмек, қой десе!..» —
Деп балаға жекірді.
Сонда болыс ыңқ етіп,
Үйдің ішін мұңкітіп,
«Өһ!» деп бір кекірді.



ЕДІЛДЕ

1

Бүктетіліп жатқан бел
Сүтке тойған марқадай.
Бұйра қою қарағай
Белге біткен шалқалай.
Су жеп қойған жұмыр тас
Түйір-түйір малтадай.

Арнада өзен қылықты
Қылмаңдаған қалқатай.
Тайызға біткен құба тал
Мойындағы алқадай,
Жер еркесі жер мынау,
Шер қалар ма тарқамай?!

2

Түсте толқын еліріп,
Абыржып еді ойнақтай.
Кешке толқын тып-тыныш,
Қабыржыған қаймақтай.
Түсте толқын тулап ед
Ойнақтаған тайлақтай.

Кешке толқын тынып тұр
Қоңыр іңір бейуақтай.
Түскі толқын теп-тентек,
Бойлауық, көзсіз қайраттай.

Кешкі толқын тұңғыық,
Тек қоймас терең ойлатпай.

3

Тізілген толқын — меруерт
Бір-біріне тағылып,
Шұбырған толқын шуменен
Ағытқан қойдай ағылып.
Күңіренген толқын долданып,
Көпіріп жарға қағылып.

Жағада бұйра бала тал
Таң болып тұр аңырып.
Толқынға қарап мен тұрмын
Қоңыр оймен қамығып.
Сарыарқам қайда? Алыста!
Жүрмін мен мұнда нағылып?!

4

Ерте күнде Еділдің
Ертегі деген тоғайын,
Дүлей тоғай ішінде
Орманбеттің ноғайын.
Арқада жатқан алты алаш
Ол күнде болған ағайын.

Жорығы, жолы — бәрі ортақ,
Бірге де жеген уайым.
Өткен айқын, ұғымды,
Мынаны не деп ұғайын:
Дүлей тоғай тұлданған,
Танып болмайды ноғайын.

5

Ойнап тұрған оқадай,
Еділдің беті ақ ала,
«Ақ аласы не?» — десем:
Ылғи шаңқан шағала.
Суды сүйген сары алтын
Сәуле ғой сүйген бағана.

Кемеміз көлбеп келеді
Жібектей жасыл жағаға.
Шөккен бұйра бұлттай

Астрахань жатыр сағада.
Көрген соң оны, ой көшті
Ертедегі Асан ағаға.

6

Асан Қайғы салдырған
Астраханға жетейін.
Қайғысыз хандар күмбезін
Әдейі аттап кетейін.
Асанның тауып моласын,
Соған тауап етейін.

Моласына түнейін,
Ақ батасын күтейін.
«Жолым қу!» — десе болғаны,
Басқа жолды не етейін?
Әз Жәнібек сендер бол,
Мен Асан болып өтейін!



ЕДІЛДІҢ САҒАСЫНДА

1

Араладым біраз күн
Еділдің саға өлкесін.
Қазақты көрдім қуарған
Жүк тасып, тескен желкесін.
Балық аулап бозарып,
Жайлау қылған көл төсін.
Селеңдейтін селенге
Мұжықтың аңдып бөлкесін.
Сөз сөйлесе, сабайтын
Орыстың «совсем...» «толькесін...»
Ойланбаса, мынау күй
Келтірер кімнің күлкісін?!

2

Салалы сонау сағада
Біраз ел бар — Байұлы.
Жорғасы мен жүйрігі —
Қалтылдаған қайығы.
Құрық салған құлыны —
Тулатып шанышқан жайыны.
Қалағындай қайықтың —
Сіріңке қара зайыбы!
Қара су, балық — қорегі,
Жоқтықтан жоқ-ау айыбы.
Бұл күйге түспей, құтылар
Қазағыңның қай ұлы?!

3.

Ауылға жеттік қайықпен
Көкжиекке күн бата.
Бір лашықтың тұсына
Тұра қалдық үн қата.
«Қош келдің!» — деп қарсы алды
Ақ сақалды бір ата.
Бес бекіресін секіртіп,
Алып кеп, деді: «Ақ бата!»
Бекіресін жеп шүкір ғып,
Біз де жаттық ай бата.
Ай бата деген жай бір сөз,
Жанға бір ауыр ой бата!

4.

Бір ауыл беріш ішінде ек
Қонған өзек бойына.
Күн шықты, құрбан мейрамы
Басталды құрбан сойыла.
Біраздан біткен бозбала
Тойып ап құрбан қойына,
Шөмееледей шаштары,
Күйектей кесет мойында,
Дүркіресіп жөнелді
Селенге — Сергей тойына...
Еліңнің жайы осылай,
Келе ме еш зат ойыңа?

5.

Бағлан жейтін қарт, мейлі,
Балық жеп кірсін көріне.
Аллашыл, айтшыл молдасы
Шықсын-ақ жұмақ төріне.
Қалада жүрген інішек,
Қайыс буған беліне —
Көз қырыңды сала көр
Қазақтың қыршын төліне.
Мақсатың болса шерлі елді
Шығару өмір өріне,
Қаш қаладан, қарағым,
Еліңе қайт, еліңе!

СӘЛЕМ ХАТ

Сәлем сөзім алыстағы еліме,
Алыстағы ақ селеулі беліме.
Айдан да айқын сендерді іздеп қайтуым
Күнім бітіп, кіргенімше көріме.

Қар қаланың тастап қызыл-жасылын,
Сар даланың аңсап жусан, сасырын,
Қайтуым хақ бір күн қоңыр іңірде
Қар қаладан қашып шығып жасырын.

Тұр іздеген құшып жолын Мұсаның,
Құшқаным рас Тұр деп қала құшағын.
Енді қайту құр бос айту емес қой,
Құшағында көрдім қанды бейшағым.

Түкпір еді тұрған ұзақ үй қылып,
Көп кітапты көп тезектей үйдіріп,
Бір шетінен лауылдатып от қойып,
Кетермін-ау бәрін күл ғып күйдіріп.

Кітап күл боп, өлер оттың жалыны...
Көкті басар қара бұлттың қалыңы...
Тап сол сағат құлағыма келмей ме
Қоңыр жел мен сары белдің зар үні.

Зар үн қоймас жанға бойлап жүгірмей,
Сол іңірде ақырын сөнген өмірдей.

Арқамды аңсап, қар қаладан шығармын,
Қоңыр жырмен сонау қоңыр іңірдей.

Мен қайтармын болмақ үшін елмен ел,
Ел бел асса, аспақ үшін бірге бел —
Аз ғана елдің өмірі құрғыр қалтылдақ,
Ел шер тартса, тартпақ үшін бірге шер.

Қайтуым хақ, белді будым тас қылып,
«Кет!» деме, елім, енді мені басқа ұрып.
Дейтін болсаң: «Қой жырыңды, жырауым!»
Қобызымды қиратармын тасқа ұрып.

Сөзім осы алыстағы еліме,
Алыстағы ақ селеулі беліме.
Жатсың демей, өзімсің деп баурыңа ал,
Қолың беріп мендей саяқ серіңе.



АНА

Үйдің іші ұйқыда,
Түн ортасы шамасы.
Көзін алмай бесіктен,
Бөбек жатыр албырап.
Бесікте бөбек ауру,
Тербетіп отыр анасы.
Үнсіз, меңіреу ұзын түн,
Жел азынап тұр есіктен.
Шөкиіп ана отыр,
Жүрегіне біреу біз
Сұғып алып кеткендей.
Үнсіз, меңіреу ұзын түн
Шөккен қара бір нардай.
Сарғайып, ана сарылып,
Демігіп, қызып, қысылып,
Ауық-ауық селк етед,
Әлденеден шошынып.
Селк етсе бөбек, ананың
Өзіне ажал жеткендей.
Шөкиіп отыр дем алмай...
Таң алдында қара бұлт
Күңіреніп көкті жабады.
Бөбегінің бетіне
Ананың жасы тамады.



АЛ ІШІҢДЕР, БҰЛ — ҚЫМЫЗ

Ал ішіңдер,
Бұл — қымыз.
Бұл қымыздың арғы атасын сұрасаң,
Құлаша құлық бие сүті еді,
Томсарған ер қазақтың асы еді.
Бұл қымызды кім ішсін?
Бұл қымызды
Айлы күні айналған,
Бұлтты күні толғанған,
Құрығын қу найзадай таянған,
Томсарған ер қазақтың өзі ішсін!



ӨЗЕННІҢ СУЫН ЖЕЛ ТЕРБЕП

Өзеннің суын жел тербеп,
Ақ төсін керіп шайқалад.
Біресе ауыр күрсініп,
Біресе тынып жай табад.
Жағаға біткен кербез тал
Ақтөсін керіп шайқалад.
Мінезіне кербездің
Кім бәлен деп айта алад.
Суға бетін сүйсін деп,
Бір беріп, тағы қайта алад.



ӨМІРІМЕ ӨКПЕМ

Сұм өмір, сұлу дүние, алдадың ба?
Тән арып, тамырда қан қалмадың ба?
Жалған үшін жан қиып, жапа шектім,
Еңбегім, екі болып, жанбадың ба?
Жайшылықта жан қиған, жақын дүние,
Талып тұрсам, назарың салмадың ба?
Ортекедей орғытып, оққа жығып,
Жалмауыз жауыз жалған, жалмадың ба?
Арсыз нәсіп, армансыз алдадың ба?
Қайрымсыз қанжығанды қандадың ба?
Қомағай қорқау ажал, қойның ашып,
Қапа мен қайғыға қол жалғадың ба?
Алдандым, алжастырдың, аңғырттандым,
Ақылсыз аңқау басым, аңдадың ба?

Қимас дос, қыспақта боп, жылаттың ба?
Қайғымен қан жұтқызып, сұлаттың ба?
Қасіретті қасапшының ешкісіндей
Құрым іліп, құдыққа құлаттың ба?
Құбылдың, құйқылжыдың, Құртқа дүние,
«Қызықпаймын» десем де, шыдаттың ба?
Ар-ұят, адамдықты арам қылып,
Бәрін саған жұмсадым, қуанттың ба?
Сен үшін жақынымды жат қылып ем,
Қайырылып, қам көңілімді жұбаттың ба?

.....

Мелшиген, мейірімсіз, меңіреу дүние,
Алдап ап, айызыңды қандырдың ба?
Қазынаны ұрлаған қарақшыдай,
Бас салып, басқа бұғау салдырдың ба?
Жау тонаған адамдай жәудіретіп,
Адамзаттық арымды алдырдың ба?
.....

Кетеріңе келгенде, кәззап дүние,
Түлкідей құйрығыңды шалдырттың ба?
Қапаста қан азайып, қажыр мұқап,
Қалашының итіндей қаңғырттың ба?

Әзелде алысқа ұшқан дәм мен тұзым,
Тәуекел, тасқа қондым, Тәңірім сақтар.
Жерлерге топырақ тартқан сан айналдым,
Деген жанмын: «Құнымды Құдай жоқтар!»
Адам басы — Алланың добы болса,
Тағдырдан табандатып тиді шоқпар.
Жалындым, жанталастым, жалбарындым,
Тимеді ешбір рахым Тәңірім жақтар,
Махпуздың тақтайына жазған жұмыс
Бұйрықты жерлеріне барып тоқтар.
Басқадан менің жаным бағалы ма,
Талай жан тап жолында болды көкпар!

Қиядан сөз табатын ақыл бар ма,
Тыңдайтын бойым балқып нақыл бар ма?
Есіл сөзім есепсіз босқа кетсе,
Обалы жаулығы жоқ қатындарға!



ТУҒАН ЖЕРІМ — САСЫҚКӨЛ

Алыстан мұнарланып шалқыған көл,
Бетінде күннің нұры балқыған көл.
Жарысып саф күмістей ақ көбігің,
Мап-майда мөлдірінде қалқыған көл.

Жанында жас балалар ойнаған көл,
Жан-жануар суыңды ішіп, тоймаған көл.
Көз салып жалтырыңа, мұңға батып,
Ғашықтар жарын іздеп, ойлаған көл.

Шешініп қыз-келіншек су алған көл,
Әр жанды мөлдірінен суарған көл.
Масайрап, суға тойып төрт түлік мал
Дөңіңе ойнақ салып, қуанған көл.

Сыртында ақбоз үйлер жарасқан көл,
Байларың кедейлерге қарасқан көл.
Ағайын тату-тәтті — қоныс бірге,
Саулықты сағат сайын сұрасқан көл.

Түрлі құс әуез қосып, шулаған көл,
Шуақта балықтарың тулаған көл.
Сапырып сары қымыз ертеңді-кеш,
Басында кеңес құрып, дулаған көл.

Сасық деп еркелетіп ат қойған көл,
От-суға иең түгіл, жат тойған көл.

Назданып, жүйрік мініп, тарлан шүйіп,
Көксілдір тұс-тұс жақтан ат қойған көл.

Кір жуып, кіндік кесіп, сенде өскен көл,
Құрбымен ойнап-күліп, кел дескен көл.
Жарысып, тайға мініп, батпаққа аунап,
Күресіп күн батқанда белдескен көл.

Айдын көл, ата қоныс, құт болған көл,
Сусын боп сұрағанға, от болған көл.
Кеше бірлік, ынтымақ түгел шақта
Бейне бір сенің басың сүт болған көл.

Білмеймін не боларын, қайран көлім,
Жарайды тең болмаса күн мен түнің,
Итиіп қарашекпен келіп қонса,
Басыңнан құсың ұшып кетер сенің.



БІР КҮНІ

Бір күні, ерте оянып, жаттым ойлап,
Көп шыбын өрмелеген уық бойлап,
Ұшқан боп жақындасып бір-біріне,
Тайдырып, орнын қозғап, түртіп ойнап.

Қарадым, қалың тұман ойға түстім,
Уыққа қарауымды дереу кестім.
Шыбындай бір-бірімен талас қылған
Адамзат баласына енді көштім:

«Япыр-ай, осындай-ау адам-дағы,
Бірі күшті, біреуі жаман-дағы.
Күштісі әлімжеттік қылғаннан соң,
Дүние де жақсылықтан аман-дағы.

Күшсіздер, сорлыларға атар таң жоқ.
Көрінген бақ-дәулеттен ұшқан шаң жоқ.
Жиғаны, бар тапқаны — басқанікі.
Керек десе, тәнінде жалғыз қан жоқ!» —

Деп ойлап, қалың ойда жатыр едім,
Көп ойлап, ой дәмінен татып едім.
Естілді үй сыртынан апам даусы:
«Ноқта апар, неғып тұрмай, жатыр едің?».

Төсектен мең-зең болып әрең тұрдым,
Ноқта алып, желі жаққа қарай жүрдім.

«Күшсіздер, сорлыларға атар таң жоқ!» —
Деп ойлап, баяғы ойға қайта кірдім.

Қыздырып Күн, ойлауға ерік бермеді,
Мал шулап, ойлауымды еп көрмеді.
«Күшсіздер де тырыссын, қатар болсын!» —
«Таста енді жоқ ойды», — деп қол сермеді.



ОРАЛ ТАУЫ

Таласқан аспанменен көкпеңбек тас,
Қарасаң төбесіне, айналар бас.
Жасаған мейірімі кең қадір Тәңірі,
Шығарған сол тауынан алтын, алмас.
Жіп-жиі, шытырманды түрлі ағаш,
Тұрғаны мұнарланып өсіп жалғас.
Қарағай, шырша-батыр бір қалыпта:
Шілде, жаз, қысын, күзін есіне алмас!
Ішінде аю, қасқыр, түрлі аң толған,
Адамзат батып жалғыз аяқ салмас.

Бір күнде сенің иең түрік еді,
Орын ғып көшіп-қонып жүріп еді.
Қорықпайтын таудан, тастан батыр түрік
Қойныңа жайыменен кіріп еді...
Ер түрік ен далаңа көрік еді,
Отырса, көшсе, қонса — ерік еді.
Тұрғанда бақыт құсы бастарында,
Іргесі, жел-күн тимей, берік еді.

Тұрақсыз бұл жалғанда опа бар ма,
Сақтан, алдар, бой салып жақын барма!
Бүгінгі күн жан досың болып жүріп,
Құлатып кетер ертең сені жарға.
Қарашы төңірекке мойның бұрып,

Алтай, Орал бойында тұрған түрік
Аты да, заты да жоқ, дыбысы жоқ,
Жоғалған әлдеқайда іріп-шіріп...

Оралдай атамекен жерлеріне,
Қасиетті атаның көрлеріне
Аузы түкті шетелдер ие болып,
Көрсетіп тұр қысымды ерлеріне.
Анамыз бізді өсірген, қайран Орал,
Мойның бұр тұңғышыңа, бермен орал!
Қосылып батыр түрік балалары,
Таптатпа жолын кесіп, тізгінге орал.



ЕСІМДЕ... ТЕК ТАҢ АТСЫН!

Ол күнді ұмытқам жоқ, әлі есімде,
Таянып келгенінде күн бесінге,
Кең дала ұқсап тұрды қол тимеген
Керілген кербез сұлу ақ төсіне.

Құйылып тұрды көктен жұмақ нұры,
Құбылып хор даусындай құстар жыры,
Таласып аспан-көкке алтын тауы,
Арқаның суы — күміс, жібек — қыры.

Сайланып сол мезгілде шықтық жонға,
Қыранша көз жүгіртіп оң мен солға,
Ақ найза алты құлаш белге байлап,
Айнымас алдаспанды алып қолға.

Қанатты, қажымайтын тұлпар міндік,
Жібекпен жетпіс қабат белді будық.
Құрсанып қылыш өтпес мұздай темір,
Қиядан қыран құсша жауға ұмтылдық.

Аспаннан сорғаласа суға сұңқар,
Сүңгімей үйрек сорлы нағып тұрар!
Ақырған арыстанның айбатына
Шыдар ма қоян жүрек қорқақ құлдар?!

Жау қашты құр қарадан быт-шыт болып,
Қайратқа дене, отқа жүрек толып,

Ауыздан «а» дегенде жалын шығып,
Арқада жаттық сайран, сауық құрып.

Бақ шіркін бір күн қонып бауырына еніп,
Кетпек қой ертеңіне-ақ алдап, күліп.
Алтын Күн аспандағы қайдан білсін
Қаптарын қапылыста қара бұлт!

Жолбарыс жүргенінде маң-маң басып,
Жүрегі, қайратына көңілі тасып,
Ойлай ма, қу қаңбақты таса қылып,
Жатқанын жасырынып мерген пасық?!¹

Еліктің еркетайы, ардақтысы,
Алтайдың ақиығы — алғыр құсы,
Алаштың¹ Арқада еркін ойнақтаған,
Жол тосқан жауыз жауда болды ма ісі?

Мас болып күш пен қайрат, қалың бұға,
Алданып ойын-күлкі, сауық-шуға,
Сергімей жата беріп, сезбей қаппыз,
Жақындап барып қапты Күн батуға.

Күн алтын жан-жағына сәуле шашты,
Жарық пен қараңғылық араласты.
Сәулесі қызыл алтын — сәлемі еді,
«Көргенше қош, Алаш!» деп амандасты.

Ай туып, Күн орнына көкте қалқып,
Гүлдерден мас қыларлық иіс аңқып,
Төңірек тыныш ұйқыға батқан шақта
Кетіппіз біраз ғана біз де қалғып.

Сужүрек мана қашқан жасырынып,
Жақындап келген бопты аңдып тұрып —
Қорқақ құл ұрлықты да ерлік санап,
Қуанып Алласына басын ұрып.

Мезгілше, мейлі келсін, тісі батсын,
Сұр жылан, өзі оятар, қатты шақсын.
Жаңадан жолбарыстай ұмтылармыз,
Көрелік төңіректі, тек таң атсын!

¹ Алаш — қазақ деген мағынада.

ГҮЛСІМГЕ

Жұмақтағы жібек желден,
Мәңгі жайнап тұрған гүлден
Жаратылған әйел сұлу!
Тұрмыс деген бір тұзаққа,
Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты — ішіпті у.
Әйел атын Гүлсім дейді,
Тұрмыс атын тылсым дейді.

Жұмақтағы кәусар судан,
Бетіндегі алтын будан,
Періштелердің жырынан,
Жұмақ суы сылдырынан,
Жапырағының сыбдырынан,
Тәңірінің дәл өз нұрынан
Жаратылған періште еді,
Мекені оның ғарышта еді.

Алмас қанат періште еді,
Мекені оның ғарышта еді,
Жерді көрді қанға батқан.
Жүрегіне қанжар кіріп,
Жапан түзде андай ұлып,
Елді көрді зарлап жатқан.
Елді көрді — жерге түсті,
Жерге түсті — көрге түсті.

Елді көрді — жерге түсті,
Қақты қанат, кезді, ұшты,
Кім зарласа, соны сүйді.
Күлгенменен бірге күліп,
Өлгенменен бірге өліп,
Күйгенменен бірге күйді.
Жабыққанға жәрдем етті,
Қара да, ақ та теңіз өтті.

Алдап, меруерт көбік шашар,
«Кел, — деп, — бері!» қойнын ашар
Тұрмыс — теңіз бір тұңғиық.
Теңізге кім басар қадам,
Басса, басар оған адам,
Жанын сатып, жанын қиып!
Тұрмыс — теңіз сылқ-сылқ күлді,
Сұлу суға кірді де өлді.

Өлді сұлу — өтті жылдар,
Өлді сұлу — бітті жырлар,
Жалғыз ерте кешкі таңмен,
Қанды жерге көзін салып,
Көкті ойлап күйіп-жанып,
Қоңырлатқан мұңды әнмен
Ұшады екен қанат қағып,
Көзінен ыстық жасы тамып.

Жан толқытар жыр іздеген,
Әдемілік нұр іздеген,
Қиял құлы — мен бір ақын.
Тұрмыста тар, тайғақ жолға,
Түсіп келе жатып зорға,
Күні кеше кешке жақын
Батқан күннің таңын көрдім,
Сол сұлудың жанын көрдім.

Күні кеше жанның жырын,
Жүзіндегі жұмақ нұрын
Естіп, көріп, елжіредім.
Жан-жүрегім, қолым беріп,
Қан аралас жасым төгіп:
«Жолым баста, келші!» — дедім.
Қайырылып та қарамады,
Жас жүрегім жаралады...

«Мен бір жанмын өлген, — деді,
Періштелер көмген!» — деді,

Бір қарады, кете барды.
Жүзіндегі жұмақ нұры,
Аузындағы мұңды жыры
Жүрегіме сіңіп қалды.
Жүрегімнен кетпес бұл жыр,
Құбылса да мыңға өмір.

Періштелер лебізінен,
Шын махаббат теңізінен
Жаратылған әйел сұлу!
Тұрмыс деген бір тұзаққа,
Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты — ішіпті у!
Әйел атын Гүлсім дейді,
Тұрмыс атын тылсым дейді...



ОТ

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын,
Күнге ғана бағынам.
Өзім — күнмін, өзім — от,
Сөзім, қысық көзім де — от,
Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз Тәңірі — от,
Оттан басқа Тәңірі жоқ.

Жалынмен жұмсақ сүйеді,
Сүйген нәрсе күйеді,
Жымыып өзі жорғалар.
Ұшырағанды шоқ қылар,
Шоқ қылар да, жоқ қылар,
Мұның аты От болар.
Мен де отпын — мен жанам,
От — сен, Тәңірім, табынам.

Әдемі отпен аспаның,
Бәрі жасық басқаның,
Жалын жұтам — тез тоям.
Әулием, ием, құтыма,
Теңсіз Тәңірім — отыма
Әлсін-әлсін май құям.
Май құямын — өрлейді,
Құлашын көкке сермейді.

Кейде жылан арбайтын,
Кейде аждаһа жалмайтын,
Сескенбес, сірә, кім сенен!
Шынында, менің өзім де — от,
Қысылған қара көзім де — от,
Мен — оттанмын, от — менен.
Жалынмын мен, жанамын,
Оттан туған баламын.

Қараңғылық бұққанда,
Қызарып күн шыққанда,
Күн отынан туғанмын;
Жүрегімді, жанымды,
Иманымды, арымды
Жалынменен жуғанмын.
Жүрегім де, жаным да — от,
Иманым да, арым да — от.

Жарқырап от боп туғаннан,
Белімді бекем бұғаннан,
Қараңғылық — дұшпаным.
Сол жауызды жоюға,
Соқыр көзін оюға
Талай заулап ұшқанмын.
Әлпіге¹ барғам Алтайдан,
Балқанға барғам Қытайдан...

Заулап, өрлеп аспанға,
Әлпіден асқар асқанда
Отты Атилла, Баламір
Мен едім. Тағы барғанда
Ойран салып Балқанға
Жолбарыс Жошы, Сүбітай ер
Шалғай-шалғай жер шалып,
Басылдым біраз от алып...

Кеше маған тіл келді,
Күнбатыстан жел келді,
Қараңғылық қаптады.
Ұяттан әсер қалмады,
Идеалды — Алланы
Қарын деген таптады.

¹ Альпі — асқар таудың аты (М. Жұмабаевтың ескертпесі).

Күнім, заулап жана гөр,
Күнбатысқа бара гөр.

Енді заулап жанайын,
Күнбатысқа барайын,
Бір шетінен тиейін.

Қараңғы тас қаласын,
Жалмауыз жауыз баласын
Жалынмен жалап, сүйейін:
Не қалар екен қаладан,
Жалмауыз жауыз баладан?!

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын,
Күнге ғана бағынам.
Өзім — күнмін, өзім — от,
Сөзім, қысық көзім де — от,
Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз Тәңірі — от,
Оттан басқа Тәңірі жоқ.



ПАЙҒАМБАР

*Устремляя наши очи
На бледнеющий Восток,
Дети скорби, дети ночи,
Ждем, не придет ли наш Пророк.*
Д. С. Мережковский.

**Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Күні батып, жаңа таңы атпаған.
Түнеріп жүр түннен туған перілер,
Тәңірісін табанына таптаған.**

**Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Көгінде жоқ жалғыз жұлдыз батпаған.
Түн баласы Тәңірісін өлтіріп,
Табынатын басқа Тәңірі таппаған.**

**Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Жалғыз жан жоқ қараңғыда лақпаған.
Білген емес — иман деген не нәрсе,
«Қарын» деген сөзді ғана жаттаған.**

**Түн баласы... Түн жолына түскен ол,
Сақаусың деп Мұса тілін кескен ол,
Тәңірінің сүйікті ұлы Айсаның
Тітіркенбей ұрттап қанын ішкен ол...**

**Түн баласы түнерген түн жамылған,
Аллаға емес, өзәзілге табынған.**

Инжілді өртеп, табанға сап Құранды,
Әділдікті күткен ессіз қарыннан.

Түн баласы өмірінде араз таңменен,
Қабыл ұлы ауызданған қанменен.
Табынатын құр денеге жануар,
Болған емес жұмысы оның жанменен.

Төгілмей ме кемерінен асқан су,
Өлтірмей ме жайылған соң күшті у.
Түн баласы түнеріп тұр өлгелі,
Көзіңді сал — күнбатыста қанды шу.

Көзге түртсе көрінбейтін қара түн,
Күңірене ме, күле ме әлде әлдекім?
Жылайды да, шулайды да ұлиды,
Бұл кім? Бұл ма — түн баласы түссіз жын.

Қап-қара түн. Түн баласы күңіренед,
Күңіренумен бір-біріне үн беред.
Сөгінеді, сүрінеді, жығылад,
Қара түнде көр көзімен не көред?!

Қап-қара түн. Толқындары қара қан,
Қара түнде өңшең соқыр шұбырған.
Сол шұбырған сансыз соқыр алдында
Ентелеген кәдімгі Иван есалаң.

Қап-қара түн. Шегір көзді жындар жүр,
Қап-қара түн. Қайғы мен қан ойнап тұр.
Қайғы менен қара қанға тұншығып,
Түн баласы ауыр ойлар ойлап тұр.

Қап-қара түн. Уақыт ауыр өтеді,
Ой артынан ойлар келіп кетеді.
Түн баласы көр көзінен жас төгіп,
Күншығыстан бір пайғамбар күтеді...

Ерте күнде жоқ бар еді түн туған,
Қап-қараңғы түн ішінде Күн туған.

Отты Күннің сәулесінен от алтын
Отты көзді, отты жанды Гун туған.

Ерте күнде отты Күннен Гун¹ туған,
Отты Гуннен от боп ойнап мен туғам.
Жүзімді де, қысық қара көзімді
Туа сала жалынменен мен жуғам.

Қайғыланба, соқыр сорлы, шекпе зар,
Мен — Күн ұлы, көзімде Күн нұры бар.
Мен келемін, мен келемін, мен келем —
Күннен туған, Гуннен туған пайғамбар.

Соқыр сорлы, көрмей ме әлде көзің көр?
Күншығыстан таң келеді, енді көр.
Таң келеді, мен келемін — пайғамбар,
Күт мені сен, «лахауаңды» оқи бер.

Күншығыстан таң келеді — мен келем,
Көк күңіренед: мен де көктей күңіренем.
Жердің жүзін қараңғылық қаптаған,
Жер жүзіне нұр беремін, Күн берем!

Қап-қара түн. Қайғылы ауыр жер жыры,
Қап-қара түн. Күңіренеді түн ұлы.
Күншығыста ақ алтын бір сызық бар:
Мен келемін, мен пайғамбар — Күн ұлы.



¹Гун — түріктің арғы атасы (М. Жұмабаев ескертпесі).

КҮНШЫҒЫС

Қысық көзді Күншығыс,
Бұл тұруың қай тұрыс?
Серпіл енді, алыбым!
Күңіrentіп жерді ыңыраншы,
Күнбатысқа көз салшы,
Көрдің бе қанның жалынын?

Күнбатысты шаң басқан,
Шаң емес, қара қан басқан,
Тарсыл-күрсіл, қанды атыс.
Көп білем деп — бөлуге,
Көп күлем деп — өлуге
Жақын қалды Күнбатыс.

Дария еді ол өкірген,
Шапшып көкке лепірген,
Жемірілді кемері.
Өлгелі жатқан құрт ауру,
Жан-жаққа сүзіп көз салу —
Қолынан енді келері.

Ібіліске ерген есерлер,
Өзімшіл кеуде кеселдер,
Тұншықсын, қанға боялсын.
Оның өлген үнімен,
Қанды батқан күнімен
Күншығысым оянсын!

Қысық көзді Күншығыс,
Болсын соңғы бұл жүріс,
Күнбатысқа жүрелік.
Желкілдеген туменен,
Жер күңіrentкен шуменен
Қаласына кірелік.

Күл қылайық қаласын,
Құл қылайық баласын.
Жоқ, жоқ! Ашу басалық!
Гүл қылайық қаласын,
Ұл қылайық баласын,
Мейірім есігін ашалық.

Мұңдарларды адасқан,
Айрылып естен шатасқан
Күншығыстың жолына
Салайық, шетсің демейік,
Аямайық, көмейік
Күншығыстың нұрына...

Терең теңіз тебіренді,
Күншығысым күңіренді,
Қырағы көзім көреді:
Желкілдеген туменен,
Жер күңіrentкен шуменен
Қара бұлт қаптап келеді.
Әй, сен, кесел Күнбатыс!
Бұл жатуың қай жатыс,
Жоғал жылдам жолымнан!
Болмаса, қорықсаң өлімнен,
Үмітің болса өмірден,
Ұста менің қолымнан!



АЛЫСТАҒЫ БАУЫРЫМА

Алыста ауыр азап шеккен бауырым,
Қуарған бәйшешектей кепкен бауырым.
Қамаған қалың жаудың ортасында
Көл қылып көздің жасын төккен бауырым.

Алдыңды ауыр қайғы жапқан бауырым,
Өмірінше жапа шеккен жаттан бауырым.
Түксиген, жүрегі тас жауыз жандар
Тірідей терін тонап жатқан бауырым.

Япырмай, емес пе еді алтын Алтай,
Анамыз бізді тапқан, асау тайдай.
Бауырында жүрмеп пе едік салып ойнақ,
Жүзіміз емес пе еді жарқын Айдай?!

Алалы алтын сақа атыспап па ек,
Тебісіп бір төсекте жатыспап па ек?
Алтайдай анамыздың ақ сүтінен
Бірге еміп, бірге дәмін татыспап па ек?

Тұрмап па ед біздің үшін мөлдір бұлақ
Сылдырап сылқ-сылқ күліп таудан құлап?
Даяр боп ұшқан құстай соққан құйын,
Тілесек бір-бір тұлпар бейне пырақ!

Алтайдың алтын күні еркелетіп,
Келгенде жолбарыс боп жаңа ер жетіп,

Ақ теңіз, Қара теңіз ар жағына,
Бауырым, мені тастап, қалдың кетіп!

Мен қалдым — жас балапан қанат қақпай,
Ұшам деп ұмтылсам да дамыл таппай.
Жөн сілтер, жол көрсетер жан болмады,
Жауыз жау қойсын ба енді мені атпай?!

Қорғасын жас жүрекке оғы батты,
Күнәсіз таза қаным судай ақты.
Қансырап, әлім құрып, естен тандым,
Қараңғы абақтыға берік жапты...

Көрмеймін кеше жүрген қыр-сайды да,
Күндіз — Күн, түнде — күміс нұрлы Айды да!
Ардақтап, шым жібектей арайға орап
Өсірген алтын анам Алтайды да.

Япырмай, айрылдық па қалың топтан,
Шабылып қайтпайтұғын жауған оқтан.
Түріктің жолбарыстай жүрегінен,
Шынымен қорқақ құл боп жаудан бұққан?!

Шарқ ұрып ерікке ұмтылған түрік жаны
Шынымен ауырды ма, бітіп халы?!
От сөніп жүректегі, құрыды ма
Қайнаған тамырдағы ата қаны?!

Бауырым! Сен о жақта, мен бұ жақта,
Қайғыдан қан жұтамыз. Біздің атқа
Лайық па құл боп тұру? Жүр, кетелік
Алтайға, ата мирас алтын таққа!



ТЕЗ БАРАМ

Қыранымын сары сайран даланың,
Қос қанатым — алтын Алтай, Оралым.
Еркін дала ардақтысы, еркесі
Бетім қайтпай өскен батыр баламын.

Асқан алып — ата затым сұрасаң,
Асқан дана — ана затым сұрасаң.
Шашып жалын жас жолбарыс ұмтылса,
Қорқақ құлдар, қалай қарсы тұрасың?!

Тұлпар мініп, туды қолға алайын,
Суырып қылыш, қан майданға барайын.
Жердің жүзі кім екенім танысын,
Жас бөрідей біраз ойын салайын.

Тірілтейін алып атам аруағын,
Тазартайын Сарыарқамның топырағын.
Жан-жағына тегіс билік жүргізіп,
Кемеліне келсін кейінгі ұрпағым.

Дұғада бол, алтын Алтай — қарт анам,
Алып ата, қуды жолың ер балаң.
Ак шашыңды, көкірегінді иіскеуге,
Тәңірі жазса, сәулетпенен тез барам.



ҚАЗАҚ ТІЛІ

Күш кеміді, айбынды ту құлады,
Кеше батыр — бүгін қорқақ бұғады.
Ерікке ұмтылған ұшқыр жаны кісенде,
Қан суынған, жүрек солғын соғады.

Қыран құстың қос қанаты қырқылды,
Күндей күшті күркіреген ел тынды.
Асқар Алтай — алтын ана есте жоқ,
Батыр, хандар — асқан жандар ұмытылды!

Ерлік, елдік, бірлік, қайрат, бақ, ардың, —
Жауыз тағдыр жойды бәрін не бардың...
Алтын Күннен бағасыз бір белгі боп,
Нұрлы жұлдыз — бабам тілі, сен қалдың!

Жарық көрмей жатсаң да ұзақ, кен—тілім,
Таза, терең, өткір, күшті, кең тілім,
Таралған түрік балаларын бауырыңа
Ақ қолыңмен тарта аларсың сен, тілім!



ЖЕР ЖҮЗІНЕ...

**Жер жүзіне ер атағым жайылған,
Жан емеспін оттан, судан тайынған.
Қайраты мол қандыбалақ қыранмын,
Күн болған жоқ жаудан жүрек шайылған.**

**Еркін ырғып шыққам асқар Алтайға,
Қырда тұрып садақ тартқам Қытайға.
Талай тайғақ, тар кешуде таймаған
Батыр жүрек, қайрат енді алдай ма?!**

**Талмай, қайтпай, қамал бұзған кемеңгер,
Арыстанға қарсы ұмтылған мендей ер.
Бір барқылдақ жалпылдаған төбеттен
Қорқар болсам, жұтсын мені қара жер!**



МЕН ЖАСТАРҒА СЕНЕМІН

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты,
Қырандай күшті қанатты
Мен жастарға сенемін!

Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар.
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенемін!

Жас қырандар — балапан,
Жайып қанат, ұмтылған.
Көздегені кең аспан,
Мен жастарға сенемін!

Жұмсақ мінез жібектер,
Сүттей таза жүректер,
Қасиетті тілектер —
Мен жастарға сенемін!

Тау суындай гүрілдер,
Айбынды алаш елім дер,
Алтын Арқа жерім дер,
Мен жастарға сенемін!

Қажу бар ма тұлпарға,
Талу бар ма сұңқарға?!

Иман күшті оларда,
Мен жастарға сенемін!..

Алаш — айбынды ұраны,
Қасиетті Құраны.
Алаштың олар құрбаны,
Мен жастарға сенемін!

Мен сенемін жастарға:
Алаш атын аспанға
Шығарар олар бір таңда,
Мен жастарға сенемін!



...ҒА

Мейірімсіз тағдыр құрған торға түсіп,
Жапанда жатыр едік біз оққа ұшып,
Кеудеден таза ыстық қан сорғалап,
Қайрымсыз қара салқын жерді құшып;
Айрылып алтын ерік, ар-намыстан,
Қайрылмай қанат қағып бақ құсы ұшып,
Тас жүрек, көңілі қара жауыз жаудың
Қолынан құлдық, қорлық уын ішіп;
Жан таппай төңіректен жәрдем қылар,
Өмірден енді алдағы үміт кесіп.

Қайратты ер, сын-бәйгеге тігіп басың,
Сол кезде ауыр жолға қадам бастың —
Құтқарып келімсектен, тірілтпекке
Көз жетпес кең, бай Сібір сар даласын.

Ұмтылған ізгі жолда тілегіңе,
Түссе де темір шынжыр білегіңе,
Қасіретті, қара күнде жанды сүйген
Қонған жоқ кіршік таза жүрегіңе.

Сол жолда қайғы жұтқан бізді көрдің,
Бауырдай бірге туған қолың бердің —
Есіркеп, жаның ашып, жақын тартып,
Жазуға сыртқы, ішкі қалың шерден.

Баладай еркелеткен қолыңа алдың,
Жұбаттың, еске салып өткенді алтын.
Тіледің таза жүрек, ақ көңілмен
Болсын деп баяғыдай жүзің жарқын.

Ардақты ер! Ұмытылмас еткен ісің,
Күні ертең айбынды Алаш жинап есін,
Көксеген көп заманнан тілегіңді
Жарыққа шығаруға жұмсар күшін.



ӨТКЕН КҮН

Еділ, Жайық, Сырдария —
Белгілі жұртқа ескі су,
Тәтті, дәмді, тармақты
Ұзын Ертіс, Жетісу.
Осы бес су арасы
Сарыарқа деген жер еді,
Туып-өскен баласын
Айбынды ер Алаш дер еді.
Еркін шауып ойнақтап,
Тілеген отын жер еді.
Қонысы — жібек ну тоғай,
Айдын шалқар көл еді.
Есіл менен Нұрадай
Екі енеге телі еді.
Қой үстіне бозторғай
Жұмыртқалап ол күнде,
Жарлы жан жоқ Алашта,
Бай пейілі кең еді.
Қайыры көп ағайын,
Кедейде жоқ уайым —
Керек болса, бір тайын
Сұраусыз ұстап мінеді.
Болсын жаты, жақыны,
Жоқ асынан тартыну.
Жылы жүзді бәйбіше
Керсендей үлкен аяқпен
Ұстата саумал береді.

Шыға қалса бір жұмыс,
Ұзап кетпек — артық іс,
Бітімге биге келеді.
Қасымның қасқа билігі,
Есімнің ескі билігі
Алдында сайрап жатқан соң,
Көпті көрген көне би
Қара жолмен желеді.
Бір тиын пара алу жоқ,
Қисыққа құлақ салу жоқ,
Туралық, шындық — екеуін
Қаз-қатар ғып жегеді.
Сол екеуі алдында
Бір бұлтармай жүреді.
Ақназар сынды әділ хан,
Абылай сынды ер сұлтан,
Қаракерей Қабанбай,
Қанжығалы Бөгенбай
Ақ найзаның ұшымен,
Ақ білектің күшімен
Дұшпанға қысым көрсеткен,
Қаз дауысты Қазыбек,
Қара палуан Жәнібек
Жалғанда тумас ер еді.
Кеше: Шөже, Орынбай,
Жанақ, Біржан, Наурызбай —
Бір сөзі мың ділдалық,
Алты алашқа атақты
Бәрі ақын, сері еді.
Шілдеде самал ескенде,
Жайлауға ауыл көшкенде,
Ат-айғырға мінісіп,
Қыз-бозбала жарасып,
Тереңнен әзілдескенде,
Тісі меруерт тізілген,
Белі қыпша үзілген,
Хор сықылды сол сұлу
«Ха-ха-ха!» деп күлгенде,
Бұйық жатқан кең дала
Бейне бір жаны енеді,
Сылдырап аққан өзенге
Үй тігіп, дереу қонысып,
Бұрала басып былқылдап,

Әзілдесіп, сыңқылдап,
Жас келіншек, жас қыздар
Кереге жайып, уық байлар,
Үйден үйге жүрісіп.
Өткен күнді ойласам,
Ойға терең бойласам,
Кешегі қайран қазақтың
Сәулеті мен дәулеті
Көз алдыма келеді...
Күшің кеткен баяулап,
Жүрсің атсыз, жаяулап.
Ит надандық желкеңде
Шабайын деп аңдып тұр,
Қылышын ұстап таяулап.
Арыстаным, сұңқарым,
Қажымас, талмас тұлпарым,
Басың көтер, тұр енді!
Батқан екен ол күнің,
Жеткен екен бұл түнің.
Өткенді ойлап қайғырма,
Әр кәмалға бір зауал
Ежелден болмақ емес пе?
Ескіше тұрып егеспе,
Заман — тұлкі, тазы бол,
Базарша дүкен құр енді.



АЙҒА

Күн батып, қараңғылық қанат жайды,
Аспанда сансыз жұлдыз жарқырайды.
Отырған қараңғы үйдің терезесінен
Көремін мұңды, нұрлы толған Айды.

Қайғылы Ай, тұрсың көкте түсің қашып,
Қайғылы жер жүзіне нұрың шашып.
Жылжисың ақырын ғана қорыққан жандай,
Жүргендей жол таба алмай бейне адасып.

Бір жауыз сөндірмек пе әлде нұрың?
Үстіңе кигізбек пе қара құрым?
Жоқ әлде қазіргімен жұмысың жоқ,
Қайғыға түсіре ме өткен күнің?

Кім білед, өткен күнің алтын шығар?
Ажарың бейне күндей жарқын шығар?
Көп жұлдыз — әлде күшпен, әлде іспен
Еріксіз артыңа ерткен халқың шығар.

Жоқ шығар ешбір бөгет онда жолда,
Еркінмен құлаш жайып оң мен солға,
Мезгілмен толу, солу билігі де
Ол уақыт емес шығар басқа қолда?

Қайғылы Ай, мен де сенің қайғыңа ортақ,
Менде де бұрын бар еді тәж бенен тақ,

Жас едім, жалынды едім, батыр едім,
Қолыма қонып еді ол уақыт бақ.

Кең дала, көресің ғой, ана жатқан,
Жібектей жасыл шөптер бетін жапқан.
Асқар тау, балдан тәтті сулары бар,
Әне, сол анам еді мені тапқан.

Салушы ем асау тайдай қойнында ойнақ,
Жүруші ем ертеңді-кеш ылғи ойнап.
Ішуге ас, мінуге ат — бәрі даяр,
Көрмеп ем өмірімде қайғы ойлап.

Дариға, жауыз тағдыр қатты алдады,
Бақ-дәулет — алмағаны еш қалмады.
Тас жүрек көзім нұры — анамды алып,
Еңіреген мен жетімге көз салмады.

Мінекей, қамаудамын тар үдгірде,
Мұнысы — көмгені ғой тірі көрге.
Мейірімді Ай, мені-дағы жаныңа алшы,
Болайық екі мұндық біздер бірге.

Ант етіп айрылмасқа бірігейік,
Ас-сусыз, мың бейнетпен жол шегейік.
Тыңдайтын бар ғой тілек әділ Алла,
Көл қылып қан аралас жас төгейік.

Сұрасақ, тілек қабыл болмас па екен?
Жолымыз жылап шеккен оңбас па екен?
Кеше ұшқан басымыздан бақыт құсы
Тағы да қайта айналып қонбас па екен?



АЙДА АТЫҢДЫ, СӘРСЕМБАЙ

Айда атыңды, Сәрсембай,
Ағарып алтын таң атпай
Шығайық қырға, далаға.
Шу-шу-шу...
Әттең ғана бұл оқу!
Келмес едім қалаға.

Қарашы кейін бұрылып:
Таудай болып созылып
Қала — бір жатқан дәу пері.
Айналасы — тұман, түн,
Дем алысы — от, түтін,
Жарқ-жұрқ етер көздері.

Сөзі у-шу, ың да жың,
Сасық иіс ауыр тым,
Тұншықтым ғой, Құдай-ай!
Кейін қарап нетеміз,
Ауылға қашан жетеміз,
Айдашы атты, Сәрсембай!

Әйелдері ұятсыз,
Күнде сүйгіш, тұрақсыз,
Қылыңдасар, керілер.
Жүздерінің қаны жоқ,
Көздерінің жаны жоқ,
Еркектері — «перілер».

Оларда отты жүрек жоқ,
Тамақтан басқа тілек жоқ,
Қорсылдаған «доңыздар».
Түн баласы перілер,
Жұмақтан артық көрінер
Оларға сасық үңгір тар.

Көкті көрмес көр олар,
Қарашы, қанша жұлдыз бар,
Күліп қана жүзеді Ай.
Қалаға келіп қаңғырдым,
Сар даламды сағындым,
Айда атыңды, Сәрсембай!

Әлде ұйқың келе ме?
Сәрсембай-ау, сен неге
Шырқап бір ән салмайсың?
Жетесің, туған жеріңе,
Еркелеткен еліңе,
Жүрегім, неге жанбайсың?!

Сарыарқамның топырағы —
Менің жаным шырағы,
Кеудемді төсеп жатамын.
Оның жібек желінің,
Тәтті, кәусар көлінің
Қазір дәмін татамын.

Қайрылып кейін қараман.
Шықтық па ұзап қаладан,
Айтшы, жаным ағатай?
Кейін қарап нетеміз,
Ауылға қашан жетеміз,
Айдашы атты, Сәрсембай!



БЕСІК ЖЫРЫ

Күнім, айым,
Еркетайым,
Бөлейін енді.

Тыста дауыл,
Жатқан ауыл,
Ұйқың да келді.
Жұмсақ бесік,
Жылы төсек,
Жата ғой, қозым.

Әлди, бөпем,
Әлди, бөпем,
Ұйықта, жұм көзің.

Құлыншақтар,
Қозы, лақтар —
Бәрі де ұйқыда.

Сен — жұлдызым,
Сен — көз нұрым,
Кір тәтті ұйқыға.

Сая жаным,
Балапаным,
Соқсын дауыл, жел,

Болма алаң,
Сүйген анаң
Сақтар, анық біл.

Бәу-бәу, бөпем,
Бәу-бәу, бөпем,
Әлди, әлди-ай!

Сәулем, еркем,
Күні ертең
Толарсың сен-ай.

Пісіп алмам,
Толып бағлан,
Жүгіріп жүрерсің.

Сұлу сүйрік,
Жорға, жүйрік
Тайға мінерсің.

Қара жарғақ,
Түлкі тымақ
Шоқтап киерсің.
Қуанып, қалқам,
Ерке марқам,
Қысып сүйермін.

Мініп тұлпар,
Алып сұңқар,
Тауға кетерсің.

Сен боп сөзім,
Жасты көзім,
Сағынып күтермін.

Қызық іздеп,
Қыздар көздеп,
Елдер кезерсің.

Тарлан шүйіп,
Сұлу сүйіп,
Үйден безерсің.

Қуып бақыт,
Тілеп тақыт,
Жолдар шегерсің.

Жүрек жара,
Мен бейшара
Жастар төгермін.

Қайнап қаның,
Батыр жаның
Ерікке ұмтылар.

Сен еріме —
Жас бөріме
Қарсы кім тұрар!

Алмас қылыш,
Найза құрыш
Белге буарсың.

Сен, сырттаным,
Арыстаным,
Жауды қуарсың.
Туған жерден,
Өскен елден
Ерге не қымбат!

Жас жолбарыс,
Жаумен алыс,
Шаңға, қанға бат.

Айбатыңды,
Қайратыңды
Көріп қарт анаң,

Төгіп жасын,
Жайып шашын,
Тілер: «Бол аман!»

Күтем, күйем,
Көрсет, Ием,
Сол алтын күнін...

Үйқың тәтті,
Үйқың қатты,
Қозым, құлыным.

Жаным да сен,
Тәнім де сен,
Қарашығым-ай!

Әлди, бөпем,
Әлди, бөпем,
Әлди, әлди-ай!



СҮЙЕМІН

Күлдей күңгірт шашы бар,
Тоқсан бесте жасы бар,
Көз дегенің — сұп-сұр көр.
Тасбиқ санап бүгіліп,
Жерге қарап үңіліп,
Көрше ауыр күрсінер
Менің бір қарт анам бар,
Неге екенін білмеймін,
Сол анамды сүйемін!
Көзінде көк нұры жоқ,
Аузында жұмақ жыры жоқ,
Жалынсыз, усыз құшағы,
Иірілмейді жыландай,
Сөзі де жоқ құрандай,
Білгені — қазан-ошағы,
Жабайы ғана жарым бар,
Неге екенін білмеймін,
Сол жарымды сүйемін!

Ұйқы басқан қабағын,
Бастыра киген тымағын,
Жалқаулықты жар көрген,
Жүрген ескі заңымен,
Алдындағы малымен
Бірге жусап, бірге өрген
Алаш деген елім бар,
Неге екенін білмеймін,
Сол елімді сүйемін!

Сағымы сайран құрады,
Бораны ұлып тұрады,
Қыс — ақ кебін, жаз — сары,
Орманы жоқ, шуы жоқ,
Тауы да жоқ, суы жоқ,
Мәңгі өлік сахарасы
Сарыарқа деген жерім бар,
Неге екенін білмеймін,
Сол Арқамды сүйемін!



МЕН КІМ?

Арыстанмын, айбатыма кім шыдар?
Жолбарыспын, маған қарсы кім тұрар?
Көкте — бұлт, жерде — желмін гулеген,
Жер еркесі — желдің жөнін кім сұрар?

Көкте — Күнмін, көпке нұрым шашамын,
Көңілге алсам, қазір ғарышқа асамын.
Шеті, түбі жоқ теңізбін қаракөк,
Ерігемін — толқып, шалқып, тасамын,

Жалынмын мен, келме жақын, жанарсың,
Тұлпармын мен, шаңыма ермей қаларсың.
Күл болсын көк, жемірілсін жер, уайым жоқ,
Көз қырымен күліп қана қарармын.

Мен өлмеймін, менікі де өлмейді,
Надан адам өлім жоғын білмейді.
Өзім — патша, өзім — қазы, өзім — би,
Қандай ессіз не қылдың деп тергейді?

Мейірленсем — сегіз жұмақ қолымда,
Қаһарлансам — тамұқ даяр құлыма.
Жоқ жақыным, Жасағандай жалғызбын!
Мен бе иілер әлсіз адам ұлына?!

Өзім — Тәңірі, табынамын өзіме,
Сөзім — Құран, бағынамын сөзіме!
Бұзушы да, түзеуші де өзіммін,
Енді, ескілік, келдің өлер кезіңе!

ЕСКЕНДІРДІҢ ЕКІ МҮЙІЗІ

Болсаң да жалғыз жапанда,
Сырыңа, құрбым, берік бол!
Күбірлесе-ақ ауызың,
Әкетер қағып жүйрік жел.

Ертегі ерте күндерде
Ескендір атты хан болған.
Бесіктен көрге кіргенше,
Көргені қызыл қан болған.

Заманында Ескендір
Жеті ықылымды билеген.
Асқан алып, киелі, —
Түссе де отқа күймеген.

Ескендірдей алыптар
Дүниеге енді туа ма?
Алып адам денесін
Сынап-мінеп бола ма?

Ескендірдің басында
Екі мүйіз болыпты.
Екі мүйізді екенін
Ол жасырып жүріпті.

Ескендірдің басында
Екі мүйіз — нысана!

Жабайы жұртқа көрсетсе,
Қасиеті қала ма?

Қос мүйізін жасырып,
Ескендір ер жасынан
Алмайды екен еш уақыт
Дулығасын басынан.

Ескендірдің басынан
Талай заман көшіпті.
Арыстанның жалындай
Жалпылдап шаш өсіпті.

Күндерде бір күн Ескендір
Шарап ішті, балбырад.
Шашын біраз кесуге
Шаштаразды алдырад.

Келгеннен соң шаштараз,
Дулығасын алады.
Шаштараз көріп қос мүйіз,
Қорқып-сасып қалады.

Айтады оған Ескендір:
«Қорықпа, құлым, бері кел!
Тұрам десең дүниеде,
Аузыңа бірақ берік бол!»

Шаштараз кетті жайына,
Күндер, айлар өтеді.
Шаштараздың жүрегін
Мынау сыр бірақ өртеді.

Аузы-басы жыбырлап,
Сөйлегісі келеді.
Сөйлесе, сорлы шаштараз
Сол сағатта-ақ өледі.

Енді сорлы не қылмақ?
Барады жанып, іш күйіп.
Бір құдықтың аузына
Жатты келіп еңкейіп.

Жан-жағына қаранып,
Күрсініп бір уһі деп:
«Ескендірдің мүйізі!..» —
Деді ақырын күбірлеп.

Жақын тұрған жас қамыс
Қоя қойып сыбырды,
Түре қойып құлағын,
Тыңдай қалды күбірді.

Мынау сырды білді де,
Қамыс төмен иілді.
Басына түрлі ой келіп,
Тұнжырады, күйінді.

Сол арада сайтандай
Елбелеңдеп жел келді.
Әрине, енді жас қамыс
Жаратпады келгенді.

Жаратпаса, желге не?
Ерегісті жынды жел.
Қамысты алды құшаққа,
Сына жаздад бұраң бел.

Қамыс басын шайқады,
Жел өндірді у жырын.
Жырлады, құшты, улады,
Біліп алды бар сырын.

Сырын біліп алды да,
Қоштасып сүйіп, сыбырлап:
«Ескендірдің мүйізі!» —
Деп жөнелді жыбырлап.

Таң атқанша жүйрік жел
Жүгіруден талмады.
Ескендірдің мүйізін
Білмеген жан қалмады,

Таң да атты, жүйрік жел
Баяулады, басылды.
Таң да атты, шаштараз
Дар ағашқа асылды!..

ӨТКЕН — АЯУЛЫ

Өткенді мақтар әр адам,
Білмеймін, өткен алтын ба?
Болмаса, мақтау өткенді
Адамзаттың салты ма?

Қариялар отырып,
Баяғыны мақтайды.
Желкілдеген жас заман
Оларға тіпті-ақ жақпайды.

Заң да болған соларда
Тура, әділ, жақсы да,
Аспаннан пері түсірген
Ғайыпты болжар бақсы да.

«Өткен артық» дер адам,
Шеше де өлген баласын
Аузынан, сөйлеп, тастамас,
Көз ішінде қарасын.

Қылықты да, тәтті де,
Ақылды да ол бала.
Екі жасар күнінде
Пәлен деген — ол дана.

Жалғаны жоқ, адамнан
Жаңаны мақтар санаулы.
Не дұрыс шығар, не теріс,
Әйтеуір, өткен — аяулы.

ҚҰРБЫМ

Бұл жалған ойын емес, бейнет жері,
Қылғанға адал еңбек зейнет жері.
Жалғанның бір мүшесі бола алмассың,
Қиналып, маңдайыңның ақпай тері.

Қорықпа, ұмтыл, соқса дауыл, ескегіңді ес,
Деп жатпа: «Алма піс те, аузыма түс!»
Бейнет, еңбек қылмасаң — босқа өлгенің,
Құрғақта қайық жүрмес, үмітіңді кес!



ТӨБЕТ

Жарықтық Сәрсен ақсақал,
Жуан қарын, тап-тапал
Асырады бір төбет.
Тырбиған түрін көрсе де,
Шамасы кемін білсе де,
Ойы болды: «Кім білед!..»

Қушық шеке, қайқы бел,
Жуан қарын сызып жер,
Тып-тып төбет жүреді.
«Қарны толған өнер! — деп,
«Қолынан бір не келер!» — деп,
Мұртынан Сәрсен күледі.

Көрінгенге жалпылдап,
Дамыл алмай барқылдап
Үргенін көріп, қуанды.
«Бар, — деп, — мықты төбетім,
Кім бар маған келетін!» —
Білекті Сәрсен сыбанды.

Жүргенде Сәрсен қуанып,
Уақыт күзге таянып,
Қараңғы бір түн болды.
Төбетке Сәрсен ас берді,
Үйін-күйін тапсырды,
Төбетке бір сын болды.

Сабалақ жүні жалпылдап,
Бет алдына барқылдап,
 Үріп төбет жүр еді.
Күн де еркін батпай-ақ,
Сәрсекем де жатпай-ақ,
 Қотанға құйын келеді.

Көріп, келген құйынды,
Тас түйін боп жиынды,
 Дүркіреп қойлар үркеді.
Үріккен қойда жұмыс жоқ,
Төбетте дән дыбыс жоқ,
 Тапты тапал күркені.

Үріккен қойды дүркіреп
Көріп Сәрсен күркілдеп,
 Қотанға қарай жүгірді.
Қараса қайтып күркені,
Бұғып жатыр шіркіні,
 Төбетінен түңілді.

Жабыны тұлпар қылам деп,
Қарғаны сұңқар қылам деп,
 Талайдың ісі шала ғой.
Не дейін есіл сақалға,
Жуан қарын тапалға
 Сенген Сәрсен — бала ғой!



БҮГІНГІ КҮН ӨМІР, ӨЛІМ — МЕНІКІ

Басы — сайран, сұм жалғанның соңы — ойран,
Адам өмірі — тағдыр ойыны. Біл де ойлан!
Есіл жастық, ескен желдей гуілдеп,
Әлі-ақ кетер жүректен — от, күш — бойдан.

Көздің нұры кеміп, жақтар суалар,
Сұмбіл қара шаш селдіреп қуарар.
Ет таралып, сүйек қалып саудырап,
Тамырларда сасық, сары су ағар.

Сұм тағдырдың емес пе бұл мазағы,
Аз өмірде естен кетпес азабы.
Жаты түгіл, жақынына жексұрын
Болып, өзі тілесін деп қазаны!

Қылсын мазақ, мейлі тағдыр ойнасын,
Жалмауыз жер мейлі жұтсын, тоймасын.
Жансыз суық көзін қадап қу өлім,
«Тез» деп күтіп, тісін шықыр қайрасын.

Не қылса да, өлімнің өз еркі,
Жындандырад мені сұлу көркі.
Құшам, ішем, жынданамын, жылаймын,
Бүгінгі күн өмір, өлім — менікі!



СҮЙ, ЖАН СӘУЛЕМ

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Бұл ләззаттың бір минутын бермеймін
Патша тағы, бүкіл дүние малына.

Құшақтатып нәзік талдай беліңнен,
Сүйгіз, сәулем, тәтті балдай тіліңнен.
Бой шымырлап, талықсиды жүрегім,
Балқып денем, барам еріп деміңнен.

Кір қойныма, қыпша белің бұралып,
Тарқат шашың, жатсын жібек оралып.
Жаным! Жаным! Тезірек тисін төске төс,
Көз жұмулы, жиі ыстық дем алып.

Шашың — қара, денең — ақ бұлт, жүзің — Ай,
Тісің — меруерт, көзің, сәулем, құралай.
Ләззат, рақат, бақыт — бәрі қойныңда,
Сұрамаймын енді ұжмақ — жақсы жай!

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Жасағаннан бір-ақ нәрсе тілеймін:
Өтпесе түн, атпаса екен таңы да!



КҮМІС НҮРЛЫ АЙ

Күміс нұрлы Ай. Жұлдыздар — алмас, жібек жел,
Сыбырласып жас қайыңдар бұраң бел.
«Қан қайнады. Жас жүрегім ойнады,
Бір сүйейін! Жақында, жаным, бері кел!»

«Сен сүйерсің, мен күйермін, жанармын,
Құшақтарсың — мен есімнен танармын.
Өлеңдетіп, жүйрікке мініп кетерсің,
Жүрегімде от, жылай-жылай қалармын!»

«Сүйші, сүй!» — деп сыбырлап тұр жас терек,
«Құшақта!» — деп асығып тұр жас жүрек.
«Ұйқы көрмей, жүйрігімді жаратып,
Келіп тұрмын, енді, сәулем, не керек?»

«Түсу қиын ұшар құстың ізіне,
Сене алмаймын жас теректің сөзіне.
Бірақ, сәулем, ерігендей боламын,
Бойым балқып, көзім түссе көзіңе!»

«Ыстық құшақ, отты сүйіс, балды тіл...
Бірдеңе деп күбірлейді жібек жел.
Бұл — жастық қой, жасыра гөр, жібегім,
Айтып қойсаң, амал қанша... өзің біл!»



ШОЛПЫ

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Қанымды қайнатты құрғыр.
Шық-шық жүрекке тиеді,
Күлпара талқан боп сыңғыр!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Өзекті өртеді құрғыр.
Әдейі іргеден жүреді
Сұлу қыз санадан солғыр!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Жүректі жандырды құрғыр.
Кеудені кернеді жалын,
Сәулем, періштем, тез кір!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Есімнен аудырды құрғыр.
Лебізіңнен еріп барамын,
Жаным-ай, жақында, қол бер!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Талдым, қалды сүлдер.
Сыбырға айналды сылдыр,
Сылдыр, сылдыр, сылдыр...



СЕН СҰЛУ

Білем анық: жанға жайлы Май сұлу,
Жарқ-жұрқ еткен майда найзағай сұлу.
Қызықты орман, көңілді еркін кең дала,
Күміс табақ көкте жүзген Ай сұлу.

Кешкі ескен жібек, жылы жел сұлу,
Хош иісті түрлі-түсті гүл сұлу.
Әдемі аспан — төбедегі көк шатыр,
Асқар тауы, дариясымен жер сұлу.

Сылқ-сылқ күліп сылдыр қаққан су сұлу,
Көлге қонып қаңқылдаған қу сұлу.
Бейне айнадай жарқыраған айдыннан
Күн шығарда көтерілген бу сұлу.

Шаңқай түсте өткір, алтын Күн сұлу,
Жымыңдаған жұлдыздармен түн сұлу.
Толып жатыр түрлі сұлу дүниеде,
Бәрінен де маған, сәулем, сен сұлу!



БІРАЗ ФЕТШЕ

Жібек түн —
Бәрі — тын.
Сайраған,
Жайнаған.
Екі жас —
Екі мас:
Жүрек мас,
Көзде жасы
Сүттей Ай,
Терең сай:
Бұлбұл,
Гүл-гүл.
Екі жан.
Ыстық қан.
Жан ессіз,
От сүйіс.
Орман —
Тынған.
Сылдыр.
Гүлдір.
Күбір,
Сыбыр.
Тұман.
Таң,таң!..



N-FA

N-жан, көрмегелі көп ай болды,
Сағындым, жүрегіме қасірет толды.
Ең соңғы көрісуім бақшада еді,
Қыс болды, бақша да өлді, гүлдер солды.

Жеті айда жоғалса да талай іздер,
Есімнен неге шықсын соңғы сөздер!
Күндіз-түн жатсам-тұрсам көз алдымда
Улаған жүрегімді қара көздер.

Дарияға дауыл қуып кірген кеме
Еркі жоқ, толқын айдап жүрген кеме
Жайнаған жемісі көп бір аралға
Кез келсе, тастап оны кетсін неге?!

Табылған, арал тастап, не керегі,
Кеткенде толқын оған не береді?
Дауыл мен толқын сыры белгілі ғой,
Дарияда домалатып төңкереді.

Жан едім терең теңізге ерте кірген,
Өмірде тұщы-ащыны ерте білген.
Алысып долы дауыл толқынменен,
Теңізде талай аунап төңкерілген.

Аз жаста көп сүйіп ем, сүйіліп ем,
Көп улап, көп уланып, күйініп ем.

Желдей жынды жүректің екпінінен
Майысып, сына жаздап, иіліп ем.

Өмірдің толқындары ұрған кезде,
Иманнан айрылғалы тұрған кезде,
Жасаған Жәбірәйілін жіберді ғой,
Жолықтым сен сәулем — нәркес көзге.

Періштем аққанатты N-жаным,
Жаныма жарық берген алтын таңым,
Тілекке қасиетті бірге ұмтылар
Жолдасым, сен — құраным, сен — иманым.

Дариға, көрмегелі айлар өтті,
Сұм тағдыр ойға-қырға тентіретті.
Көре алмай көптен бері, сәулем, сені,
Қасірет жүректі жеп, жанға жетті.

Сұм тағдыр жапан түзге шығарды айдап,
Дауылы ұлып тұрған бораны ойнап.
Жанамын, күңіренемін, жұбанамын,
Сенімен бірге жүрген күндерді ойлап.

Омбының у-шуы мол қаласы еді,
Салқындау апрель — май арасы еді.
Көшеге қол ұстасып шыққанымыз
Алтын Күн батуымен талас еді.

Асығып, жүрек ойнап, сыбырластық,
Қыс бойы хаттардағы сөздерді аштық.
Жүгірді қолдан қолға жасырын күш,
Тайынбай, махаббатқа қадам бастық.

Өтсе де, жеті ай тұрсын, дәл ай он бес,
Есімнен бір минут та шықпас-ау еш,
Түкпірде, кең бір аулақ кабинетте,
Ішінде «Алтын мүйіз»¹ өткізген кеш.

Ал, қалам, сол кешті жаз, бірақ қызба,
Қызсаң, қыз, орны келсе, әдеп бұзба.
Ішінде «Алтын мүйіз» отырғанда,
N-жан, кім бар еді жанымызда?

¹ Ресторан аты

Есімде... бір қыз бар ед ойлар басқан,
Бетінің солған гүлдей қаны қашқан.
Көзқарас, күлісінде, сөздерінде
Қайғыға қайнар ашу араласқан.

Себеп не сонша түсі қашқанына?
Кім білсін, Тәңірі бағын ашпады ма?
«Сүйем!» — деп әлдебіреу сүйіп жүріп,
Жалт беріп, бейшараны тастады ма?!

Жалындап сүйе алмай һәм сүйдіре алмай,
Лебімен сүйіскенде күйдіре алмай,
Өткен бе бар өмірі тайқақтықпен,
Айтуға жүрек сырын тілі бармай?!

Қандырып сүйгеніне су бере алмай,
Тайынбай дұшпанына у бере алмай,
Жолдасы жауға шабам деп келгенде,
Қолына қанды найза, ту бере алмай, —

Мінезі дәл осындай болса әгар,
(От пен су бұл жалғанда бола ма жар?)
Бір жігіт сүйіп жүріп сүймей кетсе,
N-жан, сол жігітте не айып бар?

Не десең де бұл істер саған дайын,
Несіне енді оған мен аялдайын...
Көзінен ұшқын шыққан анау қыз кім?
Белгілі: жан емес қой қарапайым!

Иірілген бұйра толқын шашы қандай,
Иығына екі жылан асылғандай.
Тұңғыық қара судай қара көздер
Қандай сыр болса-дағы жасырғандай.

Қара сұр, сырға берік беті қандай,
Мінезі майда жібек, сөзі балдай.
Бал заты — у, жібек асты — тікенек пе?
Не керек, адамзатты біледі алдай!

Белгілі: болған шығар талайлар жар,
Халық тегіс жалған айтса, Тәңірісі бар.
Жардың көп болуының таңы да жоқ,
Интернациональный жүрегі бар.

Қытайдан Карпат қаша жеткен жүрек,
Карпат асып, Атласқа кеткен жүрек,
Қазақ, сарт, татар, черкес, орыс, неміс,
Француз, чех... бәрін өзі өткен жүрек.

Досы боп жігіттері Жарты Айдың,
Әнші, ақын, мүшелері құрылтайдың,
Бәрі рас, бірақ «цирк палуаны —
Соловьев!» деген сөзге нана алмаймын.

Соловьев — шикі надан, өгіз ғой нас,
Қалайша оны сүйер осындай жас?!
«Жаншылып»¹ деген сөздің әйтеуір
Он үште астын сызып қоюы рас.

Айтпақшы, жанымызда бар ғой «граф»,
Отыр ғой қара мұртын сылап, бұрап.
Сұлудың біз білмеген сыры болса,
Алайық біз азырақ содан сұрап.

Жүруші ед қол ұстасып күн батқанша,
Көшесін күзететін таң атқанша,
Сүйгенін канша сөйлеп ұқтыра алмай,
Мұртына күректей боп мұз қатқанша.

«Графтай» адал көңіл адам сирек,
Айта ма сұлуға ол сөзді түйреп?!
Күрсініп, көзін сүзіп жүрген кезде,
Қадалып бір «сары маса» қойса керек.

Белгілі, «графқа» емес, жас сұлуға,
Ежелден біреу бұға, біреу шұға...
Шет халық әлі жала қып жүрмесін,
Бұл «граф» өзіміздің анық тума.

Білеміз ру, тұқым, ата затын,
Өзі таныс, қонысы тағы жақын.
Елден шығып Омбыға келгеннен-ақ,
Құмар болды көтеруге «граф» атын.

Сөйлетіп қоя берсең, сөзге тақ-тақ,
Күлкісі күміс сылдыр, емес сақ-сақ.

¹ «Салмағыңнан жаншылып, қалсын құмар бір қанып» (М. Жұмабаевтың ескертуі).

«Философ», «экономист», «артист», «поэт» —
Қайдағы әдемі сөзді алған жаттап.

Жиында иіледі, бүгіледі,
Балаларды ойынқұмар күлдіреді,
Шөп басы қимылдаса: «Пардон, мамзель!»
Тағы да «Аля» деген сөз біледі,

«Графтың» сол сұлуды сүйі рас,
Күрсініп бір қыс бойы күюі рас.
Масаның қадалғанда қатты ызыңы
«Графтың» құлағына тиюі рас.

Бұл емес, талай ызың бұдан былай
«Графтың» құлағына тиген талай.
Сырт тұрсын, көз алдында көлбеңдеген,
Себебі, «графты» разы қылу оңай:

Сұм сұлу сағынғандай қолын беред,
Қолымен бір сиырдың тілін беред.
Бұл тілді сүйе ме екен, я жей ме екен,
Оншасын «мсье», «граф» өзі білед.

Айналсын қолға, тілге, яки басқа,
Қалайда «графтардың» жөні басқа...
Бүгіліп, үңілгендей не болды екен,
Дембелше жігітіміз бұйра шашқа?

Талай ел қонып, жайлап көшкен жерден,
Еркімен ерке желдер ескен жерден,
Не іздеп, мұнша жабысып қалды екен
Көрісіп, есенсіз бе дескен жерден?

Иіліп, сыбырлайды құлағына,
Қарайды көзін алмай тура ғана.
Мінезін, өткен өмірін біліп алып,
Қылмақ па героиня драмаға?

Дарига, драмалар, драмалар!
Толып тұр драмаға абдыралар.
Өткізген ұйқы көрмей есіл түндер
Құрысын! Тірі жан жоқ оқуға алар!

Тағы да есебі жоқ комедия,
Жетті екен бәріне қалай қара сия?!
Дүниеде драматург ат бермесең,
Қыла гөр ақиретте жүзін зия.

Жасаған, дұғам осы жолдас үшін,
Жолдасым қараса да жарып ішім...
Есіме жолдастарды аламын деп,
Ұмытып кете жаздым ғой «Мүйіз» ішін.

Болған соң сол төртеумен жақын жолдас,
Деп ойлап, есіме алдым, ашуланбас.
Құрбының құрбы әзілін көтермек қой,
Ашуланса, бастары да аман болмас...

Отырдық жақын, қатар тізе тиіп,
Денеге у жайылып, қызып, күйіп.
Жұрт көзі екеумізден ауған кезде,
Қойып ем бауырыма қысып-сүйіп.

Қашанда махаббатты көз бастайды,
Білдірмей, ыстық қысып, қол қостайды.
Жалындап асығыстықпен сүйіскенге,
Көз-қолың — біреуі де ұйқаспайды.

Ойнайды аласұрып қаның қандай,
Жүрегін сол минутта жарылғандай!
Көзіңде от аралас жас мөлдіреп,
Сенделіп тұрғандайсың халін қалмай.

Миыңа ешбір бөтен ой кірмейді,
Көзіңе ешбір нәрсе көрінбейді.
Ақ беті бір ағарып, бір қызарып,
Жас жарың жас киіктей дірілдейді.

Сол кеште, әлі есімде, N-жаным,
Аузыңнан дәл осылай бал алғаным.
Кім бірақ тояр кәусәр шарабына,
Мен-дағы сол балыңа қана алмадым...



ХОР СИПАТТЫ ҚАРЫНДАС

Хор сипатты қарындас,
Оттай сұлу, ыстық жас.
Құшақта да, қойныңды аш,
Бұғақтан бір сүйейін!
Мен — көбелек, сен — бір шам,
Өзі келген мен құрбан,
Шамға одан не зиян,
Сүйейін де күйейін!



ЖАС СҰЛУҒА

Мен ақынмын — ағынмын,
Сылдыраймын, сүйемін.
Мен ақынмын — жалынмын,
Шапшып көкке тиемін.

Қарақат көзің мөлдіреп,
Көп қарама, жас сұлу.
Сылдырап сипап, сүйген боп,
Алып кетер ағын су.

Алма ернің елбіреп,
«Сүйші, сүй» деп жалынба!
Отты ойыншы, дос біліп,
Жақындама жалынға!

Мен ақынмын — жел жүйрік,
Гүлдеймін, ұшамын.
Мен — ойыншы көбелек,
Көрінген гүлді құшамын.

Бүлдірген бетің сұрланып,
Желге сенбе, жас бала!
Сыбырлар, кетер ұрланып,
Шын жары оның — сар дала.

Көбелекке «кел!» деме
(Елжіреу сонша не керек?).

**Кетер ұшып өңгеге,
Балыңнан татса көбелек.**

**Мен ақынмын, жырлаймын,
Жүрекке жүйрік жел кірсе,
Мен ақынмын, жылаймын,
Жүрекке ауыр шер кірсе.**

**Жаншыларсың, жыларсың,
Құшақтама белімнен.
Жас денеңді улармын,
Сүйгізбеші тіліңнен.**

**Жас періштем, сұлу қыз,
Сүймеші, сүйме, сұраймын!
Мен ақынмын тұрлаусыз,
Жырлаймын да жылаймын!**



Г...ГЕ

Күніңмен алтын қуантпай,
Гүліңмен жібек жұбатпай,
Жеттің де тез өттің, жаз.
Ағаш, шөптер қуарған,
Айдын да құрып суалған,
Қаңқылдар қайда қоңыр қаз?

Өң мен түстей, перизат,
Көріңдің де болдың жат,
Жандырдың, міне, жанымды.
Қараған көктен хор едің,
Көбірек көрсем деп едім,
Көк есігі жабылды...



ГҮЛСІМ ХАНЫМҒА

Бота көз, сиқырлы сөз, Гүлсім ханым,
Әр жерде өткізсек те өмір таңын.
Кей уақыт көзіңізге көзім түссе,
Ойнайды аласұрып неге жаным?!

Бота көз, сиқырлы сөз ханым Гүлсім,
Көктегі Күн күлмесін, Гүлсім күлсін!
Гүлсім — Күн, көкте ақырын жүзе білед,
Сүйдіріп, күйдіргенін қайдан білсін!



...FA

Жас өмірімнің көгін бұлттар басқан күн,
Қайғы-қасірет тасып, бастан асқан күн.
Жан-жағымнан жылы жүзді жан таппай,
Жақын жандар қастық уын шашқан күн.

Жауыз тағдыр созған қолды қаққан күн,
Жан-тәнімді жылан, шаян шаққан күн.
Жапан түзде қаратүнде жалғыз қап,
Қан дария боп көздің жасы аққан күн.

Сен көрдің де, келдің тура қасыма,
Сусын беріп, жастық қойдың басыма.
Маңдайымнан сипап, сүйіп, жұбаттың:
«Жаным құрбан, жасыңды тый, жасыма!

Мәңгілікке, міне, қолым беремін,
Тағдыр оғын көтермекке көнемін.
Қайғыланба, атса атар алтын таң,
Жан жолдасым, өлсең бірге өлемін!» —

Дедің де сен күліп, жолым бастадың,
Жауын, дауыл, оттан, судан қашпадың.
Қасиетті, сиқырлы сөз күшімен
Міне, азырақ есім жия бастадым...

Алтын сәулем, ақ періштем жан салған,
Кім біледі, айырса егер сұм жалған,
Жүргенімде жер жүзінде тірі боп,
Бағынатын, табынатын сен — Аллаһ!

Ж...ҒА

Өмір — көпір, от үстінде салынған,
Діңгектері зәндем отқа малынған.
Қорқу білме, аяқтарың таймасын,
Ойнап қана өт, шарпу көрме жалыннан!

Қоңыз да бар, доңыз да бар түбінде,
Жоққа алданып, жаным, жерге бүгілме.
Болсын көзің көкте, үмітің алдында,
Бақытты бол, қасірет білме, күлімде.

Төменде ылғи түтін, сасық тұман бар,
Улы жылан, қорсылдаған қабан бар.
Талай жылан арбар, қабан қорқытар,
Қорықпа, арбалма, біріне де болма жар.

Өмір — зәндем. Қара бұлтты қара түн,
Естімессің қара өмірде жылы үн.
Ұзын жолда арып, жасың төккенде,
Жұбататын жақын жолдас, жарың кім?

Жақын емес ата-ана, туғандар!
Көз жасыңда олардың не ісі бар?
Соқыр олар, жанған жанды көре алмас,
Жыла мейлің, жан-күй отта, шегіп зар.

Жақын жан сол — жақын болсын жаныңда,
Табынсын ол Тәңірі көріп арыңа.

Ұзын жолда осындай жан ұшыратсаң,
Қарашығым, тезірек ал жаныңа.

Өмір — өзен, сылқ-сылқ күлер, сылдырар,
Қайда ағады, оның жөнін кім сұрар?
Аққан сумен біз де ағармыз, кетерміз,
Ағынға ермей, жағасында кім тұрар?

Өтер жылдар — қайғырармыз, күлерміз,
Өтер жылдар — сарғаярмыз, кеберміз.
Өтер жылдар — қартаярмыз, өлерміз,
Бірте-бірте құрып, шамдай сөнерміз.

Өтер жылдар — ұлғаярсың, өсерсің,
Өмір — көпір, қалайда оны кешерсің.
Өтер жылдар — ақын ағаң жоқ болар,
Рухым риза, мені есіңе түсірсең.

«Аз өмірінде көп уланған, көп сүйген,
Көп алданған, көп жылаған, көп күйген
Ақын ағам болып еді, — дегейсің, —
Жүрегіне өмір оғы көп тиген!»

Иіс шашып, жайнап тұрар түрлі гүл,
Гүл тербетіп кешкі жылы жібек жел.
Күнәсі көп жаны үшін ағаңның
Сол уақытта, қарашығым, дұға қыл!

Әлі жассың, қайғы көрме, бара бер,
Сұм өмірдің күлін көрме, гүлін көр.
Тілегімді келтірем деп орнына,
Қарашығым, қане, маған қолың бер!



ҒАЗИЗАҒА

Ғазизажан, қарашығым, бауырым,
Жолықтырып дұшпанның бір жауызын,
Сарғаямын қараңғы үйде қамалып,
Ағаң сорлы көрді бейнет ауырын.

Ә дегенде ашу қысып, жанып ем,
Ауыр ойлар басып, назаланып ем.
Мың бейнетпен ұзын күнді өткізіп,
Күнде ертең деп, күте-күте талып ем.

Күндер өтті, жанды жеді абақты,
Қанды сорып, көтертпеді қабақты.
Желдей заулап ескен жүйрік жас жүрек
Көтере алмай қалды сорлы қанатты.

Жан бауырым, қарашығым Ғазиза!
Қарлығашым, келдің ұшып, мен риза.
Сорлы ағанды сағыныпсың, ойлапсың,
Жылар ма едің жүрегіңе ой сыйса?

Сені көріп төбем көкке тигендей,
Маңдайыңнан болдым иіскеп сүйгендей.
Тәңірі жазса, сарғаймаспын, шығармын,
Күнәм жоқ қой қасіретте күйгендей.

Қалың қара бұлт арылып басымнан,
Тәңірі жазса, өш алармын қасымнан.

**Жан бауырым, жыламашы егіліп,
Мен садаға мөлдіреген жасыңнан!**

**Іште жалын, көкіректе қайғы зор,
Аямастан өмір уын беріп тұр.
Сені көру — босанғанмен бір маған,
Еркетайым, анда-санда келіп тұр.**

**Жолықтырып дұшпанның бір жауызын,
Ағаң сорлы көрді бейнет ауырын.
Тәңіріден ерте-кеш те тілей көр,
Жан-жүрегім, қарашығым, бауырым!**



АНАМА

Өмірімнің қап-қараңғы түнінде,
Еш не білмес түсім бе я өңім бе.
Оң менен сол, от пенен су айырмас,
Күшсіз, әлсіз, есім білмес күнімде, —

Құшағыңа алдың, сүйдің сен, анам,
Ренжу жоқ, барлық сөзің: «Жан балам!»
Ыстық-суық, желге-күнге тигізбей,
Асырап, сақтап, болдың, анам, баспанам.

Түнде тұрып, түн ұйқыңды төрт бөлдің,
Тыныш ұйықтасын деп, аз сөйлеп, аз күлдің.
Ыңдырансам, я қарным аш, я тоңған
Екенімді ойламастан, тез білдің.

«Жаным — дедің, — қарашығым, құлыным»,
Сүйдің, қыстың, дедің; «Тәтті қылығың!»
Қаз-қаз тұрсам, езу тартсам, құласам,
Я жыласам — бәрі жақты қылығым...

Жаным анам — жібек тілді, ақ көңіл,
Жазу болып, шегер болсам ұзын жол,
Шет жерлерде теріс жолдан сақтарға,
Жан балаңа ақ батаңды бере гөр!..



ҚАРАҢҒЫЛЫҚ ҚОЮЛАНЫП КЕЛЕДІ

Қараңғылық қоюланып келеді,
Пеш ішінде шоқ ақырын сөнеді.
Қызық көріп жанымдағы жас бала
Сөнген шоқты үреді де күледі.

Шоқ үстінен кішкене ұшқын ұшты да,
Біразырақ шоқ қызара түсті де,
Дереу сөніп, тезірек күлге айналды,
Астындағы ыстық күлді құшты да.

Пеш ішінде шоқ ақырын сөнеді,
Сөнген шоқты үріп бала күледі.
Ой басты ма? Әлде көзім талды ма,
Мәлт-мәлт етіп көзіме жас келеді.



САҒЫНДЫМ

Абақтыда айды, күнді жаңылдым,
Сарғайдым ғой, сар даламды сағындым.
«Қарашығым, құлыным!» — деп зарлаған
Алыстағы сорлы анамды сағындым.

Жатқан үйім — қабырғасы қара тас,
Жарық сәуле, жылы күнге жаны қас.
Ауыр иіс, ылғи қара көлеңке
Ерте-кеш те, күндіз-түні арымас.

Тапал, салқын, дым, қараңғы, үңгір, тар,
Есігімде мықты қара құлып бар,
Кіп-кішкене терезелер темірлі,
Мұндай үйден кімге естілер ащы зар!

Алтын Күнді, қара жерді сағындым,
Жан жолдасым — жүйрік желді сағындым.
Асау тайдай еркелетіп өсірген
Ағайынды, туған елді сағындым.

Әлдеқайда Күн шығады, батады,
Сорлы тұтқын күңіреніп жатады.
Қарар болсаң терезеден темірлі,
Көздеп тұрған күзетшілер атады.

Ас бола ма сасық сорпа, қара нан,
Алма бетте қалмады ғой тамшы қан.
Қоңырау қағып оятады ақырып,
Тым болмаса сібірлеп те атпай таң.

Бостандықта өткен күнді сағындым,
Желдей зулап кеткен күнді сағындым.
Жыл құсындай ұшсам, қонсам ерікті,
Ойдағыны өткен күнді сағындым.

Абақтының айға баға күні ұзақ,
Жанды жейтін жылға баға түні ұзақ.
Ескі мола дән дыбыс жоқ, тым-тырыс,
Тық-тық басып күзетші жүр жалғыз-ақ.

Қара жылан — қалың ойлар қаптады,
Шыбын жаным барар жерді таппады.
Ойлар жейді жас жүректі жегідей,
Тәңірі ием, таңның-дағы атпады!

Ойыны бір құрдастарды сағындым,
Тілегі бір жолдастарды сағындым.
Келешекке бірге план құрысқан,
Сырласатын жас достарды сағындым.

Уға толды жас жүрегім, жабықтым,
Таныс дауыс ести алмай, зарықтым.
Не дегенін, не істегенін біле алмай,
Қор болдым ғой, азат жүрген халықтың!

Құшақтарға жанымда жоқ жақын жан,
Басқа шапшып, мазаны алды ыстық қан.
Жалындаған жас жүрекке не пайда
Дене күйіп, бір жатып, бір тұрудан?

Жүрегіме жақын жанды сағындым,
Жібек мінез, хордай жарды сағындым.
Айрыларда күншығыстан ағарып
Ақ жібектей атқан таңды сағындым.

Не көрсем де, алаш үшін көргенім,
Маған атақ — ұлтым үшін өлгенім!

Мен өлсем де, Алаш өлмес, көркейер,
Істей берсін қолдарынан келгенін!

Қалың елім, қалың қара ағашым,
Қайраты мол, айбынды ер Алашым!
Өзі-ақ, құлар, сырың берме, сабыр қыл,
Ақымақтар байқамаған шамасын.

Қазағымды, қалың елді сағындым,
Сарыарқамды — сайран жерді сағындым.
Балдай бұлақ, мөлдір күміс көбікті
Арқадағы айдын көлді сағындым.

Қуанышта: «Әй сені ме!» — дегендер,
Күйініште мен үшін уайым жегендер,
Құтылу қиын — басқан адым аңдулы,
Тізіп қойып, ертеңді-кеш түгендер.

Тәңірі ие, өзің алшы панаңа,
Тас бауырлар зарға құлақ сала ма?!
Баласынан тұтқын болып сарғайған
Кім жеткізер сәлемімді анама?

Абақтыда айды, күнді жаңылдым,
Сарғайдым ғой, сар даланы сағындым.
«Қарашығым, құлыным!» — деп зарлаған
Алыстағы сорлы анамды сағындым!



ӨМІР

Адамға берген Тәңірі өзі аз өмір,
Бұйрығы: «Жаса-дағы, жерге көміл!»
Бірде мұз, бірде жалын, бірде дауыл,
Құбылған өмір — сынап, бейне көңіл.

Жайнаған жаз көреді адам алдын,
Өткен күн — көңілсіз күз желді, салқын.
Қуаныш қайғыменен қатар жүрмек,
Болмайды толық минут жүзі жарқын.

Іңгәлап, аузын ашып, жылап түсер —
Төменге биік таудан құлап түсер.
Денесін дал-дұл қылар қия тастар,
Шұқырға сол жылаумен сұлап түсер.

Дуа етер — сорлы адамды әуре етер,
Көз ашып-жұмғаныңша жоқ боп кетер.
Қылғанша әуре-сарсаң сорлы құлды,
Тәңірі нем, жаратпасаң, онда нетер?!



ТОЛҚЫНДАП ОЙНАП

Толқындап ойнап, құтырып,
Көбігін шашып өкіріп,
Шапшып көкке лепіріп,
 Қара көк өмір дариясы.
Сақылдап күліп: «Кел!» — деді,
Келіп ем, кешу бермеді.
«Не керек, — деп тергеді, —
 Сарыарқаның сарбазы?»

Жас балапан жүрегім,
Десе де табам керегін,
Көріп теңіз тереңін,
 Қайғыға батты тұнжырап.
Алтын үміт үзілді,
Тәтті қиял бұзылды,
Көкке тіктім көзімді,
 Жұлдыздардан жол сұрап.

Көгің де — бір қаракөк,
Тұңғиық теңіз түбі жоқ,
Ойнап тұрған көзі көп,
 Не деп жауап береді?
Көк — бір дария қара көк,
Жұлдыздан әлі жауап жоқ,
Іште жалын, жүрек — шоқ,
 Дариға, жаным өледі.

ЖҰЛДЫЗДАРҒА

**Көктің сансыз көздері,
Алдамандар ойнақтап.
Шақырғанмен бара алман,
Бұлт, тез шық та, бетін жап!**

**Қара жерден кете алмас
Мен бір сорлы байлаулы:
Жердің жауыз желімен
Ерсіл-қарсыл айдаулы.**

**Амал не көнбей? Сонда да
Бір өкпем бар Аллама:
Сезгіш жүрек, ұшқыр жан
Неге бердің пендеңе?!**

**Жаратқан соң жерден сен,
Берсеңші жердей тыныш жан.
Болар іс болды. Сұраймын:
Не дейді, білдір, бұл аспан?!**



ЖАЗҒЫ ТҮНДЕ

Судай сұлу қаракөз
Сүйгеніне берген сөз.
Белгілі жерден табылмақ
Қараңғы жаздың түнінде.

Жатқызып тегіс үй ішін,
Қысып сүйді сіңлісін.
Сырлас тете бауырдан
Айрылу жеңіл ме?

Алдыңда алтын бағың бар,
Жолдасың — шын сүйген жар.
Баққа аяқты батыл бас,
Күрсінбе, сұлу, егілме!

Буыныңнан хал кетіп тұр,
Тыста жарың күтіп тұр,
Ақ көйлегің көлбеңдеп,
Шық тезірек, бөгелме.

Шыққанда қорқып-сасқаның,
Дірілдеп түсің қашқанын
Асығып күткен жарыңа
Білдірме, сұлу, күлімде!

Мініп жігіт жүйрігін,
Тұмарлап кекіл-құйрығын,

Іңірден келіп күтіп тұр,
Серттен таяр ерің бе!

Жігітте арман қалды ма,
Алды жарын алдына.
«Шу» деп шауып жөнелді,
Бір қолы сұлу белінде.
Ақ көйлектің етегі
Көтеріліп кетеді.
Орынсыз жерде ойнайтын
Тым жеңіл ғой желің де.

Жігіт жарын құшады,
Қолдан тізгін босады.
Сенді саған екеуі,
Енді, жүйрік, сүрінбе!
Жетсін жастар ауылға,
Ұрынбасын жауынға.
Алдарында бір-ақ бел,
Таң! Тұра тұр, білінбе!



КӨКШЕТАУ

Аспанменен тірескен,
Тәңіріменен тілдескен
Көкшетауым біп-биік.

Қою қара көк бұлт
Жайнап, ойнап, құлпырып,
Көкшетауды тұр сүйіп.

Көкшетаудың көзі жас,
Ылғи мең-зең, айнымас
Қалың тұман мұнардан.
Инелік өтпес жіп-жиі,
Оқтан тұзу тал бойы
Қарағайға оралған.

Әлдеқайда, биікте
Төніп төмен — киікке,
Қанды көзді қыран жүр.

Мен де Мұса болар ем,
Тілдестірсе Тәңірімен,
Көкше маған болып Тор¹.
Құшам Мұса аяғын,
Өлеңім — ізгі таяғым,
Көкшеге мен де шығамын.
Аяқ басып Арсыға²,
Жүгіріп барып қарсына,
Тәңірінің тілін ұғамын.

¹ Тор — тау аты.

² Арсы — мұсылмандық ұғым бойынша Алланың тағы.

ТОЛҚЫН

Толқыннан толқын туады,
Толқынды толқын қуады,
Толқынмен толқын жарысад.
Күңіренісіп кеңеспен,
Бітпейтін бір егеспен
Жарысып жарға барысад.

Толқын мен толқын сырласып,
Сырларын ептеп ұрласып,
Толқынға толқын еркелеп,
Меруерт көбікке оранып,
Жыландай жүзге бұралып,
Жарға жетер ентелеп.

Ерке бала былдырлап,
Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Толқынды толқын қуады.
Күміс кәусар суымен,
Суының алтын буымен
Жарының бетін жуады.

Мөлдіретіп көз жасын,
Жасымен жуып жартасын,
Сүйіп, сылқ-сылқ күледі.
Жылағаны — күлгені,
Күлгені оның — өлгені,
Жылай, күле өледі.

Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Бірінің сырын бірі ұрлап,
Толқынды толқын қуады.
Жарына бал береді,
Береді де өледі,
Өледі толқын, тынады.



ҚЫСҚЫ ЖОЛДА

Қараңғы түн, сар дала,
Көрінбейді айнала.
 Боран соғып тұр борап,
 Жолды басқан құр сорап.
Астымдағы жануар
Құлағын қайшыландырып,
 Зорға борт-борт желеді.

Ызғарлы жел долданып,
Екі иінінен дем алып,
 Ішін тартып осқырып,
 Кейде қатты ысқырып,
Андай ұлып бір мезгіл,
Екі санын шапақтап,
 Біресе сақ-сақ күледі.

Кейде кенет баяулап,
Жер бауырлап жаяулап,
 Аузы-басы жыбырлап,
 Асып-сасып сыбырлап,
Жерді жапқан кебінді
Сүйіп ақырын құшақтап,
 «Әпсүн» оқып үреді.

Барады үдеп бұл боран,
Жанымда жоқ тірі жан.
 Тоңазыды денем де,
 Адаспай, дұрыс келем бе?

Қорқып, жүрек ойнайды,
Көз алдыма елестеп
Әлденелер келеді...

Боранын Тәңір ашпады,
Жол білінбей бастады.
Көрінген бір жарық жоқ,
Босаңсиды Қаракөк...
Сар далада адасып,
Суық кебін жамылып
Қалармын, кім біледі.



ЖАЗҒЫ ЖОЛДА

Дала. Дала. Сар дала!
Жапан түзде бір қара —
Келем жалғыз, жаяумын.
Жаныма ерген жолдас жоқ,
Төрт жағым дала — жер де көк,
Жылауға да таяумын.

Шілде. Оттай ыстық күн.
Дала — өлік. Жоқ бір үн.
Жер де жатыр тұншығып.
Жол жыландай иірілед,
Шаң ерініп үйірілед.
Ешбір леп жоқ, тып-тымық.

Көкте жалғыз бұлт жоқ,
Көктің түсі қызғылт көк.
Дүниені тылсым билеген.
Ыңыранғандай әлдекім,
Жылай ма екен әлде жын?
Перілер ме күйлеген?

Созылып ұйықтап бел жатыр,
Төсін керіп көл жатыр
Тыныш, тәтті түс көріп.
Суға — айнаға қаранып,
Салқынша леппен таранып,
Қамыс та тұр тербеліп.

Толқынға толды төрт жағым,
Әлде жүзген бұл сағым
Көл ме? Көшкен шаһар ма?
Мұз көк темір киініп,
Найзасын көкте үйіріп,
Әскер жауға шабар ма?

Ақ бұлттар тұр жусап,
Күңіренеді жер сусап,
Алыстан ақырын Күн күлед.
Қызыл жүзді гүлдерді,
Бұраңдаған белдерді
Сүйемін деп күйдіред.

Айнала — өлім, ешбір үн...
Жапан түзде жалғызбын.
Перісі неге келмейді?..
Денесі аппақ, жалаңаш,
Көкпеңбек көз, сары шаш
Сақ-сақ неге күлмейді?

Сыбдыр-сыбдыр жүргендей,
Сылқ-сылқ қана күлгендей,
Көрінбей неге билейді?!
Жібектей жетпіс оралып,
Жыландай жүзге бұралып,
Бетімнен неге сүймейді?!

Жол жыландай иірілед,
Шаң ерініп үйірілед,
Ешбір леп жоқ, тып-тымық.
Аңсап, есім жия алмай,
Көзімнің жасын тыя алмай,
Өлсем екен тұншығып!



ЖАЗҒЫТҰРЫМ

«Болды, міне, дәл алты ай,
Жаттың ұйықтап, еркетай.
Ұйқың қанды, тұр, қозым,
Аш көзіңді, жұлдызым!» —
Деп маңдайдан ақырын
Жұмсақ, жылы сәулемен
Сипап жерді, Күн күлер.

Аяқтарын көсіліп,
Еркеленіп, есінеп,
Жер — нәресте жас бала
Жаңа оянып жатқанда,
Жұмсақ, ыстық бетінен
Тәтті ғана сүйсем деп,
Күбірлеп жылы жел жүрер.

Дамыл алмай жылар қар,
Ақ шымылдық ашылар.
Сылқ-сылқ күліп сылдырлап,
Бірдеңе деп былдырлап,
Көрінгеннен сүйінші
Сұрайтын жас баладай :
Асығып сулар жүгірер.

Керіліп ерке жер тұрар,
Мөлдір сумен жуынар.
Үлде менен бүлдеге,

Түрлі түсті гүлдерге,
Ши жібекке оранып,
Қарағанда көз тоймас,
Бүлдіршіндей киінер.

Көріп сұлу баласын,
Көз ішінде қарасын,
Қуанып, тасып жүрегі,
Қысып ыстық сүйеді,
Ұзын күнде ару жоқ,
Періштем деп айналып,
Алтын ана Күн жүрер.

Мұны көріп бұлттар,
Күңіреніп етер зар:
«Біздерде алтын ана жоқ,
Қысып сүйер бала жоқ,
Тұрақ та жоқ белгілі!» —
Деп тұнжырап күрсініп,
Әлсін-әлсін жас төгер.



ЖАЗ КЕЛЕДІ

Жел жалығып, хал жиып,
Қалғып қана тербелед.
Жұмсақ қана жымып,
Жібек қанат жаз келед.

Көк алтынға көмілген,
Ауаға алтын себілген.
Алтын емес себілген,
Жаздың шашы төгілген.

Әне, ерке жаз келед,
Ал,балалар, қараңдар.
Ойнап, алтын шаш беред,
Ал,балалар,тараңдар.

Қайғылансын, күрсінсін!
Енді ұзамас, ерір қар.
Еркетай жаз бір күлсе,
Күлмей, шыдап кім қалар?

Сұлу жаздың лебізі
Қар түгіл, мұзды балқытар.
Көл, өзенін, теңізін
Ойнатар, бәрін шалқытар.

Төл үйдегі үйшікті
Таста, бала, белді бу,

Белден батып күртікке,
Енді ізде қызыл су.

Баланы күміс дауыстан
Кім тоқтатар, кім тыяр!
Ерке жаз да алыстан
Жұмсақ қана жымиыр.

Қаракөз, таста кестенді,
Үйде отырып қуарма.
Тысқа шығып-кіргенде
Екі бетің — екі алма.

Дертің болса жүректе,
Төкпе жас көзден, аһ ұрма.
Жеткізер анық тілекке,
Шық та жазға сыбырла.

Жұмақ нұрлы жаз келед,
Алтын жүзді, алтын шаш.
Ағаштар ақырын теңселед,
Жанды-жансыз бәрі мас.

Күн батқан соң, қатқақ боп
Қуанғанда ессіз қар,
«Жаз келеді, жаз, жаз!» — деп,
Жымыңдайды жұлдыздар.

Алтын сәуле тұр сүйіп,
Жел маужырап, тербелед.
Жұмсақ қана жымиып,
Жібек қанат жаз келед.



МАХАББАТ НЕ?

Махаббат — бір тікенек,
Жүрекке барып қадалар.
Бақытсыз ғой бұл жүрек,
Тамшылап одан қан ағар.

Тез жазылмақ бұл жара,
Бал тілімен сүйсе жар.
Сүймесе жар, дариға,
Өлер жүрек, қансырар.

Махаббат — бір тәтті у,
Ішер жүрек, болар мас.
Дүниедегі у мен шу
Мас жүректі оятпас.
Махаббат — бір тәтті у,
Ішер жүрек, төгер жас!



АЛЕКСАНДР БЛОК

Александр Блок —
Мәңгі жас жүрек
Үмітін бір үзбеген.

Батып алтын ойға,
Талмай қарап Айға,
«Әдемі әйел» іздеген.

Көрінер деп күнде,
Табылар деп түнде,
Шарқ ұрудан талмаған.

Александр Блок —
Мәңгі жас жүрек,
Қай жерге ол бармаған!

«Әдемі әйел» — идеал,
«Әдемі әйел» — бір қиял
Блоктың басын байлаған.

«Әдемі әйел» — бір гүл,
Блок — бір бұлбұл,
Блок — бұлбұл сайраған.

Сайраған Блок,
Ойнаған жүрек —
Кейде үміт, кейде зар.

Өтеді өмір,
Бітеді жыр,
«Әйелден» бірақ жоқ ошар.

Күндерде бір күн,
Түндерде бір түн
Улы балды бітті жыр.

Төсекте Блок
Көз ашып көред, —
Алдында бір кемпір тұр.

«Әдемі әйел» — идеал,
«Әдемі әйел» — бір қиял,
Идеал, қиял — бір сағым.

Жанады жүрек,
Жылады Блок,
Көріп сөнген шырағын.

«Әйел» — идеал,
Кемпір — ажал
Тұр Блокқа үңіліп.

Сөнді енді өмір,
Бітті енді жыр,
«Әйел» қалды жыр болып.



Н... АЛЬБОМЫНА

Өтеді өмір —
Жүрекке шер байланды,
Өтеді өмір —
Жүрек көмірге айналды.
Өтеді өмір,
Бітеді жыр. Жүрек — күл.
Жырсыз жырау,
Тиіп қырау — солды гүл.

Бұлбұл гүлсіз,
Бұлбұл үнсіз — жай бір құс.
Айсыз, Күнсіз,
«Гүлсіз», үнсіз — өмір бос!
Бота көзді,
Жібек сөзді ғарышқа
Кетті ұшып,
Зарды құшып алыста.

Қалдым жалғыз,
Тірі жансыз, күңіренем.
Шер шегемін,
Кеңесемін мұңменен.
Досым жырақ,
Сөнді шырақ. Сөнемін.
Сөнеді Ай,
Мен де ұзамай өлемін.
Мен де жас ем,
Мен де мас ем, жел едім.

Батады Ай,
Батады ой. Мен батам.
Кірсіз Айым,
Еркетайым, ақ батам:
Өмір — сағым,
Сен, қарағым, сағым қу.
Сағым сумен,
Алтын бумен жаның жу!

Өмір — дала,
Сен — бір бала, сайран ет,
Гүлдер жиып,
Сәуле сүйіп, ойнап өт!
Қырға шықсаң,
Тілін ұқсаң, жел жылар.
Жел жыламас,
Жер жыламас, ел жылар.

Күні батып,
Қайғы батып, ел жылар.
Ерке бала,
Сен де жыла, шегіп зар.
Жоқ, жылама,
Зар сұрама, күл, Күнім!
Ой деген не?
Оны білме сен, Гүлім!..
Өтті өмір,
Жүрек — көмір.
Өлемін...



АЛДАМШЫ ӨМІР

Алдамшы өмір ылғи ғана у береді,
Өмір шіркін шамдай ақырын сөнеді.
Қара қайғы қалыңдады тым бүгін,
Мөлт-мөлт етіп көзіме жас келеді.

Өмір шіркін шамдай ақырын сөнеді,
Алтын үміт тотығады, өледі.
Кешегі күн — қойнымдағы сұм қиял,
Бүгін алыс менен, сылқ-сылқ күледі.

Өмір шіркін бықсып ақырын сөнеді,
Үміт шіркін тотығады, өледі.
Өлді үміт, мен де ұзамай өлемін,
Соққы жеген сорлы жүрек біледі.

Өмір шіркін көз алдымда сөнеді,
Қиял — алыс, келемеж ғып күледі.
Өмір сөнед, үміт өлед, не қалды?
Мөлт-мөлт етіп көзіме жас келеді.



АЙРЫЛҒАНДА (Г...ге)

Бір жыл болды сені сүйдім, уладым,
Бауырыңа алдың, неге мені қумадың?
Ессізбін мен: айрылуды ерте ойлап,
Қанды жаспен көзім неге жумадым?!

Сүйдің мені, басқа жанды көрмедің,
Жасың төктің, қадіріңді білмедім.
Мөлдіреген шын меруерт жасыңнан
Садаға боп, сорлы, неге өлмедім?!

Білдім бүгін мені тастап кетесің,
Күміс көбік Ақ Еділден өтесің.
Бота көзім, өлтіріп кет қолыңнан!
Тірі тастап кетіп мені нетесің?!

Көріскенше қош бол енді, бер қолды...
Қалтырайсың, қолым, саған не болды?..
Жазуға енді, Гүлім, халім қалмады...
Көзіме жас, жүрегіме у толды...



КҮЗДІ КҮНІ

«Есіл жазым өтті, — деп,
«Бәйшешегім кетті!» — деп,
Санадан жүз сарғайып,
Қасіреті мол жас зайып
Қараңғы ұзын түндерде
Үстіне қара жамылып,
Күрсініп жер жылайды.

Бұзылып түсі аспан-көк,
Ашулы ауыр үгілеп,
Бүркеніп сұр бұлттар,
Жүрегі жара алыс жар
Қайғы басып, қиналып,
Жерге қарап, жарына
Көзінің жасын бұлайды.

Балапан нәзік жас қайың,
Соққан суық жел сайын,
Бүрсініп, сорлы, дірілдеп,
Ақырын ғана күбірлеп:
«Сұбханалла, Сұбхан» — деп,
Жасағанға жалынып,
Жәрдем бер деп сұрайды.

Күшті, жуан қара ағаш,
Жапырақсыз, жалаңаш,
Өмірде беті қайтпаған,

Ешкімге сырын айтпаған,
Тура келіп тағдыры,
Долы дауыл кез келіп,
О да бір күн құлайды.

Жалғыз жатып ойланам,
Күңіренемін, толғанам:
Балдан тәтті өмір не?
Қорқынышты өлім не?
Жалынды жүйрік жас жүрек
Неге ақырын сөнеді?
Бұған жауап кім табар?

Жастық өтіп, қартайып,
Қан сары су боп сарғайып,
Сүмбіл шашым қуарып,
Алма жүзім суалып,
Мен де сорлы бір күні
Қоштасармын өмірмен...
Өлмей, мәңгі кім қалар?!

Құласа күшті қара ағаш,
Қыс өтіп, тағы жетсе жаз,
Жас балапан — қайыңдар,
Оларда не уайым бар,
Өткендерді еске алып,
Бұралып жас сұлудай,
Қосылысып ән салар.

Өмірмен тәтті қоштасып,
Өліммен қол ұстасып,
Үстіме топырақ үюлі,
Суық көрде көмулі,
Қара жерді құшақтап
Жатқанымда мен сорлы,
Мені есіне кім алар?!



ОЙ

Ой деген — у,
 Ауызға алсаң, қандырад.

Ой деген — у,
 Жанды есінен тандырад.

Ой деген у —
 Ішсең, мас боласың.

Ой деген — у,
 Ішесің де соласың.

Ой — бір теңіз,
 Қап-қара боп тебіренед.

Ой — бір теңіз,
 Толқындана күңіренед.

Ой — бір теңіз,
 Шетсіз, түпсіз, тұңғиық.

Ой — бір теңіз,
 Жан түседі жан қиып.

Ой улады —
 Жаным ессіз, жаным мас.

Ой улады —
 Жүректе зар, көзде жас.

Ой улады —
 Көмір болды жүрегім.

Ой улады —
 Сарғаямын, сөнемін!

ЖАН СӨЗІ

Өмір — теңіз, жоқ оның түбі, шеті,
Сылқ-сылқ күлген сиқырлы толқын беті,
Осы өмірге кіргелі көп күн болды,
Енді бір ай — толады жиырма жеті.

Мен жоқ едім, бар қылып анам тапты
Содан бері Күн талай шықты, батты.
Ес білгелі алыстым өмірменен,
Өмір — теңіз, толқыны тым көп қақты.

Мен туғалы ағарып көп таң атты,
Қараңғылық жер бетін талай жапты.
Ес білгелі алыстым жүрекпенен,
Ырық бермеді, қайғырды, ол не тапты?

Ессіз жүрек туады, бермеді ырық,
Ақыл сорлы ере алмай, қалды тұрып.
Ессіз жүрек, бөгелші бір азырақ,
Отыз тұр ғой үніліп, арты — қырық.

Өміріңді екі қылмай орындадым,
Есімде отқа, суға ұрынғаным.
Өтті жылдар, жапанда жалғыз қаппын,
Өмірімді осынша улап, не қылғаның?!

«Жел бол!» — дедің, жел болып еспедім бе?
Уақыт талғап, ерте я кеш дедім бе?

Желдей жынды есалаң екпінді боп,
Заулап тұрған отқа өзім түспедім бе?!

«От бол!» — дедің, от болып жанбадым ба?
Күйдірмей, сірә, нәрсе талғадым ба?
Күлді де алдым құшаққа, гүлді де алдым,
Мынау «күл», мынау «гүл» деп таңдадым ба?!

«Су бол!» — дедің, сылдырап ақпадым ба?
Жыландай жүз бұралып жатпадым ба?
Ерікті-еріксіз суымнан татар жанды
Сиқырлап сылдырменен таппадым ба?

«Күн бол!» — дедің, мен Күндей күлмедім бе?
Күннен де астым, мен күндіз-түн дедім бе?
Күн — тәкаппар. Мен көппен құшақтастым,
Бұл ісімді Күндікке мін дедім бе?

«Ай бол!» — дедің, Ай болып жүзбедім бе?
«Әпсүн» оқып, жер жүзін кезбедім бе?
Анадайдан сиқырлы сәуле төгіп,
Талайлардың өзегін үзбедім бе?

Сен: «Сүй!» — дедің, талайды сүймедім бе?
Көбелек боп көп отқа күймедім бе?
Тірілгенім болмаса өлгеннен соң,
Мен талай күлден кебін кимедім бе?

«Жыла!» — дедің, талай жас төкпедім бе?
Дария болды көз жасым, көп дедім бе?
Жасым бітсе, қып-қызыл қан жыладым,
«Жыламаймын, көзде жас жоқ», — дедім бе?!

«Ата-анаңнан без!» — дедің, безбедім бе?
Қаңғырып, талай жалғыз кезбедім бе?
Басыма талай қара күндер туды,
Ата-ана, туысқан іздедім бе?

«Елің тастап кет!» — дедің, кетпедім бе?
Жер шетіне барсам да шет дедім бе?
Жыландай бауырына кіріп алып,
Қалайда жатты жақын етпедім бе?

«Дәулеттен қаш!» — дедің сен, қашпадым ба?
Қойнымды жоқшылыққа ашпадым ба?
«Нәжісті — доңыз, сүйекті — ит жияд» деп,
Барымды желге ұшырып, шашпадым ба?

«Жоқты іздеп тап!» — дедің сен, таппадым ба?
Сен: «Айға шап!» — дегенде, шаппадым ба?
Не керек! Бар бұйрығыңды орындадым,
Сұм жүрек, сол қызметімді ақтадың ба?

Ақтамадың, алдадың, енді білем,
Енді бір ай — жиырма жеті жасқа келем.
Отыз, қырық... Қартаям, сөнем, өлем...
Еліме есебімді не деп берем?!

Енді бір ай — жиырма жеті жас толады,
Отыз, қырық... Сарғаяды, жүз солады.
Жыл соңынан жүгіріп жыл озады,
Кеудеге күн-күн сайын шер толады.

Ессіз жүрек аспанға қол сермеді,
Ессіз жүрек ақылға жол бермеді.
Жастық — у гой, айнымай, у ішіппін,
Бұл күндерде кеудені ой кернеді.

Ақылға кеш айналдым, қараң күнім,
Бір күні құшағына алар өлім.
Қара жерді құшақтап мен жатармын,
Сол кезде не деп мені сынар елім?

«Жел еді, желді жыр ғып өтті!» — дер ме?
«Есалаң, сүйіп еді шоқты!» — дер ме?
«Ойы жоқ, ессіз отты Тәңірі көрген,
Тұншығып жат, есерім!» — деп күлер ме?!

Болмаса: «Қызыл гүл ед, солды!» — дер ме?
«Сермеп ед алтын Айға қолды!» — дер ме?
«Қажымай, айға шапқан арыстан ед,
Сабаз-ай, сол жолда мерт болды!» — дер ме?

«Күн еді — өмір бойы күлді!» — дер ме?
«Күн еді — сүймеуші еді түнді!» — дер ме?
«Күн еді, Күндей айқын күле білді,
Сол күлумен ақырда өлді!» — дер ме?!

«Сұлулықтың асығы — жыршы!» — дер ме?
«Жүректің сырын шешер сыршы!» — дер ме?
Не қуаныш, не қайғы басқан күнде
Басыма келіп: «Ақын, тұршы!» — дер ме?

Болмаса басыма да бармас па екен?
Атымды аузына да алмас па екен?
Қарайып жапан түзде жалғыз тұрған
Молама көз қырын да салмас па екен?

Дариға, сол күндерде күнім қараң,
Қазақ елі, бір ауыз сөзім саған:
Болғайсың, сыншы болсаң, әділ сыншы,
Кінәні жүрекке қой, қойма маған!

Мені атама, бұл жүрек — жынды дерсің,
Ұмтылған аламын деп Күнді дерсің.
«Сүйіп, күліп, күйіп — көз жасын төгіп,
Жынды жүрек өлді де тынды!» — дерсің.



МЕНІ ДЕ, ӨЛІМ, ӘДДИЛЕ

Қажыдым енді, күш бітті,
Көңілсіз, салқын, күн бұлтты,
Жел бұйығып тербелед,
Әлдекімнің өлгенін,
Оны қалай көмгенін
Әңгіме ғып күңіренед.
Жел, күңіренбе, жасың тый,
Өлім күйі — тәтті күй,
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әддиле,
Әддиле, өлім, әддиле!

Қара орманның шетінде,
Нағыз желдің өтінде
Өскен жалғыз жас қайың.
Былқ-сылқ етіп билеген,
Сылдыр-сылдыр күйлеген,
Болсын онда не уайым.
Сол жас қайың құлапты,
Жанында жел жылапты,
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әддиле,
Әддиле, өлім, әддиле.

Қолына ала ту алып,
Қылышын қанға суарып,
Тау суындай тасыған,
Қарақат көзін қан жауып,
Қабағынан қар жауып,

Ойын салған жас ұлан —
Майданда ұлан қайтыпты,
Жел иманын айтыпты...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Әлдеқайда бетпақ шөл,
Бетпақ шөлде жалғыз жол,
Сол жолменен жалғыз жан
Түн бойы талмай жүріпті,
Табанын тастар тіліпті,
Келгенде атып алтын таң,
Сорлы, шөлде өліпті,
Жел құмменен көміпті,
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Бетінен алма қан тамған,
Тілінен тәтті бал тамған,
Бұйра толқын шашы бар,
Күлкісі меруерт шашылған,
Өзі — гүл жаңа ашылған,
Дәл он бесте жасы бар —
Сұлу көз жас төгіпті,
Тұншығып жасқа өліпті...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Талпынған жаңа нәресте,
Ақ қанатты періште,
Былдырлаған бұлақтай,
Көрінген жанды күлдірген,
Жаңа піскен бүлдірген,
Балауса нәзік құрақтай,
Қайтыпты қозы көз тиіп,
Бетінен кейде жел сүйіп...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Алыста айдын шалқыған,
Көбігі меруерт балқыған.
Сол айдыңның астында

Бар екен алпыс ақ отау,
Алтын уық, жібек бау.
Бәрі он алты жасында —
Отау сайын толқын шаш,
Толқын шаштар жалаңаш...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Жаңа піскен балдырған,
Сүйсе, мейір қандырған,
Айдыңға барып түсіпті.
Отауларды аралап,
Жас жүрегін жаралап,
Сұлуларды құшыпты.
Құшыпты да өліпті,
Жел толқыннан біліпті...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Балдырғанмен бастасып,
Сұлумен қол ұстасып,
Жас ұланмен жолдас боп,
Жас қайыңды қолға алып,
Баланы сүйіп бір қанып,
Жолаушымен мұңдас боп,
Мен де тезірек өлейін,
Әлі жаспын демейін,
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Бетімнен тәтті бір сүйіп,
Алдыңа алшы әлдилеп,
Келші, өлім, тезірек.
Жан ұшудан тоқтады,
Жынданып енді соқпайды
Кешегі асау жас жүрек.
Бетімнен тәтті бір сүйіп,
Алдыңа алшы әлдилеп...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

ТІРІЛДІМ

Сансыз күндер ой астына көмілдім,
Қор болып ем көңілін таппай көңілдің,
Жаспен жасып, оймен азып-тозып ем,
Өліп едім, бүгін тағы тірілдім.
Жаным өлік еді, жанға жан кірді,
Тамыр кеуіп еді, ыстық қан жүгірді.
Жиегінде қорғасындай көгімнің
Бүгін ғана бақыт таңы білінді.
Бүгін маған жұмаққа өмір жол болды,
Бүгін менің құшағымда Ол болды.
Оны құштым, шарап іштім, шат едім,
Бүгін менің құшағымда Гүл болды.
Бүгін менің құшағымда кім болды?
Бүгін менің құшағымда Гүл болды.
Бүгінгі түн маған алтын Күн еді,
Бүгін менің құшағымда Күн болды.
Өзім ғана білем қандай жан құштым,
Жер құшпадым, шаң құшпадым, таң құштым.
Жанды жуып, жүрегімді жаңалап,
Бүгінгі күн тән құшпадым, жан құштым.
Бүгінгі күн тән құшпадым, жан құштым,
Жанды құштым, таңды құштым, көкке ұштым.
«Сүйем!» — деді бота көзі мөлдіреп,
Жасын төкті, жасын іштім, бал іштім.
«Көкке ұмтылам, әттең, дүние, аяғым!..
Болса аяғым, алып Мұса таяғын,
Кетер едім Тәңірі іздеп, Тор іздеп,

Жан жарым деп Сарыарқаның саяғын...» —
Деп сыбырлады алма ерні елбіреп,
Бота көзде ыстық жасы мөлдіреп.
Жиылған жас төгілмей тұра ма,
Жас төгілді, тілініп жүрек, елжіреп.
Өкси-өкси: «Сүйем, сен де сүй!» — деді,
«Өмір бойы күйем, сен де күй!» — деді.
«Сеніменен жаным бірге, жан жарым,
Сен де «жан!» де, ессіз қанды тый», — деді.
Ол жылады, мен де бірге жыладым,
Өкси-өкси: «Сүй ғана!» — деп сұрадым.
Көп жыладым, сол ыстық көз жасымен
Алдағы өмір жолын таптым, мұрадым.
Жиырма жеті жыл жүрекке берілдім,
Түнін көрмей, күнін көріп өмірдің.
Екі жаспен жуып алдым жанымды,
Өлген жерден бүгін мәңгі тірілдім.



БЕРНИЯЗҒА

...Ұлан өлді батып қанға,
Тыныштық тапты асау жан да.

Өмір — дала, ақын — бала қаңғырған,
Жан сусынын көз жасымен қандырған.
Ақын — бөбек, өмір — көбік, тылсым-ды
Ойнап, арбап, бөбекті естен тандырған.

Күңгіренеді кеңес айтып қария,
Әлдеқайда жер шетінде дария:
Тұңғықтың түбі толған тамаша,
Дарияның сыры жоқ қой жария.

Дарияның астында — алпыс ақ отау,
Ақ отаулар алтын уық, жібек бау.
Отау сайын судай сұлу толқын шаш,
Толқын тербеп: «Әлди, әлди!» — дейді бау.

Әлди, әлди, тербеледі ордалар,
Ордаларда өңшең сұлу ән салар.
Сұлу жанның күлкісі де сиқыр ғой,
Күлкілері көбік болып жорғалар.

Көрінсе егер сонау күміс күлкілер,
Жас ұланның жүрегін жүз тілгілер.
Шерлі ұланның көріп суға шомғанын,
Мылқау жартас: «Жынды ма әлде?!» — деп күлер.

Кеңес айтып күдіренеді бір күні,
Есімде жоқ, әйтеуір сол бір күні:
Майдан құрып, қарсыласқан екі жау,
Таудай мылқау, бірінің де жоқ үні.

Екі жаудың біреуі — өлім, бірі — өмір,
Бір-біріне қайрасады тіс шықыр.
Бір мезгілде жаны жалын жас ұлан
Өлдеқайдан қан майданға келіп тұр.

Жап-жас бала келе сала, қабағын
Түйіп, тартқан екі жаққа садағын.
Тастан қайтқан оғы тиіп өзіне,
Қан майданда қайтыс болған қарағым!

Ұлан өлген, мұны көрген екі жау:
«Мына ұланның емес, сірә, дені сау, —
Деді-дағы, шегі қатып күлісті, —
Әй, есалаң!.. Ха-ха, ха-ха, ха-ха-ау!»

Жаны жалын, жаны шерлі жеткіншек,
Күлсін саған, сөксін мейлі көк есек.
Мен сөкпеймін сені, сонау толқынмен
Қан майданға неге ғана кірдің деп.

Мен күдіренем, ұлы ойлар кеп басыма,
Жырласаң ед шомылып көз жасыңа:
Тұңғиықтың түбіндегі тамаша
Өзі-ақ көшіп келмес пе еді қасыңа...

Өмір, өлім — мәңгі аңдысқан екі жау,
Екі жауды бауыр қылар жыр бар-ау.
Сол жыр таппай, садақ тартпай, сабыр ғып,
Қан майданда күдіренсең еді, сор бала-ау!

Ойлаймын да, өкінемін гапылдығыңа,
Жаным сеніп еді жақындығыңа...
Жастай сөнген жалын жанды жеткіншек,
Күнәң ауыр, кешем ақындығыңа.

Өмір — дала, ақын — бала қаңғырған,
Жан сусынын көз жасымен қандырған.
Ақын — бөбек, өмір — көбік, тылсым-ды
Ойнап, арбап, бөбекті естен тандырған.

АЛАТАУ

Оранып өмір бойы көк мұнарға,
Аспанды алып Ала¹ емген арда.
Айбынды Аспан-ана алып туған
Бөбегін бөлеп қойған меруерт қарға.

Шыңдары Арсыменен араласқан,
Тәңірі тақ қылғандай тарғыл тастан.
Күдіреніп қоңыраулы қара нардай,
Қап-қара қорғасындай бұлты басқан.

Иірілген айдаһардай ашулы асқар,
Томсарған туғаннан-ақ тарғыл тастар.
Құздарды мәңгі меңіреу мәңгі басқан
Жауһардай жарқыраған аппақ шаштар.

Түк басып, тұла бойы толған кесте,
Қарағай, арша біткен өрлей төске,
Қарағаш, тал-тобылғы, жасыл шырша,
Қарақат, жиде, шие маржан түсті.

Сан шөптің түгесерсің атап қайсын:
Шымуыр, көкемарал, уқорғасын.
Аһ ұрған Алатауда аруларың
Уімен тыяды екен ыстық жасын.

Жануар бұғы, марал көз адасқан,
Ойнаған ешкі, теке орғып тастан.

¹ Алатау дегені.

Даланың еркелері — арқар, құлжа,
Құлдырап оқтай күлік елік қашқан.

Сары аю ойнайды екен таспен атып,
Бөрісі бөкен жортқан түнде қатып.
Топ шие бір құлжаға жабылмақшы —
Қозыны жібергендей жамыратып.

Құздарда найза қия құстар шулар,
Төменде тасты сабап толқын тулар.
Аланың ақтөсінен орғып түсіп,
Сайларда салар ойнақ асау сулар.

Беттерін солтүстікке түзеп алып,
Шуласып, «Алатаулап» ұран салып,
Еліріп екпіндеген асаулардың
Құм жапқан көбі бірақ шөлде қалып.

Бір шетте жынды Қошқар Шуға шапқан,
Сусамыр арқасында сылдыр қаққан.
Арасан әулиенің ыстық жасын
Жиып ап, Ыстық Ата дауырыққан.

Алатау — алып ана көкпен талас,
Арда емген сол ананы тентек Талас.
Қырғызға қасиетті Талас суын
Ертеде қоныс қылған батыр Манас.

Шыңдарын Алатаудың жел жайлаған,
Жел емес, қалың қырғыз ел жайлаған.
Желменен, желден жүйрік аңдарменен
Құздардан бірдей орғып, бірге ойнаған.

Сайларда сарқыраған селі ме екен?
Күңіреніп көшкен қырғыз елі ме екен?
Алаштың қайсар ұлы — қайратты елдің
Манасы ел қорғаған ері ме екен?

Көп жылдар желдей заулап есті ме екен,
Алатау өсті ме екен, өшті ме екен?!
Қияның қыранындай қайсар елдің
Басынан күңгірт күндер көшті ме екен?!

Қарлы асқар, мәңгі мұнар барлы ма екен?!
Қайратты ел қайғы жұтып, зарлы ма екен?
Шер басып, алып азап, ерлер жасып,
Манас та ұмыт болып қалды ма екен?!

Жоқ әлі! Қарлы Алатау қалыбында,
Толқындар тулайды әлі шапшып шыңға.
Көзінен — от, сөзінен уыт жоймай,
Қайсар ел ұмытқан жоқ алыбын да.

Алатау өспейді екен, өшпейді екен,
Ауыздан алып аты түспейді екен.
Кәрілер: «Киелі ер-ай!» — деп күрсініп,
Жастары: «Ер ұрпағы — біз», — дейді екен.

Ақындар мұңды қияқ шалады екен,
От болып көптің көзі жанады екен!..
Жұмбақшы «Манасты» айтып жорғаласа,
Кәрі-жас көзіне жас алады екен.

Алашқа қайсар қырғыз бала ма екен,
Қайғымен қайсар жаны жара ма екен?!
Жаралы ел көшкен күнін жоқтай, жылай,
Құл болып, жасық жаспен қала ма екен?!

Тау өшпес аспан төніп, еміренген,
Сел солмас қарлы құз бен көк мұзды емген.
Ерлерін ел қорғаған есте тұтып,
Ел бітпес кеңес қылып күңіренген!..

Алаштың қайсар қырғыз баласына
Қосылса жара жанның, жарасына,
Жас төкпей, өрлеп, өрлей Талас бойын,
Тәуеп қыл Манасының моласына...



СӘРСЕМБАЙДЫҢ ЖЫРЫ

Домбырам басы бал қурай,
Басына қонар бозторғай.
Қалампырлы насыбай,
Насыбайды атпасам,
Ауырар менің басым-ай!

Домбырам менің екі ішек,
Күңіренеді еңіреп.
Мен де бірге күңіренем,
Көзіме ыстық жасым кеп.

Ай, албар-ды, албар-ды!
Сәрсембайда зар бар-ды.
Зардан басқа не болсын,
Шықпаған құр жан қалды.

Бетегелі барқыттай
Белес-белден айрылдым.
Балдан қалған сарқыттай
Күміс көлден айрылдым.

Ай мүйізді ақ қошқар,
Ақтылы қойды бөрі алды.
Шұрқыраған жануар
Жылқыларымды ұры алды.

Ұры алмады, түн алды,
Түн алмады, жын алды.

Жаяу қалдым әйтеуір,
Біле алмаймын кім алды?!

Домбырамның құлағын
Бастау қылып бұрадым.
Жылқымның жөнін сілтеші,
Өркенің өссін, шырағым!

Домбырам менің қарағай,
Қылдың-ау, шіркін заман-ай!
Жат бауыр болған жас шіркін,
Кеткенің бе қарамай?!

Домбырам менің зарлайды,
Зарламайды, қарғайды.
Мен де бірге зарлаймын,
Көзімнен жас парлайды.

Домбырам басы бал қурай,
Қалампырлы насыбай.
Насыбайды атқан соң,
Жазылар менің басым-ай!
Жазылса да бас шіркін,
Тыйылмайды жасым-ай!..



ТҮРКІСТАН

Түркістан — екі дүние есігі ғой,
Түркістан — ер түріктің бесігі ғой.
Тамаша Түркістандай жерде туған
Түріктің Тәңірі берген несібі ғой.

Ертеде Түркістанды Тұран дескен,
Тұранда ер түрігім туып-өскен.
Тұранның тағдыры бар толқымалы,
Басынан көп тамаша күндер кешкен.

Тұранның тарихы бар отты желдей,
Заулаған қалың өрттей аспанға өрлей.
Тұранның жері менен суы да жат,
Теңіздей терең, ауыр ой бергендей.

Тұранның егі-шексіз шөлі қандай,
Теңіздей кемері жоқ көлі қандай!
Тұранның дария аталған өзендері
Тасыса, шөлді басқан селі қандай!

Тұранның таулары бар аспанға асқан,
Мәңгіге басын аппақ шаштар басқан.
Бауырында ерке бұлақ салады ойнақ,
Жаралып таудан аққан салқын жастан.

Шөлдер бар, жел де жүрмес, сап-сары құм,
Моладай ешбір үн жоқ мәңгі тып-тың.

Болмақ па жан-жануар шексіз шөлде,
Сар құмда салар ойнақ пері мен жын.

Тұранның теңіз дерлік көлдері бар,
Шалқыған шегі-шетсіз Теңіз, Арал.
Бір шетте қасиетті Ыстықкөлдің
Бауырында дүние көрген түрік көкжал.

Ертеде Оқыс, Яқсарт — Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасында
Табасың қасиетті бабаң бейітін.

Тұранның Тянь-Шаньдай тауы қалай,
Пар келмес Тянь-Шаньға таулар талай!
Еріксіз ер түрікті ойға аларсың
Көкке асқан Хантәңіріге қарай-қарай.

Балқашты бауырына алған Тарбағатай,
Жоталы, жер кіндігі — Памир, Алтай.
Қазықұрт қасиетті тау болмаса,
Топанда Нұқ кемесі тоқтар қалай?

Тұранның жері де жат, елі де жат,
Құйындай бастан кешкен күні де жат!
Тұранды түгелімен билеп тұрған
Ертеде ертегі хан Афрасияб.

Ежелден жер емес ол қарапайым,
Білесің, тарихты ашсаң, Тұран жайын.
Тұранға қасиетті құмар болған
Ертеде Кей-Қысырау мен Зұлқарнайын.

Тұранға жер жүзінде жер жеткен бе?
Түрікке адамзатта ел жеткен бе?
Кең ақыл, отты қайрат, жүйрік қиял,
Тұранның ерлеріне ер жеткен бе?!

Тумайды адамзатта Шыңғыстай ер,
Данышпан, тұңғық ой, болат жігер.
Шыңғыстай арыстанның құр аты да
Адамның жүрегіне жігер берер.

Шыңғыстан Шағатай, Үкітай, Жошы, Төле
Атаға тартып туған бәрі бөрі.
Шыңғыстың қол бастаған екі көзі —
Жолбарыс Сұпытай мен көкжал Жебе.

Тұранның билері бар Тарағайдай,
Сол биден Темір туған от боп ойнай.
От шашып жер жүзіне Ақсақ Темір,
Жарқ етіп өте шыққан нажағайдай.

Тұранды мақтамаймын тіпті текке,
Онсыз-ақ Тұран таныс талай шетке.
Сырласқан үйде отырып аспан-көкпен
Білгіш аз жеткен жүйрік Ұлықбекке.

Асыл қан — қасиетті түрік қаны,
Сол қаннан — Ибн-Сина Әбуғали.
Молдығы білімінің сиқыр дерлік,
Дүниеге мұндай адам туды ма әлі?

Түріктің кім кеміткен музыкасын,
Фараби тоғыз ішекті домбырасын.
Шерткенде тоқсан тоғыз түрлендіріп,
Жұбанып, кім тыймаған көздің жасын?!

Тұранда түрік ойнаған ұсап отқа,
Түріктен басқа от болып жан туып па?
Көп түрік енші алысып тарасқанда,
Қазақта қара шаңырақ қалған жоқ па?

Арыстан елге Отан болған Тұран,
Тұранда қазағым да хандық құрған.
Қазақтың қасқа жолды Қасым ханы
Тұранның талай жерін билеп тұрған.

Әділ хан аз болады Назардайын,
Алашқа Есім ханның жолы дайын.
Тәукедей данышпан хан құрған екен
Басында Күлтөбенің Құрылтайын.

Бұл Тұран ежелден-ақ Алаш жері,
Тұрансыз тарқамаған алаш шері.
Тұранның топырағында тыныштық тапқан
Алаштың арыстаны — Абылай ері...

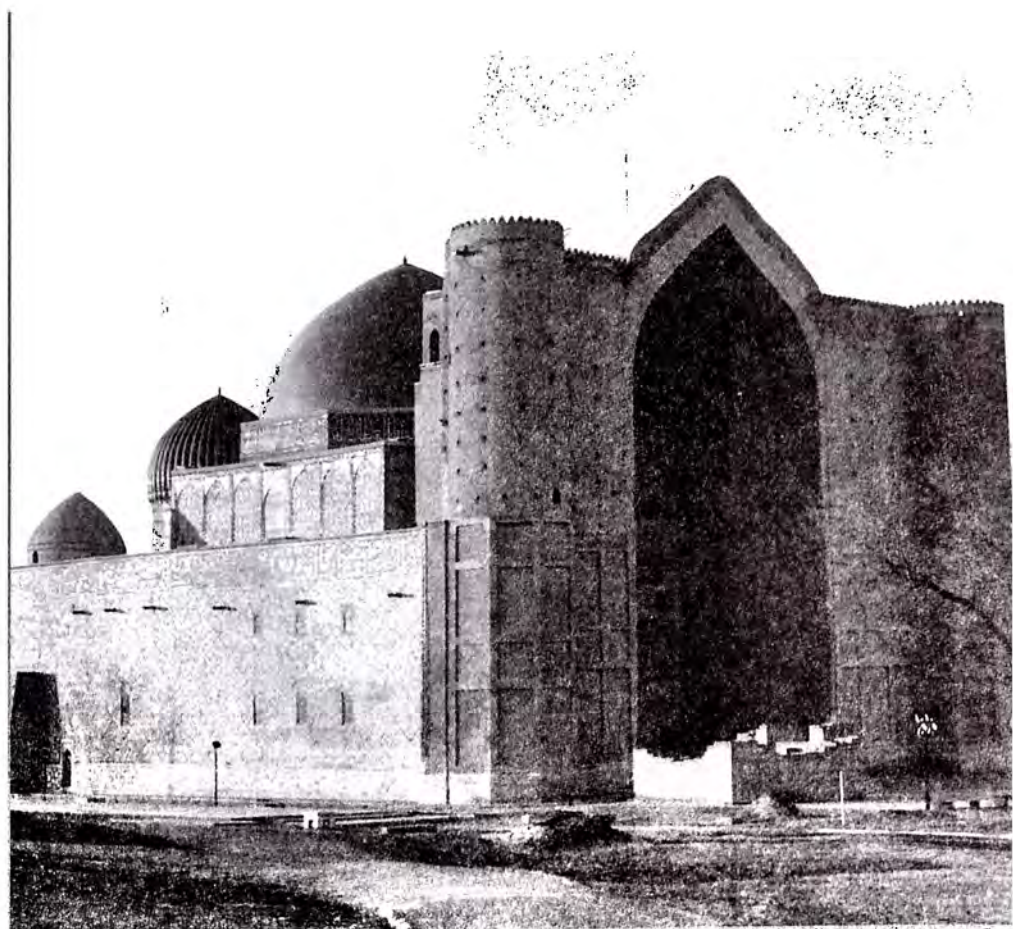
Тұраннан Сарыарқаны бөлек деме,
Түркістан алты алашқа болған Кебе.
Тұранның топырағын құшып жатыр
Кешегі ердің ері көкжал Кене.

Шер батса — кім іздемес туған елін,
Тұлпар да көксемей ме туған жерін?
Арқаның ардагері — қалың Алаш,
Тұран да, біле білсең, сенің жерің!

Қырағы Тянь-Шань мен Памир, Алтай,
Күтеді көптен сені қарай-қарай.
Кене мен Абылайдың жолын құмай,
Жапанда жайылудың мәні қалай?!

Ертеде Оқыс, Яқсарт — Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі — сол екі су жағасына
Болмаса, барсаңшы іздеп бабаң бейітін!







«ДЕНЕГЕ ЕМ БАР, ЖАНҒА — ЖОҚ»

ШЫҢҒЫСТАУ

Атам екі ұлы ақынның өлеңдерін бала кезімнен маған жатқа айтып санама сіңдіріп бақты.

Оның бірі — Шаһкәрім Құдайбердиев еді.

Екіншісі — Мағжан Жұмабаев болатын.

Бұл 1960 жылдың жазы болса керек. Мен сол күзде сегізінші класқа баратын едім. Сәкен Сейфуллин, Бейімбет Майлин, Ильяс Жансүгіров ағаларымыз ақталып, олардың кітаптары енді ғана жарық көре бастаған тұс. Атам дүкеннен сол баға жетпес асыл кітаптарды сатып алып келді. Кешке үйге ауылдың сөз ұғар кемпір-шалдарын шақырды. Абай ауылының ескіше хат танитын сөзге жүйрік ақсақалдары Шаһкәрімнің, Мағжанның, Ахметтің, Әлиханның, Міржақыптың кітаптарының шығуына жол берілмегеніне қатты қынжылып отырды.

Сол асылдардың сөздерін олар сағына тосқан болатын. Үкімет оларды ұзаққа ағартпауға бекінген болды. Соңдарынан шам алып түскендер әлі де тірі. Сол айғайшылар ғой, қасиетті адамдарға күйе жағуды тоқтатпай отырған, деп ой қорытқандары әлі есімде.

Атам Қажының өлеңдерін түгел дерлік жатқа айтатын. Мағжанның бір топ өлеңдері мен «Қорқыт» дастанын ғана жатқа білетін. Олардың өлеңдерін атам ел көзінше айтпайтын, екеуміз далаға шөп шабуға барғанда немесе атам аң шолуға шыққанда ғана жағымды қоңыр даусымен келістіріп өлең оқитын.

Бірде атам мені шөп шабуға Жидебай қорығына алып шықты. Атам өткір шалғымен құлаштай сермеп шөп шабады. Мен құлаған

шөпті тырмалап жинап көпелер тұрғызамын. Екі түн қорықта қондық. Түнде арба үстінде шалқамнан жатып алып, қаракөк аспандағы кесек-кесек жұлдыздарға жалықпай қарап, солармен ойша сөйлесуші едім.

Ұйқың келмеді ме, балам? деп атам қозғалақтады.

Ұйқым келмей жатыр. Жұлдыздар ұйықтатар емес, ата.

Мен орнымнан көтеріліп отырдым.

Қап қара түн. Аспанда самсаған жұлдыздар. Дүние тылсым тыныштық құшағында.

Атам кенет бір өлеңді бастап кетті. Дауысы қарлығыңқы шыққанмен, өлең сөздерінің қайғы мен налаға толы мұңы жан жүрегімді толқытып жіберді...

Сұм өмір, сұлу дүние, алдадың ба?
Тән арып, тамырда қан қалмадың ба?
Жалған үшін жан қиып, жапа шектім,
Еңбегім, екі болып жанбадың ба?
Жайшылықта жан қиған, жақын дүние,
Талып тұрсам, назарың салмадың ба?
Ортекедей орғытып, оққа жығып
Жалмауыз жауыз жалған, жалмадың ба?

Есіз даладағы қап қараңғы түнде, бұл өлең жолдары кеудеңнен жүрегінді суырып алатындай аса қорқынышты болатын.

Бұл Мағжанның өлеңі, деді атам едәуір уақыт өткен соң.

Мен үндегем жоқ.

Өлім мен өмір ортасында Мағжан ағам тағдырмен айқасып жатыр еді. Маған солай елестеген. Көрпемді қымтанып жамылып алып үнсіз қалдым. Айтуға сөз жоқ еді. Атам да қайтып үндеген жоқ. Мен ұйықтай алмай дөңбекшіп жаттым.

Ортекедей орғытып, оққа жығып
Жалмауыз, жауыз жалған жалмадың ба?

деген жолдары ойға оратыла берді. Көзіме жас үйірілді.

Таңертең мен оянғанда таңмен таласа тұратын атам, шалғысы күнге шағылысып алысқа ұзап кетіпті.

Мағжан ақын, күшті ақын, дедім күбірлеп.

Шәйнекке су құйдым. Мосының астына от жақтым. Шалғысы күнге шағылысып атам қайтып айналып келгенде шәй қайнап тұр еді. Атам мол орамалымен терін сүртті. Шағын ғана күркеге алып денесі әзер сиып жайғасты. Ақ құманға шәй шығарды. Анам дорбаға салған табананды шығарып бір үлкен үзігін маған берді. Құрт пен ірімшікті де, күрзідей қолымен маған қарай ысырды. Атам көп сөйлемейтін, аса ұстамды, уәдеге берік адам еді. Атам шәйді қанып ішіп болған соң, маңдайының терін сүртіп, оңтайланып отырды.

Сен көп уақыт мазасызданып, ауыр ұйықтадың балам. Саған түн жамылып жатып Мағжанның қайғылы өлеңін оқығаным өкінім. Құдайдың құдыреті тілге өзі ілінгені. Не бір кесепат бар-ау бұл дүниеде, деді. Біраз уақыт үнсіз отырды. Қалың қабағы түксиіп, қалың қастары көзін жауып кетіпті. Құдайға тәуба, Сәкеннің, Бейімбеттің, Ілиястің еңбектері елге қайтып оралды деп бөгелді. Ал анау Ахметтің, Міржақыптың, Шаһкәрімнің, Мағжанның еңбектері ақталмай жатыр. Жаман қазақ бірінің көтін бірі ашып Алматыда қырқысып жатса керек. Бұл қасиетті тұлғаларды оңайлықпен ағартпайды. Тағы да талай уақыт өтеді, асыл даласы олардың сөздерін тосып алқам-салқам жатар. О жарықтық, Дешті-Қыпшақтың даласы да, оның төсіне табан тіреген халқы да бақытты бола алмағанына талай замандар өтті-ау. Мағжан ақынның аты қазақ даласына тез тарады. Өлеңдері, Абай атамиздың өлеңдеріндей ойға орамды, сұлу, нәзік суретке толы келетін бірден бір ақын еді. Мағжанды мен көрген емеспін, бірақ өлеңдерін көп оқыдым. Менде бір кітабы да бар болатын. Әттең, ескінің сол бір құнды кітаптары, даланы қанға бөктірген коллективизация мен ашаршылық жылдары уысымыздан үзіліп түсіп жатты ғой. Жанды қайда қоярға білмей тентіреген қайран қазақтың көргені азап болды емес пе?! Қажының көп өлеңдерін, поэмаларын жатқа білетінімді білесің. Ал Мағжан ақынның бірнеше өлеңдері мен «Қорқыт» атты ұзақ жыры ғана есімде өшпей қалыпты. Көп өлеңінің кейбір жолдары ғана еске түседі. Толық сурет, тегеурінді, отты өлең жолдары жадымнан жоғалыпты. Сенің атаң да қартайды білем...

Ата, Сіз әлі тыңсыз. Сіз әлі ұзақ өмір сүресіз.

Әй қайдам, сені үйлендіруге шамам жетпес. Ядролық сынақтардың зардабы Семейдің кемпір-шалдарын қынадай қырып жатыр ғой.

Ядролық сынақтың сізге шамасы жетпейді, Ата.

Атам үндемей, үнсіз қалды. Есіне Мағжанның өлеңдерін түсіруге тырысып отыр-ау, деп ойлады.

Мен ақынмын — жел жүйрік,
Гүлдеймін ұшамын.
Мен — ойыншы көбелек,
Көрінген гүлді құшамын.
Бүлдірген бетің сұрланып
Желге сенбе, жас бала!
Сыбырлар, кетер ұрланып,
Шын жары оның — сар дала...
Мен — ақынмын, жырлаймын,
Жүрекке жүйрік Жел кірсе,
Мен — ақынмын, жылаймын,
Жүрекке ауыр шер кірсе.

Балаң бозбала, өзінің бүкіл шөп шабылып жатқан қорықты тентек жел гулей көтеріп әкетіп бара жатқандай сезінді. Ерке жел, салқын жел даланы тербетеді.

Мазасы жоқ жел ерке,
Оянып ап тым ерте,
Жорғалап басып кетеді.
Тыныш жатқан түс көріп
Көлдің бетін кестелеп
Оны әуре етеді.
Кәрі орманды оятып,
Бірдеңе деп жұбатып
Жымиып күліп өтеді.
Жұрттан ойын жасырып,
Алқынып өзі асығып,
Қарақат көзге жетеді.

Неткен сурет Құдай-ау! Неткен нәзік тіл! Неткен сырлы қасиетті жыр.

Жел. Жер. Аспан. Адам. Табиғат пен Адам біртұтас. Бір ойлы, туыстық, махаббат пен сүйіспеншілікке толы аялы сезім. Табиғат пен Адамның ыстық құшақта тоғысуы һәм табысуы.

Бұндай өлеңді естіп пе едің балам? деп сұрады атам.

Жоқ. Естігем жоқ. Абай бабамның «Жазын», «Күзін» еске түсіре ме?..

Мағжанның өлеңі бөлек. Сезімге толы өлең. Сурет өлең, деді атам. Гажап өлең ата! Рахмет ата!

Үлкен арбаға толтырып шөп тиеп ертеңінде таң сәріден ауылды бетке алдық. Шөптің иісі мұрныңды жарады. Мен арба үстінде шалқамнан жатырмын. Атам ыңылдап бір ұзақ әнге басқан. Ал менің бала жүрегімді Мағжан ақынның жырлары мен Қорқыт дастаны тас-талқан қылып жатыр еді.

Жол алыс.

Тағдыр ауыр.

Өмір қысқа болатын.

Сол жылы, таңға жақын қақаған сары аязда атам о дүниеге жүріп кетті. Жастығының астынан қоңыр дәптер алып шығып қолыма ұстатты. Бұл Шаһкәрім қажының өз қолымен жазған өлеңдері болатын. Дәптерді кеудеме бастым. Өзім жылап тұр едім.

Жылама, деді атам. Ер жігіт жыламайды.

Бұл сөздерді атам әзер айтты. Бұл атамның осы дүниеге қалдырған соңғы сөзі еді-ау!..

ДАЛА

Шыңғыстауда Хакім Абай о дүниеге аттанып кеткенде (1904 жыл), Қызылжарда бала Мағжан он бір жасқа енді ғана толған кезі болатын.

Бұл кезде қазақ халқы ел билігінен де, жер билігінен де айырылған шағы еді. Дешті-Қыпшақ даласы Ресей патшасының қазына мүлкі деп жарияланды. Қазақ даласына сары орыс шегірткедей қаптады-ау!.. Қазақтың ең шұрайлы деген жерлеріне орыстарды қоныстандырды. Қазақ өз жерінен ығыстырылып шөл мен шөлейт жерлерді місе тұтты. Қазақты орыстандырудың жоспарын қауырт іске қосты. Жерінен, тілінен, дінінен айырылған халық, халық болып па?.. 1917 жылғы революция болмағанда, патша үкіметі қазақ халқын құртып жіберетін еді. Айлалы орыс мемлекетінің жоспары, бүгінгі Американың ЦРУ-ның айла тәсілінен артып түспесе кем түспейтін. Патша ағзам қазақ халқын жер бетінен жойып жібере алмады, ал Американың ЦРУ-ы Кеңес үкіметі секілді алпауыттың быт-шытын шығарды. Бірақ күнде алып аспанын аяқтың астына басты. Кеңестер Одағы құлады.

Кеңестер Одағы келмеске кетті. Сол Кеңес үкіметі де, қазақтардың рухын, ырқын, ырғағын жою үшін, колхоздастыруды, тың жерді игеруді, қазақ жерін өзге жұртқа «сый» қылып тартуды ұйымдастырды.

Дешті-Қыпшақ даласына ұлы Абай ақынның аманат сарқытындай болып Мағжан ақын келген. Қай елде де нағыз ақын қорлық пен азапта ғана күн кешкен.

Неге?

Бәрі де жап-жас күйі қыршын кеткен.

Неге?

Бәрі де жалғыздық атты тажалдың қамытын киіп күн өткізген.

Неге?

Тағдырлары талқыға түскен.

Неге?

Сол нағыз ақын, нағыз ерен, нағыз адам, нағыз жалғыздардың сапын бір қарап өтсек: өне, Байрон, Мицкевич, Пушкин, Лермонтов, Шокан, Петефи, Махамбет, Абай, Міржақып, Сұлтанмахмұт, Мағжан, Шукшин, Высоцкий, Айбергенов, Мақатаев...

Жер жаһанда жалғыздықтың қамытын киген, бірақ жүректеріне адамдық келісім мен силасым сидырған, Құдайға сенім артқан дара туған адамдар, терең ойлы ақындар бар еді.

Алла мен Адамды қосып тұрған тылсым күшке сән мен салтанат, игілік пен береке беріп тұрған қара жерге Алла өзі жіберген жойқын күшті нағыз Ақындар болатын.

Қазақ даласын орыс Патшасы күндіз күніне, түнде құлына айналдыруға бел шешкен XX ғасырдың есік ашар тұсында, о дүниеге хакім Абай аттанса, орысша сауат ашқан, мұсылманша хат таныған, түрік, фарсы, араб тілдерінде рухани кітаптар оқып, түрік тілдес халықтардың тылсым болмысымен, тарихи, саяси, рухани, тірлік-тынысымен жандарына жан шақырған бір шоғыр сауатты Алаш азаматтары Дешті-Қыпшақ даласында тірлік құруды бастаған. Азаттық, Бостандық, Дербестік деген ұлы ұғымдарды ары мен ұяты қылып ұстанған қазақ оқығандары қазақ даласының бақыты үшін өмірлерін бағыштаған.

Бұл XX ғасырдың Дешті-Қыпшақ дала аренасына бұлқынып шыққан жаңа қозғаушы күші болатын. Бірақ бұлардың асыл ниеттерінің алдына темірдей тегеуірінді тосқауылды тосқан Патша үкіметінің бодандық режимін 1917 жылдан соң-ақ Кеңес үкіметі айуандық репрессиямен жалғастырды.

Қазақ республикасы бар, бірақ бас көтерер оқыған, озық ойлы азаматтарын түрмеге тоғытқан кез болатын.

Қазақ даласы қайғы құшағында қалған. Қазақ ұлдарының үнін өшірген. Оларды келмеске жіберген.

Бірақ Дешті-Қыпшақ даласының ойлы ұлдары мен қыздарының санасында олардың өшпес сөздері жатталып қалған болатын. Шеттің қыспағы да, өз елінің билік айтушыларының қыспағы да, шындық айтып шырылдаған асыл Тұлғаларының үнін өшіре алмады.

Билік ауыспалы. Оны адам береді, адам алады.

Хас талант айнымайды, ол тұрақты. Өйткені, талантты Алла береді.

Алланың сыйын Алланың өзі ғана ала алады. Сонан да саналарын ой тербеген тарлан таланттар билікке бағынбайды. Өздерінің сара соқпағын өздері соғады.

Алланың жолымен ғана жүреді. Сол жолдан таймайды.

ӨМІРІ

Мағжанның даласы билігінен айырылды. Қазақ еліне бағытталған алғашқы жойқын соққы Терістік, Шығыс өлкелерінен басталған болатын. Озбырлықты, дөрекілікті, мейірімсіздікті, орыс шенеуініктерінен де, өздерінің бай-болыстарынан да молынан көрген Мағжан, ары мен намысын биік ұстауды, адалдыққа адал болуды жасынан санасына сіңіріп өсті. Ұлан-ғайыр далада жалғыздық кешіп өскен өр жас ақын Мағжан от ауызды, жасындай жайнаған алып ақынға айналды. Өмірі ауыр, тағдыры қиылған, бағы сорына айналды. Адамды адам қылатын алдымен адамның өзі, сонан соң терең білім керектігін ол жасынан ұғып өскен болатын.

Жас Мағжан орыс оқуына ұмтылды.

Қатал әке оны ауылдың молдасы болуын қалады. Қарт өз ойынан,

Мағжан өз арманынан қайтпады. Даланың қайсар, кесек мінездері текетіреске түсті.

1914 жылы Мағжан Омбыдағы мұғалімдер семинариясына түсіп, үш жыл оқыды.

1917 жылдың желтоқсанында Алаш қозғалысына бүтіндей араласты. Сол жылы ол аты Алашқа белгілі Міржақып Дулатовпен танысып жақсы аға-іні болып кетті. Мағжан үлкен ақын ағаны құрмет тұтты, оған көп өлеңдер арнады. Рухани достық, берік достық екеніне олардың тату-тәтті аз өмірлері мен ауыр тағдырлары куә.

1917-1920 жылдары Дешті-Қыпшақ даласының тарихи сахнасында не болып жатқанын дәл ұғып, дәл түсінген адам болған жоқ. Мағжан өмірінің ең бір қызу кезі де осы жылдарда өткен. Қым-қуыт дала өмірінің тамырын Мағжан да дәл басып таныған емес.

Ол мүмкін де емес еді.

Бірақ, дәл осы аласапыран тұсында жас ақынның жүрегінде туған асау өлеңдер толқыны лек-легімен төгілді.

ӨНЕРІ

Жанын тербеткен шабыт атты арғымақ Мағжанды биік поэзия әлемінде талмай шабуға шақырды.

Мағжанның өлеңі де талмады.

Мағжанның өнері де талмады.

Қазақ даласында қазақ тілі жоғалса өлеңнің де, өнердің, өмірдің де түкке керегі болмайтынын; Дешті-Қыпшақ кеңістігі күмбірлеген үні, даңғырлаған дабылы таудан тас құлатқан асыл жыры бос бөшкедей қаңғырлап қалатынын жүрегімен сезді.

Мағжанның азаматтық ақындық асқарлығы жанға қуат береді. Достыққа сенесің. Достықты медет тұтасың.

Мағжанның күмәнсіз сенгені қазақ жастары болатын. Өкінішке орай ол ұрпақ коллективизацияда, аштықта қырылды, қалғаны соғыста Отан қорғап жан тапсырды. Мағжан сенген миллиондаған қазақ жастары аласапыран заманда опат болды.

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты,
Қырандай күшті қанатты
Мен жастарға сенемін!

Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар.
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенемін!

Жас қырандар — балапан,
Жайып қанат, ұмтылған.
Көздегені кең аспан,
Мен жастарға сенемін!

Жұмсақ мінез жібектер,
Сүттей таза жүректер,
Қасиетті тілектер —
Мен жастарға сенемін!

Тау суындай гүрілдер,
Айбынды Алаш елім дер,
Алтын Арқа жерім дер,
Мен жастарға сенемін!

Қажу бар ма тұлпарға,
Талу бар ма сұңқарға?!
Иман күшті оларда,
Мен жастарға сенемін!..

Өзін-өзі тану, ұғу, сонымен бірге өмір сүрген ортасын байқап бағуда
Мағжан ерекше сезімталдық танытады.

Қысық көзді Күншығыс,
Бұл тұруың қай тұрыс?
Серпіл енді, алыбым!
Күңіреніп жерді ыңыраншы,
Күнбатысқа көз салшы,
Көрдің бе қанның жалынын?
Күнбатысты шаң басқан,
Шаң емес, қара қан басқан,
Тарсыл-күрсіл, қанды атыс.
Көп білем деп — бөлуге,
Көп күлем деп — өлуге
Жақын қалды Күнбатыс.
Дария еді ол өкірген,
Шапшып көкке лепірген,
Жемірілді кемері.
Өлгелі жатқан құрт ауру,
Жан-жаққа сүзіп көз салу —
Қолынан енді келері.
Ібіліске ерген есерлер,
Өзімшіл кеуде кеселдер,
Тұншықсын, қанға боялсын.
Оның өлген үнімен,

Қанды батқан күнімен
Күншығысым оянсын!
Қысық көзді Күншығыс,
Болсын соңғы бұл жүріс,
Күнбатысқа жүрелік.
Желкілдеген туменен,
Жер күңіrentкен шуменен
Қаласына кірелік.
Күл қылайық қаласын,
Құл қылайық баласын.
Жоқ, жоқ! Ашу басалық!
Гүл қылайық қаласын,
Ұл қылайық баласын,
Мейірім есігін ашалық.

Мағжан маған Атилланың — Еділ бабамыздың XX ғасырда қайта туған мәмлүгі сияқты болып көрінеді. Түрікшілдік, қазақ деп соққан жүрек, бауырластық, қандастық Мағжанның нағыз болмысы болып табылады.

Оралдай атамекен жерлеріне,
Қасиетті атаның көрлеріне
Аузы түкті шетелдер не болып,
Көрсетіп тұр қысымды ерлеріне.
Анамыз бізді өсірген, қайран Орал,
Мойның бұр тұңғышыңа, бермен орал!
Қосылып батыр түрік балалары,
Таптатпа, жолын кесіп, тізгінге орал.

ӨЗЕГІ

Терең ойлы, тегеуірінді екпінмен жазылған поэмалар тобы Мағжанның эпикалық қуатының молдығын көрсетеді. Ақынның қай поэмасын алсаңыз да кәусар бұлақтың салқын суын жұтқандай боласыз. Мөлдір бұлақ суы жаныңызды жадыратады. Ып-ыстық алқапты салқын, ерке жел лезде тазартып өткендей хал кешесіз. Поэма жазуда да Мағжан алдына жан салмады. Адам тағдыры, Ел тағдыры, Жер тағдыры, Отан тағдыры атты ең шоқтығы биік адамдық ойлар Мағжан поэмаларының ең басты тақырыбы болып қалды.

«Қорқыт», «Батыр Баян», «Жүсіп хан», «Тоқсанның тобы», «Оқжетпестің қиясында», «Қойлыбайдың қобызы» уақыт ыңғайында жоғалған, қолымызға түспеген басқа да поэмалары Мағжанның эпикалық ақындығының зор мүмкіндігінің куәгері.

Көкшені күндіз-түні мұнар басқан,
Қап-қара бұлттарымен құшақтасқан.
Алдыңда бұйра жалды бөлек тау тұр,
Көкшеге қосылмаққа қойнын ашқан.
Мөп-мөлдір дөп-дөңгелек көл ортада
Жел ойнап, ақ бетіне меруерт шашқан.

Сөз қандай, ой қандай, сурет қандай! Көкшенің сұлу табиғатын
Мағжан жеріне жеткізе суреттеген-ақ!

Қазақ ақындары ол күнде, кедей жақсы, бай жаман дегеннен шыға
алмай жүргенде, Мағжан ақын дала цивилизациясының құрдымға
жеткенін, қазақ халқының сәулеті мен қадырының жоғалып бара
жатқанына күйзелген, көзінен қанды жас ағызған.

Мағжан ақынның құдыретін анық таныған, таңқалған, тамсанған
Алаштың асыл азаматтарының қысқа қайырған сөздерін
алдарыңызға тоспақпын.

МҰХТАР ӘУЕЗОВ:

«Қазақ жазушыларынан, әрине, Абайды сүйемін. Менің бала
күнімнен ішкен асым, алған нәрімнің барлығы да Абайда...

Бұдан соң Мағжанды сүйемін. Европалығын, жарқыраған, әшекейін
сүйемін. Қазақ ақындарының қара қордалы ауылында туып,
Европадағы мәдениет пен сұлулық сарайына барып, жайлауы жарас-
қан арқа қызын көріп сезгендей боламын. Мағжан— культурасы
зор ақын. Сыртқы кестенің келісімділігі мен күйшілдігіне карағанда,
бұл бір заманның шегінен асқандай. Сезімі жетілмеген қазақ
қауымынан ертерек шыққандай, бірақ, түбінде әдебиет таратушы-
лары газетпен қосақталып, күндегі өмірінің тереңнен терген ақын
болмайды, заманынан басы озық, ілгерілеп кеткен ақын болады.
Әдебиет — әдебиет үшін деген таңба айқын болмай нәрлі әдебиет
болуға жол жоқ. Сондықтан бүгінгі күннің бар жазушыларының
ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық қалуға жарайтын
сөз Мағжанның сөзі. Одан басқамыздікі күмәнді, өте сенімсіз деп
білемін».

ЖҮСІПБЕК АЙМАУЫТОВ:

«Ақындық жүзінде Абайдан соңғы әдебиетке жаңа түр кіргізіп,
соңына шәкірт ерткен, мектеп ашқан күшті ақын Мағжан екенінде дау
жоқ. Абайдан соң өлең өлшеулерін түрлендірген тағы да Мағжан.

Мағжан терең ойдың ғана ақыны емес, нәзік сезімнің, тәтті қиялдың
ақы-ны, ол кедейдің ақыны емес, ҰЛТ АҚЫНЫ. Ел ішінде
бай, кедейдің арасындағы қиянатты, теңсіздікті көрмейді. Ұлтты
жалпағынан алып қарайды. Ол түрікшіл, санашыл, дарашыл,
уайымшыл, өзімшіл ақын.»

Мағжанға адалдығы мен адамдығын өзгертпеген бір адам болса, ол ақынның сүйген жары Зылиха апамыз болар. Асыл жар, асыл адам дүниеден бертінде қайтты. Асыл аналармен, асыл ағалармен сонау ХХ ғасырдың жетпісінші жылдары-ақ кездесудің, әңгіме-дүкен құрудың ыңғайы келуші еді ғой. Ыңғайын келтіре алмадым. Ол абзал ағалар көп ашылмайтын, көп сөйлемейтін. Өздерін де сақтаған болар, әңгімеге құштар біздерді де сақтағысы келген болар. Ол заманда адамдық келбет жоқ еді ғой. Солай болды, солай бола да береді.

«Находясь в лагерях Соловецких и Сибирских в течение 7 лет у меня примерно с 1931 года постепенно появилось безразличие к своему прошлому». (НКВД құжаттарынан).

Дәл осы кездері Зылиха апамыз Ленинградта пәтер жалдап тұрды. Карелия орманына үнемі сапар шегіп отырады. Онда да түрменің қатал заңына бағынды. Зылиха апай Мағжанмен кезекті кездесуге барғанда: «Жазғандарың болса, ала кетейін» дейді. Ақынның жүзі лезде сұрланып, қоңыр көздеріне мұң толып сөйлей алмай мүдіреді. Сұрланған жүзі қан-сөлсіз. Жараланған тұз тағысындай ауыр ыңыранады. Бірақ сыр алдырмай, әйеліне телміре қарап үнсіз қалады. Зылиха да қайтып өлең туралы ләм деп ауыз ашпайды. Өз айтқаны болмаса, өзгеге билік бермейтін күйеуінің қайсар мінезін біледі.

Жұдырықтай жүректегі өлең киесі ұшып кеткен.

Шабыт шабуылға түскен. Бұл қапастан өзі де, Алаштың асылдары да құтылмасын сезген. Қырық бесінде өлетінін де білген. Шабуылға түскен шабытты қайырғысы да жоқ еді.

Не деп қайғырады? Өлең киесінің Иесі бар. Өзі берді, өзі алды. Өлең тумады деп Мағжан қайтып қайғырған жоқ.

Өлеңді ұстап қалар сана сандалуға түскен.

Оны ұстап қалғанда қай керегіне жаратады? Кімге деп сақтамақ керек? Соңына түскен Мәскеудің, Қызылорданың, Алматының азғын қазақтарына бұның өлеңі неге керек? Атының мәңгіге жоғалуын ғана тосып қалған жауыз топ бұның соңына шырақ алып түскенін ол ұққан. Бірақ кеш ұққан.

Жемтік күткен қара құзғындай болған өз қазағы «Алашым!» деп жүрегі қарс айырыла жырлаған ақынның өлуін аңсады. Артынан арыз жазып, оны тар қапасқа құтылмастай қылып қаматты. Шерменде шерге түсірді. Бостандық базары келмеске кетті. Енді ойласа, бостандық деген құр елес, арзан арман екен. Дүниеде бостандық болмай шықты.

Бостандық. Теңдік. Бейбітшілік.

Ұрандаған үн ғана екен.

Ұрандауға болады, өмір сүруге болмайды.

Жер жаһанда Мағжан ақын жалғыз қалғанын анық түсінді. Мағжан ақын жалғыздар тобының қайсар көкжал бөрісі еді-ау. Көкжал бөрі өнерін де, өлеңін де, өмірін де ұмытты. Рухани өлім оны ерте тапқан болатын.

Уланды жүрек, жан күйед,
Ішім толған қызыл шоқ.
Не себептен Тәңір Ие
Денеге ем бар, жанға — жоқ?!

Мағжан Тәңірі Иесімен де тілдесті. Бірақ сұрағына жауап ала алмады. Бір сұрағына емес, мыңдаған сұрағына жауап ала алмай жаһанда жалғыз қалды.

Мағжан туған Дешті-Қыпшақ даласында үнсіздік орнады. Ал даланың көкбөрісі Мағжан дүниеден өтіп кеткен болатын. Бір кезде НКВД-ның табағынан ас ішіп тойынған, «ас» десе атасын сататын қазақтың жазушысымақтары да өтті бұл дүниеден. Өздері кеткен соң олардың өлеңдерінің де демі өшті. Ақиқат аясы осы еді.

Мағжан бабамыздың жырлары Дешті-Қыпшақ даласына дабыл қағып қайта оралды.

Мағжанды Кеңес мемлекеті сатты, Отаны сатқан жоқ.

Отанын Мағжан да сатқан емес.

Отанын сатқан адам Отансыз қалады.

Отаны үшін жанын пида қылған Мағжан бабамыз Отанына оралды.

Отаннан асқан ардақ бар ма?!

Қазақ елі тірі де — Ақыны да тірі!

Ел Ақынсыз, Ақын елсіз болмаған!

Қызылжарға Мағжан бабамыз оралды.

Қарсы ал, туған ел!

Қарсы ал, асыл ата-жұрт.

Құрметпен —

Роллан СЕЙСЕНБАЕВ



МАЗМҰНЫ

<i>Н. Назарбаев. Кітап — ең сабырлы ұстаз</i>	8
<i>С. Біләлов. Ұлылар елі</i>	10

ӨЛЕҢДЕР (1911—1937)

Өлең.....	15
Бұлбұл.....	16
Атақты ақын, сөзі алтын хакім Абайға.....	17
Сорлы қазақ.....	18
Жатыр.....	19
Шын сорлы.....	21
Жазғытұры.....	23
Жас келін.....	25
Өнер-білім қайтсе табылар?.....	26
Толған ай.....	28
Зарлы сұлу.....	29
Балалық шағы.....	30
Тіршіліктің көркі — ерік.....	32
Қазағым.....	33
Мысық пен ет.....	35
Сүйгеніме.....	36
Құр қалыппын.....	38
Жоғалған алтын.....	39
Оразада.....	41
Тілегім (Қыздың зары).....	43
Күз.....	44
Осы күнгі күй.....	46
Мен сорлы (Шәкірттің зары).....	47

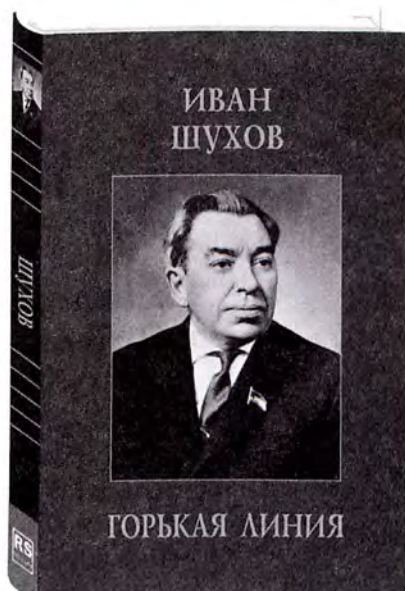
Туған жер	48
Көңіл	49
Жарыма	50
Зар	52
Дін үйреткенге	54
Орамал	56
Орал	58
Жер жүзін топан басса екен	59
Ақсақ Темір сөзі	60
Жаралы жан	61
Жауға түскен жанға (М.Д.-ға хат)	64
Тұтқын (М.Д.-ға хат)	67
М. Д. абақтыдан шыққанда	68
Жазды күні қалада	69
Тәңірі	70
Тілегім	72
Қазақ азаматы	74
Ұлан	75
Жауынгердің жыры	77
Батқан күн, атқан таңның жыры	78
Мешіт һәм абақты	81
Мағарри сөздер	83
Қараңғы, дауылды түн	84
Көбелек	85
Адастым	86
Бостандық	88
Жолдасқа	90
Достық һәм көз жасы	92
Сүйгенім анық	93
Көңіліңді ашар	95
Жәмила	96
Зуһра	98
Жан жарымды бір сүйейін түсімде	99
Әйел	100
Түс	102
Сарғайдым	103
Жел	105
Жел	106
Өмір	108
Сағат	109
Ауру	110
Жәй әншейін ойын ғой (Саясатымыз)	111
Еңбек — өлім жан қанатын қиятын	113

Шойын жол	115
Тірі бол	118
Р...ға	120
Жарым	122
Қоңыр жыр	124
Ескі Түркістан	127
Қырғыз, қазаққа («Қосшы» ұйымының тобы туралы)	129
Қызыл жалау	131
Қойшы бала мен күшік	133
Еділде	135
Еділдің сағасында	138
Сәлем хат	140
Ана	142
Ал ішіндер, бұл — қымыз	143
Өзеннің суын жел тербеп	144
Өміріме өкпем	145
Туған жерім — Сасықкөл	147
Бір күні	149
Орал тауы	151
Есімде... тек таң атсын!	153
Гүлсімге	155
От	158
Пайғамбар	161
Күншығыс	164
Алыстағы бауырыма	166
Тез барам	168
Қазақ тілі	169
Жер жүзіне	170
Мен жастарға сенемін	171
...ға	173
Өткен күн	175
Айға	178
Айда атыңды, Сәрсембай	180
Бесік жыры	182
Сүйемін	186
Мен кім?	188
Ескендірдің екі мүйізі	189
Өткен — аяулы	192
Құрбым	193
Төбет	194
Бүгінгі күн өмір, өлім — менікі	196
Сүй, жан сәулем	197
Күміс нұрлы ай	198

Шолпы	199
Сен сұлу.....	200
Біраз Фетше	201
N-ға	202
Хор сипатты қарындас.....	208
Жас сұлуға	209
Г...ге	211
Гүлсім ханымға	212
...ға.....	213
Ж...ға.....	214
Ғазизаға.....	216
Анама	218
Қараңғылық қоюланып келеді.....	219
Сағындым.....	220
Өмір	223
Толқындап ойнап.....	224
Жұлдыздарға	225
Жазғы түнде	226
Көкшетау	228
Толқын	229
Қысқы жолда.....	231
Жазғы жолда	233
Жазғытұрым.....	235
Жаз келеді	237
Махаббат не?	239
Александр Блок.....	240
N... альбомына.....	242
Алдамшы өмір	244
Айрылғанда (Г-ге).....	245
Күзді күні	246
Ой.....	248
Жан сөзі	249
Мені де, өлім, әдиле	253
Тірілдім.....	256
Берниязға	258
Алатау	260
Сәрсембайдың жыры	263
Түркістан.....	265

<i>Р. Сейсенбаев. «Денеге ем бар, жанға — жоқ».</i>	271
---	-----

ҚЫЗЫЛЖАР КІТАПХАНАСЫ



«АМАНАТ» ЖУРНАЛЫНЫҢ КІТАПХАНАСЫ

Әлем халықтарының әдебиеті, өнері,
тарихы, фәлсафасы, білімі, һәм діні

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті және
Халықаралық Абай клубы жанындағы
Әлем халықтары әдебиетінің институты

ҰЛЫ АҚЫН-ЖАЗУШЫЛАР МЕН ОЙШЫЛДАР АЛЛЕЯСЫ

ПОЭЗИЯ

I — XXI ғғ. СЕРИЯСЫ

№ 103

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ

АДАССАМ ЕЛІМ ДЕП АДАСТЫМ

Өлеңдер

ISBN 978-601-7294-07-6



Роллан Сейсенбаев
Халықаралық Абай клубы
Алматы, Әл-Фараби даңғылы, 71, оф. 201
E-mail: amanat70@list.ru

Басуға 15. 06. 2012 қол қойылды.
Пішімі 70x108¹/₁₆ Шартты б. т. 25,2.
Офсеттік басылым. Гарнитурасы «Academy DT».
Таралымы 1000 дана. Тапсырыс № 699.

Тапсырыс берушінің дайын файлдарынан
басылып шықты.



ЖШС РПБК «Дәуір», 050009,
Алматы қаласы, Гагарин д-лы, 93а.
E-mail: rpik-daur81@mail.ru



МАҒЖАН
ЖҰМАБАЕВ

МЖ

Депті-Қыпшақ даласында Абайдан соң жасындай жарқырап өткен ақын Мағжан Жұмабаев болды. Мағжанның өзі де, өлеңі де сөнбейтін жанартаудай лаулап тұруы жанардан да кетпеген, жүректен де алыстамаған. Өзі өлсе де, өлеңі өлмеген асқақ ақындардың бірі де Мағжан. Өзінің ақындық дербес әлемін, адамдық дара тұлғасын биікке көтеріп кеткен де Мағжан. Алашым деп жаны жылап өткен де Мағжан. Жарты ғасыр туған әдебиетінен есімі өшірілген де Мағжан. Бүгін халқының рухы мен намысына жан бітірмекке бар дауысымен үн салып тұрған да Мағжан.

Роллан Сейсенбаев



Поэзия биігінде өшпейтін із қалдырған, өзіндік қайталанбас өнер тудырған, терең сырға, ұшқыр қиялға толы өлең дүниесін халқына аманат етіп жолдаған ақын — Мағжан Жұмабаев. Ақын туған жері Сары Арқасын да, өзінің тегін де ардақтаумен өткен, өлең сөзді жауһардай тізген сұлу да асқақ жырымен оқырман жүрегін баурап, рухын оятқан.

Ал асыл азаматтың өз өмірі қапаста, қайғы мен қасыретте, жалмауыз жалғыздықта өткен.

«Мен өлмеймін, менікі де өлмейді, надан адам өлім жоғын білмейді» деп саңқылдаған, соры арылмаған халқының зарлы перзенті — қайсар ақынның от боп лаулаған асау жырлары «обыр» заманның қатаң құрығына маталса да өшкен жоқ. Мағжан ақынның рухы тірі. «От сөніп жүректегі, құрыды ма қайнаған тамырдағы ата қаны?!» деп ұрандаған қаны да, жаны да қазақ топырағынан, қазақ суынан нәр алған, айрықша ұлттық мінездегі Мағжанның поэзиясы көптеген ұрпақтар үшін — өшпейтін рухани мұра.